

ชุมชนก้าวหน้าใหม่

ร่วมใจลด **โลกร้อน**

ชุมชนก้าวหน้า ร่วมใจลดโลกร้อน

เอกสารประกอบการสัมมนาเครือข่ายเฝ้าระวังป่าไทย ปี 2552

คณะที่ปรึกษา

ศ.ดร.สนธิ อักษรแก้ว

ดร.จำเนียร วรรัตน์ชัยพันธ์

คณะทำงาน

เบญจมาศ โชติทอง

วิลาวรรณ น้อยภา

ทองจันทร์ หอมเนตร

พวงผกา ขาวกระโทก

ธนิตน์ ธนวัฒน์

ประติษฐ์ บุญปลอด

ศิริชัย แซ่ลิ่ม

ฉานกร เมาเสมอ

ธนภัทร สุขเกษม

ณัช เลี้ยวตระกูล

สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย

16/151 ถนนบอนด์สตรีท เมืองทองธานี

ตำบลบางพูด อำเภอปากเกร็ด

จังหวัดนนทบุรี 11120

เว็บไซต์: [www:tei.or.th](http://www.tei.or.th)

โทรศัพท์ 02 503 3333 โทรสาร 02 504 4826-8

สารบัญ

กล่าวนำ	1
ริเริ่มจากรากหญ้า พัฒนาจากชุมชน	
รังผึ้ง: รูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน	3
คุณค่าและมูลค่าจากป่าชุมชน: กรณีป่าภูถ้ำภูกระแต จังหวัดขอนแก่น	11
จากกองทุนหมุนเวียนสู่การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	17
พลังงานทางเลือก ทางเลือกของชุมชน	23
เกษตรอินทรีย์ มีดีกว่าที่คิด	31
ก่อร่าง สร้างเครือข่าย	
เครือข่ายเฝ้าระวังป่าไทย ...เครือข่ายที่ใครๆ ก็เป็นเจ้าของ	37
ป่าชุมชน: ความมั่นคงท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง	43
รู้ทันโลก โลกร้อน	
โลกร้อน ร้อนๆ หนาวๆ	51
ไปดูเขาซื้อขายอากาศ ในตลาดคาร์บอน	57
รู้จัก REDD และทิศทางของประเทศไทย	63

ริเริ่มจากรากหญ้า พัฒนาจากชุมชน

กล่าวนำ

ดร.จำเนียร วรรัตน์ชัยพันธ์

สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย

**“เราต้องเรียนรู้การเปลี่ยนแปลง
ให้ชัดเจนมากขึ้น เพราะหากสถานการณ์
มีความซับซ้อนและรุนแรงยิ่งขึ้น
เราอาจจำเป็นต้องปรับตัว
อย่างใดอย่างหนึ่ง”**

เมื่อสิบปีก่อน ผมเห็นว่าการจัดการป่า
และทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนในบ้านเรา เริ่ม
พัฒนาไปในทิศทางที่ดีขึ้น มีกรณีดีๆ ที่น่าเรียนรู้ แต่
ในขณะเดียวกันปัญหาในระดับพื้นที่อีกหลายแห่ง ก็
ยังหาทางออกไม่ได้ จึงได้พูดคุยกับ ดร.สมศักดิ์
สุขวงศ์ ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาค
เอเชียแปซิฟิก หรือ ริกอฟท์ อาจารย์สุพล ดวงแ
มุลนิธิคัมครองสัตว์ป่าฯ ในขณะนั้น และคุณพิสิฐ
ชาญเสนาะ สมาคมหยาดฝน ได้ข้อสรุปว่า เรา

จำเป็นต้องมีเครือข่ายให้เป็นตัวเป็นตน เพื่อจะได้
ช่วยเหลือกัน แลกเปลี่ยนข้อมูลกัน นำเสนอสิ่งดีๆ
และติติงบ้างหากเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสม จึงได้ริเริ่ม
“เครือข่ายเฝ้าระวังป่าไทย” ขึ้น

เครือข่ายฯ นี้ ดูเหมือนจะโชคร้ายที่ไม่มี
ใครแสดงตนเป็นเจ้าของชัดเจน แต่นับว่ามีโชคดี
มากกว่า เพราะจะได้ไม่เป็นภาระของใคร ที่ผ่านมา
สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย ได้อาสาเป็นเพียงผู้
ประสานงานเครือข่าย เปิดโอกาสให้ทุกคนๆ ร่วม
เป็นเจ้าของ เพราะต้องการเห็นเครือข่ายได้มีบทบาท
ตามที่มุ่งหวังไว้ โดยสถาบันฯ เองก็เรียนรู้และดัก
ดวงประสพการณ์จากเครือข่ายนี้ก็ไม่น้อย

เวลานี้ ผมเห็นการเปลี่ยนแปลงในระดับ
พื้นที่ เป็นภาพที่ชัดเจนขึ้น เสียงจากชุมชนดังมากขึ้น

ในขณะเดียวกันก็เห็นว่า รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2540 และนโยบายก็เริ่มอยู่เคียงข้างชุมชนแล้ว นับเป็นโอกาสดีของชุมชน เพราะมีการบัญญัติเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมที่ชัดเจน การมีส่วนร่วมของชุมชนจึงคึกคักกันอย่างเห็นได้ชัด เรียกได้ว่า กล้าไม่เริ่มโต ฝนก็มาได้ทันจังหวะพอดี

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ยังได้แรงขับเคลื่อนจากหลายๆ ฝ่าย ที่เริ่มปรับบทบาทและนโยบายมาส่งเสริมงานชุมชนมากขึ้น เกิดหน่วยงานใหม่ ที่มีบทบาทเสริมสร้างและสนับสนุนงานชุมชน อย่างเช่น สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน งานวิจัยท้องถิ่น ของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย เป็นต้น ส่วนภาคธุรกิจเอกชนก็มีงาน CSR: Cooperate Social Responsibility หรือความรับผิดชอบต่อสังคม เป็นส่วนหนึ่งขององค์กร แล้วก็มีกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น ถ่ายโอนภารกิจและงบประมาณ ผ่านองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นับได้ว่าเป็นมิติใหม่และเป็นโอกาสสำหรับชุมชน ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

มาทุกวันนี้ โลกเรามีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และเป็นการเปลี่ยนแปลงโดยไร้พรมแดน ส่งผลกระทบสู่ชุมชน จนสามารถรับรู้ได้และไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ หลายคนอาจมีคำถามว่า แล้วชุมชนเราจะเตรียมรับมือกันอย่างไร ซึ่งผมคิดว่าเรามีสิ่งดีๆ ที่ชุมชนเราสร้างสรรค์ขึ้น แต่เราอาจยังไม่วิเคราะห์ค่าทั้งหมด สิ่งเหล่านั้นจะเป็นพลังที่จะนำมาใช้รับมือกับการเปลี่ยนแปลง ไม่ว่ากระบวนการจัดการป่าชุมชน เกษตรอินทรีย์ การผลิตและใช้พลังงานทางเลือก และวิถีเศรษฐกิจพอเพียงก็ตาม จะเป็นฐานรากให้ชุมชน ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง ซึ่งเราจะต้องช่วยกันขยายผลจากชุมชนสู่ชุมชน สู่ระดับประเทศและระดับต่างๆ ให้มากขึ้น

ในขณะเดียวกัน เราต้องเรียนรู้และรู้ทันการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นให้ชัดเจน เพราะหากสถานการณ์มีความซับซ้อนและรุนแรงยิ่งขึ้น เราอาจต้องปรับตัวอย่างใดอย่างหนึ่ง และถึงเวลาที่เราต้องสื่อสารออกไปด้วยว่า เราจะเป็นพลัง จะเชื่อมร้อยสิ่งดีๆ ที่มี และจะเป็นส่วนหนึ่งในการลดปัญหาที่เกิดขึ้นบนโลกใบนี้ เครือข่ายเฝ้าระวังป่าไทย ก็ขอเป็นส่วนหนึ่งในปฏิบัติการสำคัญนี้

รังผึ้ง: รูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน

“ชุมชนมีรูปแบบการจัดการ
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
ลักษณะเช่นเดียวกับการ
สร้างรวงรังของผึ้ง”

องค์ความรู้และบทเรียนจากการศึกษา ที่พบในพื้นที่ต่างๆ ซึ่งมีความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นการจัดการป่า การจัดการลุ่มน้ำ เกษตรทางเลือก และการจัดการขยะในชุมชน พบว่า ชุมชนมีรูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ลักษณะเช่นเดียวกับการสร้างรวงรังของผึ้ง

โดยทั่วไป ผึ้งจะเริ่มสร้างหลอดรวงผึ้งจากส่วนบน บางครั้งเริ่มต้นจากหลายจุดที่แตกต่างกัน

หรือถ้ามีผึ้งงานจำนวนมาก ก็อาจจะเริ่มสร้างพร้อมกันสองหรือสามแถวที่ไม่ได้ติดกัน

ผึ้งค่อยๆ สร้างหลอดรวงผึ้งต่อไปจากมุมโน้นบ้าง มุมนี้บ้าง เชื่อมโครงสร้างของรวงผึ้งได้ทันทีเมื่อสร้างเสร็จแต่ละส่วนเรียบร้อย หลอดรวงผึ้งมีรูปทรงหกเหลี่ยมที่ทรงพลัง แข็งแรง ประหยัดเนื้อที่ ในขณะที่เดียวกันก็ใช้ทรัพยากรน้อยที่สุด แต่ความสูง แต่ละหลอดรวงผึ้งอาจจะเป็นที่อยู่ของผึ้งนางพญา ที่วางไข่ เลี้ยงตัวอ่อน สะสมน้ำหวาน เกสรดอกไม้ น้ำ และยางไม้ แสดงให้เห็นว่าในรวงรังผึ้งประกอบด้วยหลอดรวงต่างๆ กัน มีความประณีตและความเรียบง่าย ในขณะเดียวกัน ก็สามารถเชื่อมประสานกันได้อย่างเหมาะสมเจาะลงตัวพอดี

หลอดรวงผึ้งเปรียบได้กับเงื่อนไข ปัจจุบัน
ต่างๆ ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ
สิ่งแวดล้อมโดย ชุมชนท้องถิ่นที่เข้มแข็งและมีพลังใน
การจัดการ ภายใต้ข้อจำกัดอย่างยืดหยุ่นชาญฉลาด
โดยใช้งบประมาณและทรัพยากรน้อยที่สุด
เช่นเดียวกับผึ้งสร้างรัง

ทรัพยากรธรรมชาติแต่ละพื้นที่ อยู่ภายใต้
เงื่อนไขที่แตกต่างกันไป ชุมชนจึงเริ่มต้นการจัดการ
ด้วยเงื่อนไขและกิจกรรมต่างกัน ต่อมาเมื่อมี
กระบวนการทำงานอย่างต่อเนื่อง การสร้างการ
รวมกลุ่ม และการแสวงหาความร่วมมือจากภาคี
พันธมิตร ทั้งภายในและภายนอกชุมชน มีการ
ส่งผ่านความรู้และภารกิจ ไปสู่ผู้นำรุ่นใหม่และ
เยาวชน เกิดการสร้างระบบสวัสดิการสังคม และ
การประยุกต์ความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อการ
จัดการ รวมทั้งเกิดการรณรงค์ผลักดันเชิงนโยบาย
การสนับสนุนงบประมาณจากองค์กรภายนอก ฯลฯ
ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่เกิดขึ้น ผสมผสานการเข้ามา
เพื่อหนุนเสริมการจัดการของชุมชน ที่เป็นพลวัตรที่
ต้องใช้ความละเอียดรอบคอบ เปรียบเหมือนกับการ
เพิ่มขึ้นของหลอดรวงรังอันหลากหลายหน้าที่ และ
ประโยชน์ใช้สอย

ในบางครั้ง เมื่อหลอดรวงผึ้งได้รับความ
เสียหาย เช่น รวงสะสมน้ำผึ้งถูกตัดออกไป รังผึ้งก็
ยังสามารถดำรงอยู่ได้ และผึ้งจะซ่อมแซมหรือสร้าง
หลอดรวงใหม่ขึ้นทดแทน เช่นเดียวกับสิ่งที่เกิด
ขึ้นกับชุมชนจัดการทรัพยากรธรรมชาติ หลายกรณี
ที่เงื่อนไข ปัจจุบันบางอย่างจากภายนอกเกิดความ
เปลี่ยนแปลง เช่น การสนับสนุนด้านงบประมาณ
จากองค์กรพี่เลี้ยง ทั้งหน่วยงานภาครัฐ หรือองค์กร

พัฒนาเอกชนหยุดชะงัก หรือยุติบทบาท ชุมชน
ยังคงยืนหยัดที่จะปฏิบัติการของตนต่อไป เช่นผึ้งที่
หมั่นซ่อมแซมสร้างหลอดรวงรัง

รังผึ้ง ยังประกอบไปด้วยกลไกการดูแลทำ
ความสะอาดรัง มีการป้องกันการเกิดแบคทีเรียและ
สิ่งที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพของผึ้ง ผึ้งมีการผลิต
โพรโพลิส (propolis) ที่สร้างจากการรวบรวมยางไม้
นำมาเคี้ยวปนกับไขผึ้งเล็กน้อย มีฤทธิ์หยุดการ
เติบโตของจุลินทรีย์อย่างได้ผล เช่นเดียวกับชุมชนที่
จะต้องสร้างกลไกการป้องกันตนเอง จากปัจจัย
ภายนอกที่อาจจะส่งผลทั้งบวกและลบ ชุมชนจึง
จำเป็นต้องสร้างเกราะป้องกัน ซึ่งสามารถทำโดย
ผ่านการวิเคราะห์ตนเอง วิเคราะห์ภาคที่เกี่ยวข้อง
และการพัฒนาความรู้

โมเดลรังผึ้ง แสดงให้เห็นรูปแบบการจัดการ
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยองค์กร
ชุมชน ซึ่งมีพัฒนาการ 3 ระยะ ได้แก่

- (1) ระยะการก่อเกิด
- (2) ระยะพัฒนาและสร้างความเข้มแข็ง
- (3) ระยะการขยายผล

ระยะการก่อเกิด

แบบที่ 1 การริเริ่มโดยองค์กรชุมชน

ชาวบ้านมีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยวิธี ประเพณีวัฒนธรรม ทั้งลักษณะชุมชนเดี่ยวหรือกลุ่มคนที่อยู่ในภูมิโนเวศเดียวกัน เช่น การกำหนดพื้นที่ป่าดอนปู่ตา ป่าช้า ป่าต้นน้ำ มีการสร้างเงื่อนไขและข้อตกลงในกลุ่ม ในชุมชน เพื่อให้เกิดความเสมอภาคในการใช้ทรัพยากร เช่น การจัดการน้ำระบบเหมืองฝาย ซึ่งเป็นการจัดการที่อยู่บนพื้นฐานที่ชาวบ้านมีการดำเนินชีวิตได้ตามปกติ

แต่ถ้ามีเหตุปัจจัยแทรกแซงวิถีปกติ ซึ่งอาจเกิดจากการดำเนินการของภาครัฐ เช่น การใช้พื้นที่สาธารณะเพื่อการปลูกสวนป่าเศรษฐกิจ การก่อสร้างเขื่อนหรือปิดประตูระบายน้ำ หรือความขัดแย้งจากการใช้ทรัพยากรอย่างทำลายล้าง เช่น การทำประมงชายฝั่งโดยใช้เรืออวนรุน อวนลาก การให้สัมปทานเหมืองแร่หรืออุตสาหกรรม ชาวบ้านก็จำเป็นต้องปกป้อง พื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของตนเพื่อลดผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับชุมชน

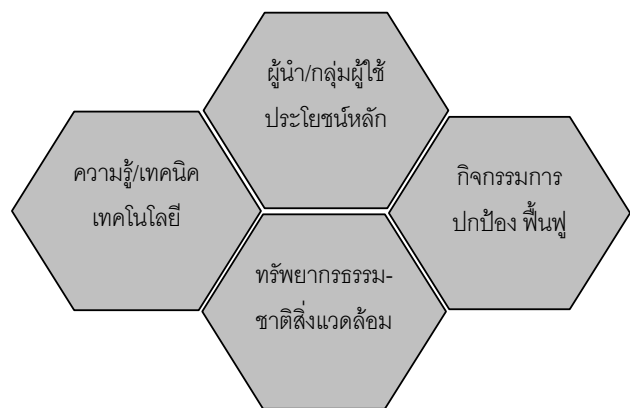
แบบที่ 2 การฟื้นฟูหรือนำความรู้มาใช้ใหม่

กรณีนี้เป็นการนำความรู้ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ โดยมีหน่วยงานจากภายนอก ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐภาคเอกชนเข้ามาทำงานร่วมกับชุมชน ความร่วมมือนี้มักจะมุ่งเน้นที่กิจกรรมการฟื้นฟูทรัพยากร ที่เสื่อมโทรม และพัฒนาองค์กรชุมชนให้เข้มแข็ง และมีศักยภาพในการจัดการ

องค์ประกอบสำคัญที่เป็นพื้นฐานในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในระยะ

ก่อเกิดแบบที่ 1 กับแบบที่ 2 นี้ ประกอบด้วย ผู้นำและกลุ่มบุคคลหลักที่เป็นผู้ใช้ประโยชน์

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความรู้/เทคนิค/เทคโนโลยี และกิจกรรม ซึ่งเน้นไปที่การปกป้องและฟื้นฟูพื้นที่เป็นหลัก

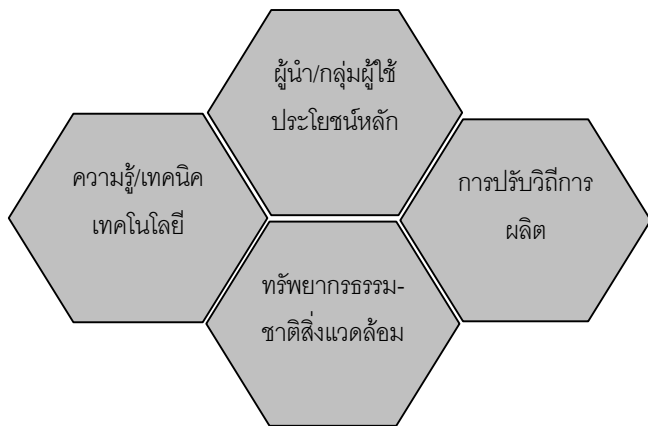

รังผึ้งระยะก่อเกิดแบบที่ 1 กับ 2

แบบที่ 3 การปรับตัวเพื่อรับมือกับสภาพปัญหา

เป็นรูปแบบที่ชุมชนปรับตัวในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อรับมือกับภัยธรรมชาติ เช่น ภัยแล้ง อุทกภัย ตลอดจนการปรับตัวให้เข้ากับการลดลงของทรัพยากรธรรมชาติ และความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม ความพยายามปรับตัวนี้เป็นจุดเริ่มต้น ที่ทำให้มีการก่อรูปขององค์กรชุมชน

ปัจจัยที่มีส่วนเกี่ยวข้องในระยะก่อเกิด แบบที่ 3 นี้ ประกอบด้วยปัจจัย 4 อย่างเช่นเดียวกับแบบที่ 1 และแบบที่ 2 คือ ผู้นำและกลุ่มบุคคลหลักที่เป็นผู้ใช้ประโยชน์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความรู้/เทคนิค/เทคโนโลยี และกิจกรรม หากแต่ต่างกันที่กิจกรรมที่เน้นไปที่การปรับวิถีการผลิต

รังผึ้งระยะก่อเกิดแบบที่ 3

กิจกรรมที่สำคัญในระยะก่อเกิด ประกอบด้วย

- การรวมกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์หรือผู้ได้รับผลกระทบ
- การกำหนดขอบเขตพื้นที่ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่จะจัดการ
- การฟื้นฟูและปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ เบื้องต้น หรือตามวิถีวิวัฒนธรรม
- การพัฒนาความรู้ใหม่

ระยะการพัฒนาและสร้างความเข้มแข็ง

นอกจากผู้นำและกลุ่มแกนนำหลักๆ แล้ว ในระยะนี้ กลุ่มอื่นๆ จะเริ่มมีบทบาทมากขึ้น ได้แก่ กลุ่มแม่บ้าน/กลุ่มผู้หญิง กลุ่มเยาวชน กลุ่มเหล่านี้ อาจจะเข้าร่วมกิจกรรมและสนับสนุนงาน ตามความสามารถและความถนัดของตน มีการพัฒนาศักยภาพของผู้นำและสมาชิกกลุ่ม เกิดการจัดการกลุ่มที่มีโครงสร้างมากขึ้น เป็นทางการมากขึ้น มีการแบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบที่ชัดเจนขึ้น รวมทั้งมีการติดตามการดำเนินงาน และสรุปบทเรียนเป็นระยะๆ

เริ่มมีการสร้างความร่วมมือกับเครือข่ายทั้งในชุมชนใกล้เคียงที่ใช้ทรัพยากรร่วมกัน (ในผืนป่าเดียวกัน ในลุ่มน้ำเดียวกัน) เครือข่ายระดับจังหวัด ระดับภาค หรือระดับประเทศ และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความรู้กับเครือข่ายอื่นๆ ที่เชื่อมโยงถึงกันในเชิงประเด็น

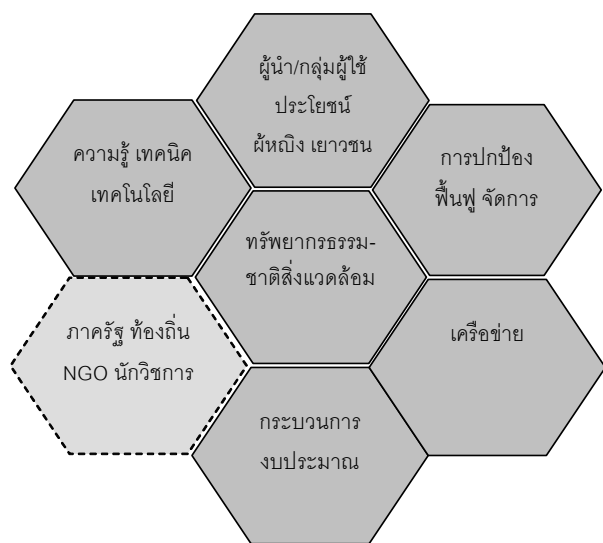
ความพยายามประการหนึ่งของชุมชน คือ การสร้างความสัมพันธ์ที่ดี และการสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ส่วนองค์กรพัฒนาเอกชน เจ้าหน้าที่ภาครัฐ แหล่งทุน และสถาบันการศึกษา มีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนเรื่องความรู้ เทคโนโลยี กระบวนการทำงาน และการสนับสนุนงบประมาณ

ชุมชนและภาคีจะนำความรู้ และเทคโนโลยีใหม่ๆ มาใช้เพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งในแง่เครื่องมือในการจัดการ และเกิดความน่าเชื่อถือในด้านข้อมูล

ในระยะการพัฒนาและสร้างความเข้มแข็งนี้ เป็นช่วงที่ชุมชนจะต้องมีการลองผิดลองถูก ทั้งส่วนกิจกรรมการจัดการทรัพยากร การทำงานกับคนในชุมชน และการประสานงานกับคนภายนอก ซึ่งอาจจะมีผลทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ ต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยองค์กรชุมชน ดังนั้น ต้องมีความเข้มแข็งและการสานพลังของกลุ่มก่อเกิดในระยะแรกก่อน จึงค่อยขยายผลสู่ความร่วมมือต่อไป

องค์ประกอบสำคัญที่เป็นพื้นฐานในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในระยะการพัฒนาและสร้างความเข้มแข็ง คือ ปัจจัยในการ

สร้างเครือข่ายความร่วมมือ เพื่อเสริมศักยภาพการจัดการของชุมชน

รังผึ้งระยะการพัฒนาและสร้างความเข้มแข็ง

กิจกรรมสำคัญ ในระยะการพัฒนาและสร้างความเข้มแข็ง

- การสร้างการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน และเครือข่ายในวงกว้าง
- การพัฒนาศักยภาพของกลุ่มและผู้นำ
- การพัฒนาความรู้และเทคโนโลยีใหม่ๆ รวมทั้งระบบข้อมูล
- การบูรณาการการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับประเด็นอื่นๆ เช่น การพัฒนาอาชีพ การพัฒนาสวัสดิการชุมชน

ระยะการขยายผล

ระยะนี้มีจุดเด่นที่สำคัญ คือ “การจัดการร่วม” ระหว่างชุมชนกับหน่วยงานรัฐที่รับผิดชอบ เช่น การตั้งคณะกรรมการร่วมระดับลุ่มน้ำ ผลักดันใน

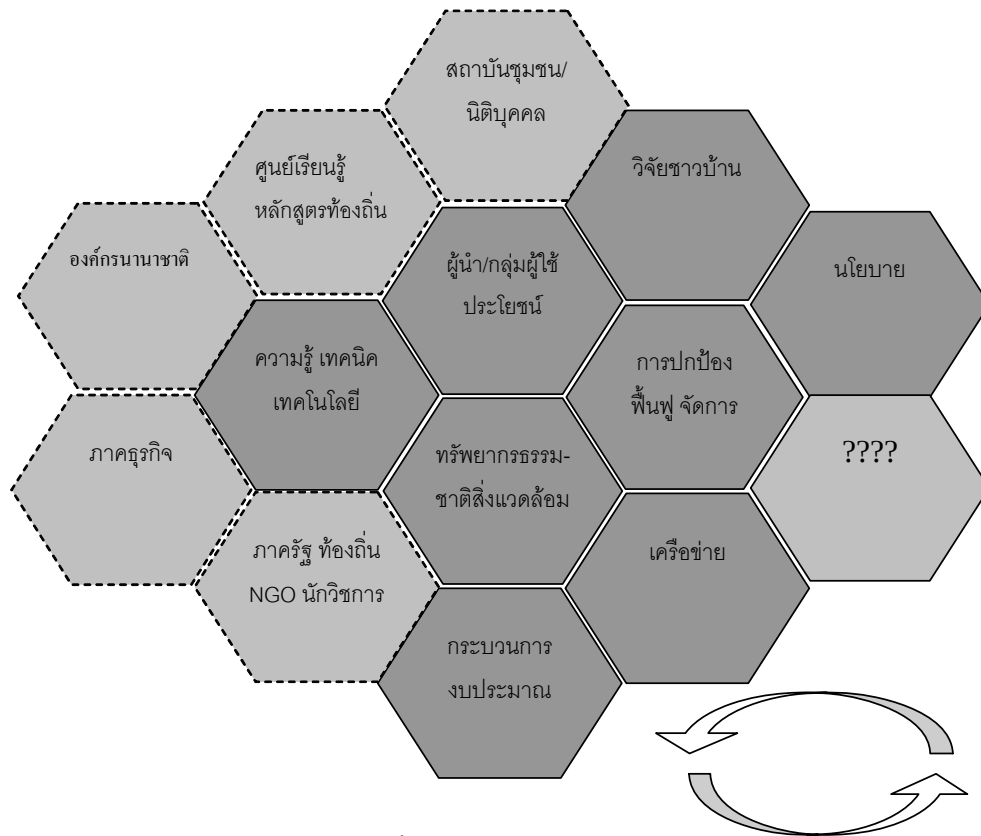
ระดับนโยบายท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม หรือการเข้าร่วมเป็นคณะทำงานในระดับจังหวัด ขณะเดียวกันภาคีที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับชุมชนก็ขยายวงกว้างมากขึ้น เช่น ภาคธุรกิจเอกชน และองค์กรนานาชาติ ฯลฯ

ในระยะนี้ยังมีการดำเนินกิจกรรมด้านการพัฒนาองค์กรและคนทำงานมากขึ้น เช่น การยกระดับสถานภาพขององค์กรให้เป็นที่ยอมรับมากขึ้น รวมทั้งการเกิดการจัดการสวัสดิการและกองทุนสำหรับแกนนำและครอบครัวของแกนนำขึ้น ชุมชนในบางพื้นที่ได้มีการเชื่อมโยงประเด็นระดับโลก เช่น ประเด็นเรื่องการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และประเด็นเรื่องเขตการค้าเสรี เข้ามาเป็นปัจจัยประกอบการพิจารณา

หลายพื้นที่คำนึงถึงการจัดการความรู้ที่เป็นระบบ เช่น มีงานวิจัยชาวบ้าน การสรุปบทเรียน การบันทึกข้อมูล การถ่ายทอด การทำหลักสูตรท้องถิ่น อีกทั้งมีการทำงานเชื่อมโยงกับสื่อสาธารณะ ทั้งสื่อมวลชนส่วนกลาง และสื่อในระดับท้องถิ่น เช่น วิทยุชุมชน ตลอดจนจัดชุมชนให้เป็นแหล่งเรียนรู้

อนึ่ง องค์ประกอบในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน เป็นพลวัตที่ไม่หยุดนิ่งนี้ เกิดจากความไม่นิ่งของปัจจัยต่างๆ ที่เข้ามาหนุนเสริมศักยภาพชุมชน ดังนั้น รังผึ้ง จึงมีความยืดหยุ่น มีการเพิ่มและการลดของปัจจัย ขึ้นอยู่กับภาวะการเปลี่ยนแปลง ที่เกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอกชุมชน

ทั้งนี้ องค์ประกอบหลักจะยังดำรงอยู่ เพื่อเป็นพื้นฐานของกระบวนการในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยองค์กรชุมชน

ร่างผังระยะการขยายผล

กิจกรรมสำคัญ ในระยะการสร้างความร่วมมือ
ในการจัดการและขยายผล

- ความร่วมมือระหว่างชุมชน ท้องถิ่น จังหวัด และหน่วยงานรัฐในการกำหนดเป้าหมาย และดำเนินการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- การพัฒนาองค์กรชุมชนไปสู่สถาบันชุมชน และนิติบุคคล
- การสรุปบทเรียน ความรู้ และการสื่อสารกับสาธารณะ การเผยแพร่แนวคิดและความรู้สู่บุคคลอื่น
- การถ่ายทอดส่งผ่านความรู้และภารกิจไปสู่ผู้นำรุ่นใหม่และเยาวชน

ข้อค้นพบจากชุมชน

(1) การที่ชุมชนมีข้อมูลชัดเจน โดยเฉพาะ ข้อมูลคุณค่าและมูลค่า ที่เกิดจากการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้สามารถสื่อสารกับคนใน ชุมชน และสามารถสร้างการมีส่วนร่วมได้มากขึ้น นอกจากนั้น ผู้นำชุมชนได้เรียนรู้และยอมรับวิธีการ ประเมินมูลค่า เนื่องจากเป็นข้อมูลที่มีความชัดเจน สามารถใช้ในการสื่อสารและเจรจาต่อรองได้

(2) การริเริ่มและจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยชุมชน ยังต้องอาศัยการขับเคลื่อนจากผู้นำหรือ กลุ่มแกนนำ จำเป็นต้องระบุผู้ได้รับผลกระทบ โดยตรงให้ชัดเจน และโน้มน้าวให้เข้ามามีส่วนร่วม

ซึ่งมักมีผลต่อความยั่งยืนของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในระยะยาว

(3) ไม่กี่ปีที่ผ่านมา ได้เริ่มมีการปรับบทบาทและจัดความสัมพันธ์ ระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภายนอกที่ชัดเจนขึ้น แม้ว่าในหลายพื้นที่ไปได้ไกลกว่าการพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จนบางครั้งเกิดการไม่ยอมรับซึ่งกันและกัน แต่ท้ายที่สุดแล้วการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งต้องอาศัยหลักภูมินิเวศ หรือการจัดการเชิงพื้นที่ จึงได้ตระหนักถึงความสำคัญในการร่วมมือและขับเคลื่อนงานไปด้วยกัน

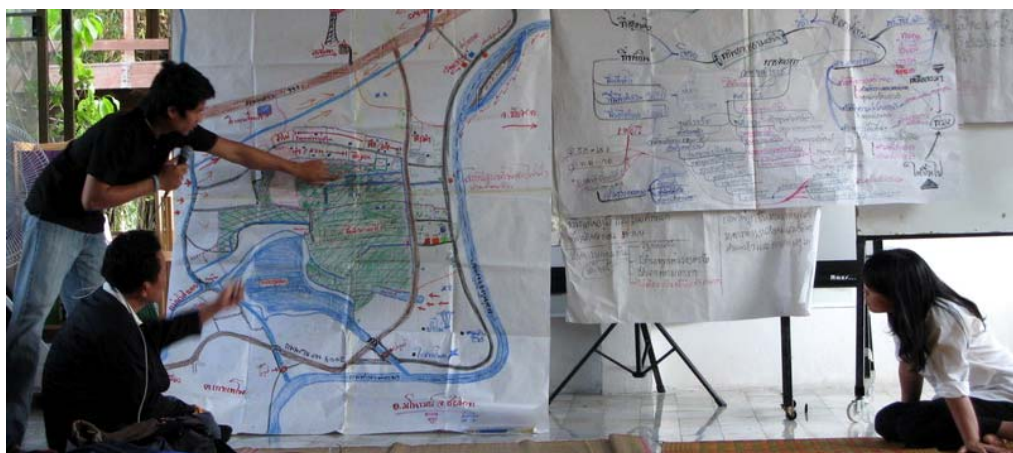
(4) ขณะที่กระแสและนโยบายส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน ทำให้หน่วยงานภาครัฐและองค์กรพัฒนาต่างๆ หรือแม้แต่แหล่งทุนที่สนับสนุนโครงการพัฒนาในระดับชุมชนมากขึ้น ส่วนใหญ่เลือกดำเนินงานในชุมชนที่มีรูปธรรมความสำเร็จอยู่แล้ว เกิดความซ้ำซ้อนระหว่างหน่วยงานกิจกรรม และส่งผลกระทบต่อชุมชน ขณะที่ชุมชนไม่มากนักที่สามารถวิเคราะห์ภาคีและรู้ข้อมูลเพียงพอ ที่จะสร้างเกราะป้องกันแรงกระทำจากภายนอก

(5) เมื่อองค์กรชุมชนจัดการทรัพยากรธรรมชาติ จนเกิดรูปธรรมระดับหนึ่งแล้ว มักมีการขยายเครือข่ายความร่วมมือสู่ชุมชนข้างเคียง เพื่อเพิ่มพลังในในภูมินิเวศย่อยๆ แต่หากเครือข่ายใหญ่เกินไปก็ไม่สามารถจัดการได้เอง ต้องอาศัยการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาการเรียนรู้และการผลักดันในเชิงนโยบายที่กว้างขึ้น

รูปแบบในอนาคต

ความสำเร็จ ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยองค์กรชุมชน ที่ปรากฏเป็นรูปธรรมอยู่ในขณะนี้ ได้เป็นต้นแบบและแรงบันดาลใจให้กับอีกหลายๆ ชุมชนที่กำลังเรียนรู้ ทำให้สังคมเข้าใจและยอมรับศักยภาพของชุมชนมากขึ้น การถอดบทเรียนจะเป็นกระบวนการสำคัญ สำหรับการวิจัยควบคู่ไปกับการพัฒนาต่อยอดของชุมชน การรวบรวม วิเคราะห์ และสังเคราะห์ความสำเร็จเหล่านั้นมาเผยแพร่และถ่ายทอดสู่ชุมชนอื่นๆ อีกจำนวนมาก ซึ่งต้องการโอกาสและการสนับสนุนให้สามารถจัดการทรัพยากรฯ เพื่อให้เกิดประโยชน์ทั้งด้านคุณค่าและมูลค่าต่อชุมชนด้วยเช่นกัน

ในขณะเดียวกัน สังคมโดยรวมก็ได้รับอานิสงส์จากการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนเช่นกัน สาธารณชนทั่วไป หน่วยงานและองค์กรต่างๆ ควรได้มีส่วนร่วมหรือสนับสนุนการทำงานของชุมชน ซึ่งต้องการขยายการมีส่วนร่วมและความรับผิดชอบจากกลุ่มผู้นำสู่สมาชิกในชุมชนจากชุมชนเล็กๆ สู่เครือข่าย และจากเครือข่ายสู่สังคมให้กว้างขึ้น

คุณค่าและมูลค่าจากป่าชุมชน กรณีป่าภูถ้ำภูกระแต จังหวัดขอนแก่น

บุญธิดา เกตุสมบุญรัตน์ นักวิจัยอิสระ
วันทนีย์ แสงว สماعيلเพื่อนภู

**“ชุมชนเราทุ่มเทแรงกายแรงใจ
ช่วยกันดูแลรักษาป่าภูถ้ำภูกระแต
มาเป็นระยะเวลานานนับสิบปี แล้วถามว่า
ชุมชนเราได้อะไร? เป็นคำถามที่ผมอยากมี
คำตอบให้กับชุมชนและให้กับตัวผมเอง”**

พิชาญ ทิพวงษ์ สماعيلเพื่อนภู จ.ขอนแก่น

ริเริ่มป่าชุมชนจากแรงกดดัน พัฒนาด้วยพลังในชุมชน

ผืนป่าภูถ้ำ 2,000 ไร่ และป่าภูกระแต 800 ไร่ ในอำเภอเวียงชัยและอำเภอเวียงใหญ่ จังหวัดขอนแก่น เป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่ป่าสงวนภูกระดำตอนล่าง ซึ่งได้ถูกประกาศเป็นพื้นที่ป่าสงวนเสื่อมโทรม ทั้งๆ ที่ป่าผืนนี้เป็นต้นน้ำของลำห้วยที่ไหลลง

สู่แม่น้ำชี ที่หล่อเลี้ยงชุมชนด้านล่างนับพันครอบครัว
แล้วยังเป็นแหล่งทำมาหากินของชุมชนที่ใช้ร่วมกัน

ชุมชนมีกระบวนการในการดูแลรักษาป่าด้วย
วิถีทางวัฒนธรรม ดึงการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน
โดยเป็นการสืบทอดภารกิจในการดูแลรักษาป่าจากรุ่น
สู่รุ่นมานับสิบปีจนพัฒนาเป็น **เครือข่ายอนุรักษ์
และฟื้นฟูป่าภูถ้ำภูกระแต** ซึ่งปัจจุบันได้มีการจด
ทะเบียน เป็นองค์กรด้านการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและ
ทรัพยากรธรรมชาติในนามของ **“สมัคมาเพื่อนภู”**

การริเริ่มกลุ่มได้มีเริ่มเมื่อปี 2536 โดยผู้
เลี้ยงสัตว์ได้รับความเดือดร้อน เมื่อรัฐได้ประกาศให้
พื้นที่ป่าสงวนภูกระดำเป็นป่าเสื่อมโทรม และให้มีการ
ปลูกยูคาลิปตัสเป็นสวนป่าเศรษฐกิจ ในพื้นที่ป่าเดิม
บางแปลงได้ปลูกยูคาลิปตัสทับพื้นที่ทำกินของคนใน

ชุมชน ดังนั้น 15 ชุมชนที่อาศัยอยู่รอบๆป่า จึงรวมตัวกันคัดค้านการปลูกป่ายูคาลิปตัส และได้ร่วมกันปลูก **“ป่าที่กินได้ และไม่ท้องถิ่น”** เพื่อเป็นแนวกันชนล้อมรอบพื้นที่ป่าภูถ้ำภูกระแตไว้

ต่อมาได้มีการปลูกป่าเพื่อฟื้นฟูป่าเสื่อมโทรม รวมทั้งขยายพื้นที่เครือข่ายออกเป็น 27 หมู่บ้าน มีการจัดการพื้นที่ป่าในรูปแบบป่าชุมชน มีกิจกรรมหลักที่ได้ทำสืบทอดกันมาทุกปี ได้แก่ การทำบุญประเพณีปลูกป่า การบวชป่าผสมผสานกับประเพณีบุญเดือน 6 การทำแนวกันไฟ การสร้างฝายชะลอความชื้น สร้างหอดูไฟเพื่อเฝ้าระวังการตัดไม้ทำลายป่า ฝึกอบรมอาสาสมัครพิทักษ์ป่า เป็นต้น

คุณค่าจากการจัดการป่าชุมชน

ผลจากการจัดการป่า ทำให้สภาพป่าเปลี่ยนแปลงไปมาก บางพื้นที่เปลี่ยนจากป่าที่มีเฉพาะไม้แคระแกร็น มาเป็นป่าเบญจพรรณที่มีพรรณไม้หลากหลายชนิดขึ้น

ชาวบ้านเล่าว่า ตอนนี้มีหน่อไม้ให้ชาวบ้านได้เก็บกิน ชาวบ้านได้พบนกที่ไม่เคยเห็นหลายชนิด สัตว์ป่าหลายชนิดก็มีมากขึ้น เช่น ตัวนึ่ง งูเห่า กระจง กระต่าย กระแต อีเห็น เราได้เก็บเห็ด ผักป่า ไช้ผดแดง อัง แอ้ มาเป็นอาหาร เก็บฟืน และนำวัวไปเลี้ยง ฝืนป่าผืนนี้จึงมีคุณค่ามากสำหรับการดำรงชีวิตของชุมชนเรา

เมื่อชุมชนได้ถอดบทเรียนการจัดการป่าชุมชน ทำให้ค้นพบว่าคุณค่าที่เกิดจากป่าชุมชนมีมากมาย สรุปประเด็นหลักๆ ได้ว่า

- ป่ามีการฟื้นตัว มีความหลากหลายของพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์เพิ่มขึ้น ทำให้เป็นแหล่งที่ให้ผลผลิต และบริการทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ให้กับชุมชน
- เพิ่มความมั่นคงทางอาหาร สามารถไปเก็บหาอาหารจากป่าโดยตรง เช่น เห็ด ผักป่า ไช้ผดแดง อัง แอ้ และผลไม้ป่าตามฤดูกาล
- เพิ่มความมั่นคงด้านพลังงาน โดยชุมชนรอบพื้นที่ป่าได้อาศัยเก็บฟืนใช้ในครัวเรือน
- สืบสานวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น ด้วยการรื้อฟื้นความคิดความเชื่อ ที่เชื่อมโยงให้คนกับป่าให้อยู่อย่างสมดุล เช่น การทำบุญประเพณีปลูกป่า พิธีกรรมการบวชป่า ผสมผสานกับประเพณีบุญเดือน 6 รวมทั้งวัฒนธรรมการกินอาหารพื้นบ้าน และการใช้สมุนไพรในการรักษาโรค
- พัฒนาศักยภาพของคนในชุมชน ซึ่งได้เรียนรู้การจัดการป่าอยู่เสมอ ด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สรุปบทเรียนการทำงาน จนเกิดความรู้ ทักษะและความเชี่ยวชาญ สามารถรวบรวมองค์ความรู้ท้องถิ่น และ

พัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ของคนรุ่นต่อไป

- เพิ่มทุนทางสังคม กิจกรรมการจัดการป่า ทำให้คนในชุมชนได้พบปะ สังสรรค์ พุดคุย เกิดการประสานความสัมพันธ์ที่ดีภายใน ชุมชน ของทุกเพศและทุกวัย โดยเฉพาะ กลุ่มเยาวชนได้ใช้เวลาว่างทำกิจกรรมต่างๆ ให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อตนเอง และชุมชน

การรวมกลุ่มช่วยเหลือกันในลักษณะนี้ ยัง ขยายผลไปสู่ความร่วมมือระหว่างชุมชนกับชุมชน ระหว่างชุมชนกับองค์กรท้องถิ่น ระหว่างชุมชนกับ หน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานเอกชน เกิดเป็น เครือข่ายความร่วมมือที่มีความเข้มแข็งมากขึ้น ใน การจัดการป่าแบบบูรณาการ

มูลค่าจากป่าชุมชน

เมื่อก่อนผู้นำชุมชนไม่เห็นด้วยที่จะประเมิน มูลค่าของทรัพยากรป่าไม้ เพราะป่าสำหรับชุมชน แล้วมันมีคุณค่ามาก เป็นฐานในการดำรงชีวิตของพี่น้องบ้านเรา แล้วเราจะตีราคามันได้อย่างไร

เมื่อชุมชนในบริเวณนี้ได้เข้าร่วมโครงการประเมินมูลค่าจากการใช้ประโยชน์โดยตรง จากระบบนิเวศป่าบก ก็ได้เห็นว่าเป็นกิจกรรมที่สร้างความตื่นตัวของชุมชนรอบพื้นที่ป่า ทำให้มีข้อมูลไปคุยกัน ได้แล้วว่า ผลจากการทำงานการจัดการป่าทำให้มี

เห็ดกินประมาณแปดแสนกว่าบาทต่อปี มีแยะ ประมาณแสนกว่าบาทต่อปี

แม้เป็นตัวเลขที่ไม่มากมายนัก แต่สิ่งที่สำคัญ คือ การได้คำตอบที่จับต้องได้ว่า การที่ชุมชน ทุ่มเทแรงกายแรงใจ ช่วยกันดูแลรักษาป่าภูถ้ำภู กระแตมาเป็นระยะเวลานานนับสิบปี แล้วได้อะไร คำตอบนี้ยังทำให้ทุกคนได้ตระหนักถึงความสำคัญ ของป่าที่มีต่อชุมชนมากขึ้น ก็น่าจะเป็นความร่วมมือ มากขึ้นด้วย

การประเมินมูลค่าจากการใช้ประโยชน์โดยตรงจากระบบนิเวศป่าบก จึงเป็นอีกโครงการหนึ่งที่ สมาคมเพื่อนภู และชุมชนรอบๆป่าภูถ้ำภูกระแต 5 หมู่บ้าน กำลังดำเนินการอยู่ ด้วยมุ่งหวังให้ชุมชนได้ ทราบว่าผืนป่าที่ทุกช่วยกันดูแล ปกป้องรักษา ให้

ประโยชน์ทางตรงเป็น มูลค่าเท่าไร และ อย่างไร พร้อมทั้งทำให้รู้ข้อมูลผลผลิตจาก ป่าด้วยกัน ใช้เป็น ฐานการวางแผนและ การตัดสินใจต่างๆ

แกนนำนักวิจัยชุมชนเล่าว่า “ตอนเก็บ ข้อมูลด้วยแบบสอบถามกับชุมชน ตอนแรก กลัวว่าจะไม่ได้รับความร่วมมือจากชุมชน แต่ เมื่อลงเก็บจริงเราพบว่า คนในชุมชนเต็มใจ และสนุกที่จะให้ข้อมูล ทุกคนจะตอบคำถาม อย่างภูมิใจ และพยายามที่จะหาคำตอบให้ได้ว่า ปีที่แล้วเค้าเข้าไปเก็บเห็ด เก็บผักหวาน ผักป่า เก็บฝืน ได้มาเท่าไร? เอาไว้กิน หรือว่าขาย เท่าไร?

อีกหลายคนบอกว่า ดีที่มาพูดคุยกับเค้า มันทำให้เค้าได้นึกถึงว่าพวกเราได้พึ่งพึ่งป่า อย่่างไรบ้าง เราได้ลดค่าใช้จ่าย และมีรายได้ จากป่าแค่ไหน ปีหน้าให้มาถามเค้าอีก ตอน หลังได้ทราบมาว่า หลายคนในหมู่บ้านรอคอย ให้เราไปถามเค้าบ้าง”

ผลการศึกษาเบื้องต้น ในหมู่บ้านป่าไม้งาม ที่มีจำนวน 79 ครัวเรือน พบว่า มูลค่าจากการใช้ ประโยชน์โดยตรงของผลผลิตหลักๆ จากป่า มีมูลค่า รวมทั้งสิ้น 1,182,203 บาท/ปี หรือประมาณ 22,110 บาท/ครัวเรือน (แสดงดังตาราง) และยังพบว่า หมู่บ้านป่าไม้งาม 21 ครัวเรือน ซึ่งได้นำวัวไปเลี้ยง ในป่าในช่วงฤดูเพาะปลูก ทำให้ลดค่าใช้จ่ายในการ ซื้อหญ้าให้วัว ทั้งสิ้น 1,219,880 บาท/ปี

ชักถามข้อมูลกัน ถ้าไม่มีป่าก็ไม่มีเหมือนกันว่า จะเอาอะไรกิน” (สุรียา สาหรี ชุมชนป่าไม้งาม)

ผลผลิต จากป่า	ปริมาณเฉลี่ย (กก./ ครัวเรือน/ ปี)	ราคาเฉลี่ย (บาท/ปี)	มูลค่าต่อครัวเรือน (บาท/ครัวเรือน/ปี)	จำนวนผู้ใช้ประโยชน์ (ครัวเรือน)	มูลค่ารวม (บาท/ชุมชน/ปี)
ผักหวาน	10.51	112.50	1,182.43	53	62,669
ผักป่า	19.72	50.00	986.00	53	52,258
เห็ด	151.50	104.40	1,5817.57	54	854,148
อึ่ง	9.60	106.67	1,023.72	49	50,162
แย้	429.44	5.00	2,147.21	49	105,213
ไข่มดแดง	4.02	100.00	401.76	49	19,686
พิน	8.62	64.00	551.70	69	38,067
รวม (มูลค่าไม่สุทธิ)			22,110		1,182,203

“ตอนนี้อายุ 50 ปี แล้ว ที่บ้านมีกัน 8 คน ไม่มีที่ทำมาหากิน ป่าจึงเป็นที่ทำมาหากินของ เรา คนในหมู่บ้าน คนแถวนี้เชื่อว่าผมเป็นเซียน หาแย้ ปีที่แล้วจับแย้ แลกข้าวกิน ยังมีพวกเห็ด ผักหวานผักป่า อึ่ง ไข่มดแดง และพิน ทุกอย่าง หาได้จากป่า เพิ่งรู้ข้อมูลก็ตอนที่มีคนมาคุย

การศึกษาเบื้องต้นเพียงหมู่บ้านเดียว ทำให้ ได้พบว่า ครัวเรือนที่มีฐานะค่อนข้างยากจน และไม่ มีที่ทำมาหากิน ส่วนใหญ่มีการพึ่งพิงป่าสูง

ความสำเร็จ ที่ยังคงมีสิ่งท้าทาย

การจัดการป่าของเครือข่ายชุมชนที่อาศัยอยู่รอบๆป่าภูเก้าภูกระแต ซึ่งปัจจุบันได้รวมกลุ่มกันเป็นสมาคมเพื่อนภู แสดงให้เห็นถึงความสำเร็จในการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน เพราะนอกจากชุมชนได้เป็นผู้ปกป้อง ดูแลและฟื้นฟูระบบนิเวศป่าให้มีความอุดมสมบูรณ์แล้ว ยังสามารถจัดการให้เกิดการใช้สอยผลผลิตจากป่าอย่างสมดุล เป็นผลให้เขาเห็นได้ทั้งในรูปคุณค่า และมูลค่า ด้วยวิถีทางวัฒนธรรม และการส่งผ่านองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่น

อย่างไรก็ตาม การจัดการป่าของชุมชน ย่อมต้องมีต้นทุนในการจัดการที่ทุกคนในชุมชนต้องแบกรับอยู่ ดังนั้นจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่ ภาครัฐและองค์กรอื่นๆ ต้องตระหนักและให้การสนับสนุนการดำเนินงานของชุมชน เพราะความรับผิดชอบในการปกป้อง ดูแลรักษาป่า จะอยู่กับกลุ่มบุคคลใดบุคคลหนึ่งไม่ได้ แต่เป็นความรับผิดชอบร่วมกันของทุกคนที่อาศัยอยู่บนโลกใบเดียวกันนี้ ซึ่งยังไม่สายเกินไป

จากกองทุนหมู่บ้าน สู่การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมชุมชน

ธนวัฒน์ ธนวัฒน์ วิลาวรรณ น้อยภา และ ประดิษฐ์ บุญปลอด
สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย

จากการที่ชุมชนรอบผืนป่าต่างๆ และชุมชนชายฝั่ง กว่า 50 ชุมชน ร่วมกับสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย พัฒนากองทุนหมู่บ้านเพื่อส่งเสริมอาชีพและสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง โดยการสนับสนุนงบประมาณจากหลายๆ แหล่งทุน อาทิ สถานทูตเนเธอร์แลนด์ องค์การป่าไม้นานาชาติ บริษัทปตท. บริษัทเซฟรอน องค์การไฮเพอร์อินเตอร์เนชันแนล ประเทศไทย เป็นต้น

ชุมชนเหล่านั้น ส่วนใหญ่เป็นชุมชนฐานะยากจน หรือไม่ก็ประสบปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรและประสบบัญพิบัติธรรมชาติ กองทุนนี้จึงมีความสำคัญต่อชุมชนไม่น้อย

จริงๆ แล้ว วัตถุประสงค์ของกองทุนนี้ ยังต้องการส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชนในการ

พึ่งตนเอง โดยเชื่อมโยงสู่การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและการพัฒนาชุมชน

การบริหารจัดการกองทุนที่ผ่านมา ชุมชนได้มีโอกาสมาร่วมกันคิดร่วมกันทำ ตั้งแต่การคิดวิเคราะห์ ตั้งคณะกรรมการ และดำเนินงานจนเกิดความชัดเจน ซึ่งปัจจุบันชุมชนเกือบทั้งหมดสามารถบริหารจัดการกองทุนให้มีความเติบโตและก้าวหน้า

การริเริ่มและพัฒนากองทุน

กองทุนหมู่บ้านแต่ละชุมชน เกิดขึ้นจากการปรึกษาหารือของผู้นำชุมชน การศึกษาดูงาน และการพูดคุยอย่างต่อเนื่อง แล้วค่อยมากำหนดแนวปฏิบัติของแต่ละชุมชน ในขณะที่ชุมชนจำนวนไม่น้อย มีประสบการณ์การบริหารจัดการกองทุน

หมุนเวียนในรูปแบบต่างๆ มาก่อน ส่วนใหญ่ประสบปัญหาด้านการบริหารจัดการ ดังนั้น กลุ่มแกนนำที่เข้ามารับผิดชอบการบริหารจัดการกองทุนหมุนเวียนนี้ จึงมุ่งมั่นที่จะพิสูจน์ให้เห็นศักยภาพของชุมชน

▪ การเตรียมความพร้อม

ขั้นตอนนี้มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ต่อการขับเคลื่อนงานกองทุนระยะต่อไป จึงต้องเริ่มจากการศึกษาข้อมูลชุมชน ค้นหาและพัฒนาศักยภาพแกนนำ ศึกษาดูงานกรณีตัวอย่างที่ดี ตั้งคณะกรรมการและกำหนดบทบาทหน้าที่ การอบรมเรื่องบัญชีและอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

▪ การสนับสนุนกองทุน

ส่วนใหญ่จะแบ่งงวดๆ 2-3 งวด โดยกำหนดว่า งวดแรก จะมอบให้แก่ชุมชนเมื่อมีความพร้อมด้านคณะกรรมการ ระบบบัญชี และกฎระเบียบ งวดต่อไป จะมอบก็ต่อเมื่อชุมชนผ่านการประเมินในด้านต่างๆ อาทิ ด้านศักยภาพของคณะกรรมการ ประสิทธิภาพการบริหารจัดการ การมีส่วนร่วมของสมาชิก และความก้าวหน้าของกองทุนหมุนเวียน เป็นต้น

▪ การบริหารจัดการกองทุน

หลังจากแต่ละชุมชน ได้รับเงินทุนแต่ละงวดแล้ว จึงเป็นหน้าที่หลักของคณะกรรมการที่จะดูแลให้เป็นไปตามกฎระเบียบที่กำหนด บางชุมชนอาจแต่งตั้งคณะที่ปรึกษาคอยให้คำแนะนำด้วย

โดยในช่วงแรกๆ ของการทำงาน มักยังพบปัญหาความไม่ไว้วางใจกัน และหาผู้ที่รับผิดชอบ

ด้านบัญชีได้ยาก จึงต้องมีเวทีพูดคุยกันบ่อยครั้ง กำหนดกฎระเบียบให้ชัดเจน รวมทั้งการแต่งตั้งที่ปรึกษา ซึ่งได้รับความเชื่อถือจากคนส่วนใหญ่ในชุมชน อาทิ ครู สมาชิก อบต. และเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน

การดำเนินงานของกองทุนหมุนเวียน ได้มีการกำหนดสถานที่ และวันทำการที่แน่นอนในแต่ละเดือน เพื่อให้เงินกองทุนได้หมุนเวียนสู่สมาชิกคนอื่นทุกๆ เดือน รวมถึงทำให้คณะกรรมการเกิดความสะดวกในการทำงานและสรุปปิดบัญชี สมาชิกได้รับทราบข้อมูลสถานการณ์การเงินของกองทุน ซึ่งถือเป็นสิทธิที่สมาชิกทุกคนควรได้รับทราบร่วมกัน และยังเป็นการตรวจสอบระหว่างกันได้ดี

10 ปีแล้ว ที่เข้ามาดูแลเรื่องเงินๆ ทองๆ ของชุมชน ตอนนี้รู้สึกมั่นใจกับแนวทางนี้มากขึ้นเรื่อยๆ และเกิดความภาคภูมิใจกันทั้งชุมชน เมื่อมีชุมชนอื่นมาดูและเอาแบบอย่างจากเรา

คำบ่วย สินพรม

ประธานกองทุนฯ บ้านวังมด จ.เพชรบูรณ์

▪ การติดตามประเมินผลอย่างมีส่วนร่วม

สามารถกล่าวได้เลยว่า **การติดตามและประเมินผล** ถือเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุดของ **การพัฒนากองทุนหมุนเวียน** ซึ่งดำเนินการได้ 2 ลักษณะ คือ มีแบบแผนชัดเจน และไม่ต้องมีแบบแผนมากนัก โดยบุคคลทั้งภายในชุมชนและบุคคลภายนอก อย่างไรก็ตาม การติดตามและประเมินผลภายในกลุ่ม ที่เน้นให้สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการตรวจสอบกองทุนของชุมชนตนเอง ก็นับว่ามีความสำคัญไม่น้อยกว่ากัน

นอกจากนี้ยังรูปแบบการติดตามผลระหว่างชุมชน โดยเข้าเยี่ยมชมผลการดำเนินงานของชุมชนอื่นๆ ทำให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูล และศึกษาดูงานไปด้วย เกิดการเรียนรู้ พัฒนาทักษะด้านการบันทึก การสอบถาม การสรุปและนำเสนอ อีกทั้งยังสามารถกระตุ้นให้คณะกรรมการกองทุนฯ ซึ่งร่วมเป็นคณะประเมินผล ได้มีความตื่นตัวในการพัฒนาระบบข้อมูลการเงิน การบัญชี เห็นจุดอ่อนและจุดแข็งของชุมชนอื่น และนำไปปรับปรุงระบบการทำงานของกองทุนตนเอง รวมถึงยังได้นำเอาจุดดีของตนไปแลกเปลี่ยนด้วยความภาคภูมิใจ

รูปแบบกองทุนหมุนเวียนและกฎระเบียบ

กองทุนที่แต่ละชุมชนได้รับการสนับสนุนไปนั้น ได้มีการบริหารจัดการโดยการให้สมาชิกกู้ยืมไปใช้หมุนเวียนกันไป จึงเรียกว่า “กองทุนหมุนเวียน” ส่วนใหญ่จะมีการเชื่อมโยงกับการออมทรัพย์ ในลักษณะการเพิ่มทุนให้กับกลุ่มออมทรัพย์ แต่ยังคงแยกบัญชีการรับจ่ายเงินระหว่างกองทุนหมุนเวียนและกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อให้สามารถตรวจสอบได้

กองทุนหมุนเวียนที่มีการเชื่อมโยงกับกลุ่มออมทรัพย์ ทำให้ชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของมากกว่าชุมชนที่ไม่มีการออม นอกจากนี้ ยังทำให้เห็นความสำคัญของการออมมากกว่าการกู้ยืมเพียงอย่างเดียว และสามารถใช้จ่ายเงินออมเป็นหลักประกันการกู้ยืมได้ด้วย การออมทรัพย์ยังเป็นรูปแบบที่นำไปสู่ของการมีส่วนร่วม ที่สมาชิกได้มาพบปะพูดคุยกันทุกเดือน มีการแลกเปลี่ยนข้อมูล การเอื้อเฟื้อต่อกันภายในชุมชน โดยบางชุมชนได้มีการออมทรัพย์มาก่อนแล้ว แต่บางชุมชนได้มีการริเริ่มการออมทรัพย์ขึ้นมาพร้อมๆ กับการริเริ่มกองทุนนี้

ที่ผ่านมา การนำกองทุนหมุนเวียนไปใช้ประโยชน์มี 2 รูปแบบ ได้แก่ (1) การให้สมาชิก

รายบุคคลหรือกลุ่มกู้ยืมไปใช้ประโยชน์ในการประกอบอาชีพที่หลากหลาย และ (2) การนำไปลงทุนในนามของกลุ่มหรือชุมชน เช่น ร้านค้าชุมชน ปิมน้ำมันชุมชน เป็นต้น

กฎระเบียบกองทุนหมุนเวียน กำหนดโดยสมาชิกและคณะกรรมการกองทุน หากเห็นว่าไม่มีความเหมาะสม ก็จะทบทวนและปรับเปลี่ยนในการประชุมประจำปี โดยมีประเด็นสำคัญๆ ดังนี้

- 1) สมาชิก: บางชุมชนถือว่าทุกคนที่มีภูมิลำเนาและอาศัยอยู่ในหมู่บ้านนั้นเป็นสมาชิก บางชุมชนถือเอาสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ และบางชุมชนรับสมัครสมาชิกเฉพาะกองทุนนี้
- 2) ผู้มีสิทธิกู้ยืม: บางชุมชนให้ทุกคนที่เป็นสมาชิก ขณะที่บางชุมชนกำหนดเฉพาะสมาชิกที่มีส่วนร่วมในการออมทรัพย์หรือมีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ฯ จึงมีสิทธิกู้ยืมได้ และบางชุมชนยังกำหนดให้กู้ยืมได้ 1 คนต่อครอบครัว
- 3) วงเงินการกู้ยืมสูงสุดต่อรายต่อครั้ง: มีตั้งแต่ 5,000-30,000 บาท แล้วแต่จะตกลงกัน
- 4) อัตราดอกเบี้ย: ส่วนใหญ่กำหนดไว้ ร้อยละ 0.50-1 บาทต่อเดือน ยกเว้นชุมชนมุสลิมบางแห่ง จะไม่มีดอกเบี้ย แต่จะเก็บเป็นค่าทำสัญญากู้และเงินสมทบแทน
- 5) การคืนเงิน: ระยะเวลาการชำระคืนภายใน 6-36 เดือน แตกต่างกันไปในแต่ละชุมชน

ประโยชน์จากกองทุน และการจัดสรรผลประโยชน์สิ้นปี

การทำงานที่ผ่านมา ทำให้ชุมชนเกิดความเชื่อมั่นว่ากองทุนหมุนเวียนนี้ สามารถเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคน พัฒนาอาชีพ สร้างรายได้เพิ่มขึ้นให้กับชุมชน เป็นโอกาสในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ การบริหารจัดการกลุ่มให้เข้มแข็ง และพึ่งตนเองได้

สิ่งที่เกิดขึ้นชัดเจน คือ การพัฒนาศักยภาพผู้นำ ก่อให้เกิดการพัฒนาทักษะในการทำงานของคณะกรรมการ สร้างการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ในชุมชน

ส่วนสมาชิกก็ได้รับประโยชน์โดยตรงจากกองทุนหมุนเวียน ได้เอื้อประโยชน์ให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน ทั้งพัฒนาอาชีพเดิมและเสริมสร้างอาชีพใหม่ได้ และคลี่คลายปัญหาได้ระดับหนึ่ง โดยมีการนำไปใช้ในลักษณะต่างๆ ทั้งในและนอกภาคเกษตร ดังนี้

- 1) การเกษตร ส่วนใหญ่นำไปเป็นค่าใช้จ่ายในการปรับเตรียมพื้นที่เกษตร จัดซื้อปุ๋ย

อินทรีย์ในการบำรุงดูแลดินและพืช รวมถึงเป็นเงินค่าจ้างแรงงาน เลี้ยงหมู เลี้ยงสัตว์ เป็นต้น

- 2) การประมง โดยชุมชนชายฝั่งซึ่งประกอบอาชีพการประมงชายฝั่ง มักใช้เงินกองทุนหมุนเวียนไปเพื่อจัดซื้อและปรับปรุงอุปกรณ์เครื่องมือประมง เช่น อวนดักปู ดักปลา
- 3) การลงทุนอื่นๆ เช่น การค้าขาย หัตถกรรม เป็นต้น
- 4) การใช้จ่ายในเรื่องเร่งด่วน เช่น จัดซื้อเครื่องอุปโภคบริโภค ปัญหาสุขภาพ และใช้ในการศึกษาของบุตร เป็นต้น

การจัดสรรประโยชน์ที่เกิดขึ้นตอนสิ้นปี จะประกอบด้วย 4 ด้าน โดยมีสัดส่วนที่แตกต่างกันในแต่ละชุมชน

- 1) การดูแลรักษาและเฝ้าระวังทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน
- 2) สมทบกองทุนให้มีความเติบโต
- 3) ใช้เป็นค่าตอบแทนของคณะกรรมการ
- 4) การพัฒนาชุมชนและสาธารณประโยชน์

กรณีชุมชน ต.ท่าอิบุญ ต.หล่มสัก จ.เพชรบูรณ์ จำนวน 7 หมู่บ้าน ได้มีข้อตกลงกันในการนำผลประโยชน์จากกองทุนแต่ละบ้านๆ ละ 1,000 บาทมารวมกัน เพื่อใช้ในการจัดการป่าลุ่มน้ำป่าสักฝั่งซ้าย ซึ่งมีกิจกรรมทั้งการจัดงานรณรงค์ กิจกรรมเยาวชน และการจัดการไม้ไผ่ในป่าที่กำลังประสบปัญหาลดลงไปมาก

กรณีชุมชนบ้านหนองไผ่ ต.ลำนางแก้ว อ.ปักธงชัย จ.นครราชสีมา ได้แบ่งผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น

ไปมอบให้กับหน่วยงานป่าไม้ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ เพื่อใช้ในการปลูกป่าและเฝ้าระวังป่าบริเวณเขาภูหลวง

กรณีชุมชนในพื้นที่ประสภภัยสึนามิ จ.พังงา และ จ.ระนอง กำหนดให้มีการจัดสรรผลประโยชน์จากกองทุนเมื่อสิ้นปี ร้อยละ 20-50 ของประโยชน์ที่เกิดขึ้น เพื่อการอนุรักษ์ป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่ง ซึ่งจะช่วยเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งอาหารของชุมชน และช่วยลดความเสี่ยงต่อภัยธรรมชาติในอนาคตต่อไป

ชุมชนต่างๆ ได้มีการนำเงินปันผลในส่วนของการพัฒนาชุมชนและสาธารณประโยชน์ มาใช้เพิ่มเติมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ในบางครั้ง **ในขณะที่หลายชุมชนได้นำไปใช้ประโยชน์ในด้านการพัฒนาศักยภาพผู้นำ** ซึ่งก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่กว้างขวางขึ้น เช่น ใช้ในการเดินทางไปศึกษาดูงานในพื้นที่ต่างๆ เป็นต้น

นอกจากนี้ มักพบว่าชุมชนได้ใช้ประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากกองทุนนี้ สำหรับกิจกรรมสาธารณประโยชน์ในชุมชนอยู่เสมอ

ชุมชนบ้านบึง จ.เพชรบูรณ์ จัดให้มีการมอบทุนการศึกษาแก่เยาวชนในชุมชน

ชุมชนบ้านเก่าน้อย จ.ชัยภูมิ และชุมชนอื่นๆ ชุมชน นำไปใช้เพิ่มค่าฌาปนกิจสมาชิกผู้เสียชีวิต

อีกหลายๆ ชุมชน ได้มีการนำผลประโยชน์จากกองทุนไปใช้ในการทำความสะอาดสถานที่สาธารณะในชุมชน

ปัจจัยความสำเร็จและความท้าทาย

ปัจจัยความสำเร็จที่มีผลต่อการดำเนินงานของกองทุนต่างๆ มีต่อไปนี้

- 1) คณะกรรมการ: มีวิสัยทัศน์ ความรู้ความสามารถ มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ และมีความรับผิดชอบ นอกจากนี้ กรรมการควรมีสัดส่วนของผู้หญิงอย่างน้อยครึ่งหนึ่ง
- 2) การบริหารจัดการกองทุน: ที่มีความชัดเจน โปร่งใส ความเป็นธรรม มีระบบบัญชี มีการแจ้งข่าวต่อสมาชิกในชุมชน
- 3) การเชื่อมโยงกับการออมทรัพย์: เพื่อสร้างความรู้สึกรับเป็นเจ้าของ และยังเป็นหลักประกันในการกู้ยืมของสมาชิกได้
- 4) การมีส่วนร่วมและการใช้ประโยชน์ที่สมาชิกได้รับ: ซึ่งมีการปฏิบัติตามกฎระเบียบ การติดตามผล มีการกระจายประโยชน์สู่สมาชิก และการช่วยเหลือกันระหว่างสมาชิก
- 5) ความก้าวหน้าของกองทุน: ช่วยให้เกิดความเชื่อมั่นและนำไปขยายประโยชน์ให้กว้างขึ้น

อย่างไรก็ตาม ชุมชนต่างๆ ได้มีการสะท้อนตรงกันว่า การบริหารจัดการเรื่องเงินเรื่องทอง ยังเป็นเรื่องที่ทำทนายสำหรับชุมชน ความล้มเหลวที่เกิดขึ้นในอดีต อีกทั้งยังเป็นเรื่องที่ย่อมนไหว เกี่ยวพัน

เชื่อมโยงให้เกิดการปฏิบัติที่ไม่เหมาะสม แต่ทุกชุมชนยังมีความมุ่งมั่นที่ขับเคลื่อนงานกองทุนอย่างเคร่งครัดในกฎระเบียบให้เป็นวิถี มีการประชุม และปรับปรุงกฎระเบียบเป็นระยะ ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน และพัฒนาขยายประโยชน์ด้านสวัสดิการให้กับสมาชิกในระยะต่อไป

เงินเป็นต้นเหตุของปัญหา
จึงไม่อยากให้หน่วยงานเอาเงินมาให้บ้านเรา
ซึ่งผมเคยคัดค้านในตอนนั้น
แต่มาถึงตอนนี้ เงินนั้นได้ช่วยและเกิด
ประโยชน์กับชุมชน
ขอเพียงแต่เราต้องจัดการมันให้ได้
อย่าให้เงินมาจัดการเรา

สถิตย์ สีฟ้า กรรมการกองทุนบ้านบางเนียง จ.พังงา

พลังงานทางเลือก

ทางเลือกของชุมชน

นภพันธ์ พิบูลย์วงศ์
สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย

“พลังงานทางเลือก ทำไม จึงต้องเลือก? ทำไม จึงไม่ถูกเลือก?”

คำถามข้างต้น ได้ถูกถามขึ้นโดยนักวิชาการด้านพลังงานที่มีบทบาทสำคัญของประเทศ คือ ดร. เดชรัช สุขกำเนิด ซึ่งได้พยายามสื่อสารให้เห็นคุณค่าของพลังงาน และการตัดสินใจเพื่ออนาคตบนพื้นฐานของข้อมูล และให้ลดผลประโยชน์ส่วนตัวลงบ้าง

ก่อนอื่นอยากทำความเข้าใจกับคำที่คล้ายๆ กับพลังงานทางเลือกเสียก่อน ซึ่งได้แก่ พลังงานหมุนเวียน และพลังงานทดแทน อันที่จริงแล้วคำ

เหล่านี้มีรากมาจากภาษาอังกฤษว่า Renewable Energy หากแปลตามตัว ก็จะตรงกับคำว่าพลังงานหมุนเวียน แต่โดยความหมายของคำนี้แล้ว มีความใกล้เคียงกันมาก

- **พลังงานทางเลือก** ทางเลือกที่แตกต่างและดีกว่าเดิม นั่นก็คือ พลังงานที่ไม่ใช่พลังงานกระแสหลักในปัจจุบัน ที่ผลิตมาจากน้ำมัน ก๊าซธรรมชาติ และถ่านหิน ที่ก่อมลพิษจากการผลิต และลดลงไปทุกวัน
- **พลังงานหมุนเวียน** ใช้ในความหมายว่าเกิดขึ้นใหม่ทดแทนได้ ซึ่งตรงกันข้ามกับกลุ่มพลังงานกระแสหลัก ที่ไม่สามารถหมุนเวียนได้หรือต้องใช้เวลานานมาก

- **พลังงานทดแทน** อันนี้ก็หมายความว่า พลังงานที่จะเข้ามาทดแทนพลังงานกระแสหลักเช่นกัน
- **พลังงานยั่งยืน** จะรวมความหมายด้านการจัดการเข้าไปด้วย

ไม่ว่าจะเป็นพลังงานทางเลือกหรือคำอื่นๆ ข้างต้น ปัจจุบันเรามีทางเลือกอยู่หลายทาง ซึ่งเคยมีคนเคยเปรียบเทียบว่า ทางเลือกของพลังงานนั้น อยู่ใกล้ตัวมาก ซึ่งก็คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ

ดิน หมายถึง สิ่งที่เติบโตจากดิน นั่นก็คือ พลังงานชีวมวล น้ำ หมายถึง พลังงานน้ำ ลม หมายถึง พลังงานจากลม และไฟ หมายถึง พลังงานจากแสงอาทิตย์ นอกจากนี้ ยังมีขยะซึ่งสามารถแปรรูปเป็นพลังงานได้ และความร้อนจากใต้พิภพที่ได้ถูกนำมาใช้ด้วย ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นพลังงานที่หมุนเวียนได้ สามารถทดแทนพลังงานกระแสหลัก และหากมีการบริหารจัดการที่ดี ก็จะเป็นพลังงานยั่งยืนต่อไป

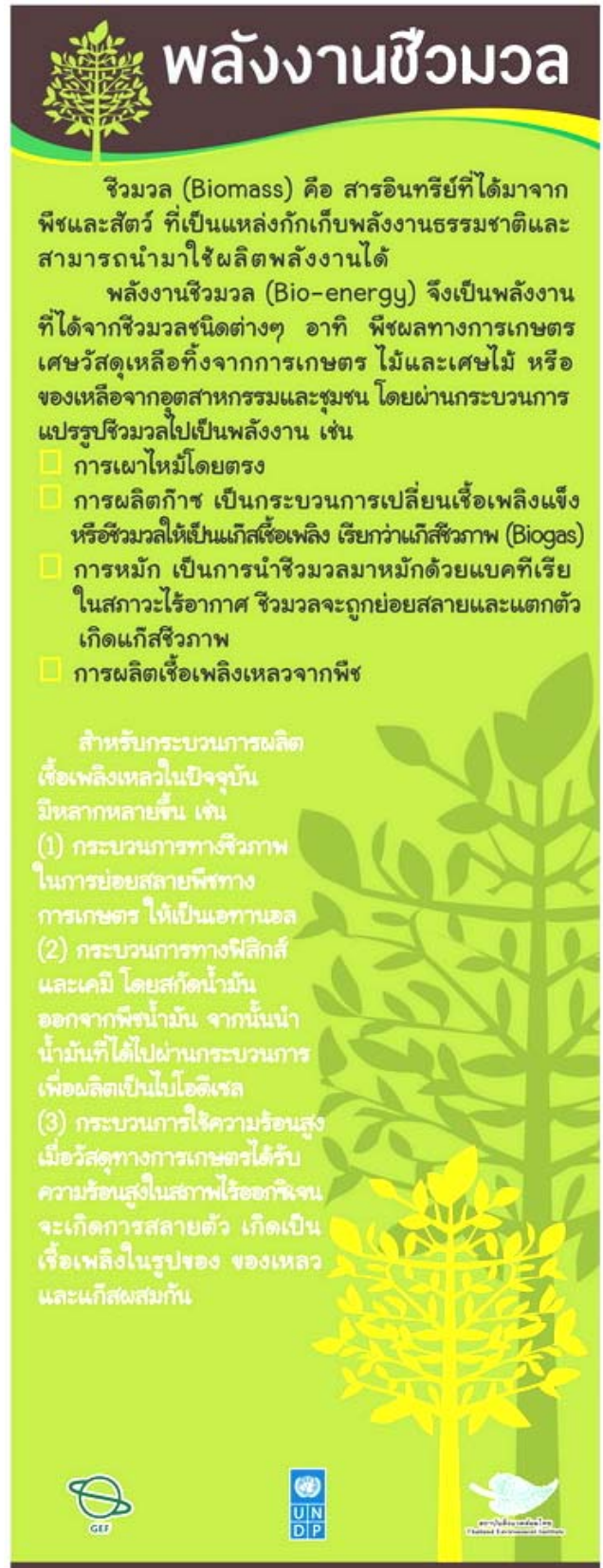
ทำไมต้องเลือก

เพราะได้มีการคาดการณ์ว่าพลังงานกระแสหลักกำลังจะหมดไปในไม่ช้า พลังงานที่เราใช้อยู่ทุกวันนี้ มีราคาสูงขึ้นๆ ซึ่งเราไม่สามารถจัดการอะไรได้นั่นเอง

น้ำมัน จะหมดจากโลก ภายในระยะเวลา
ประมาณ 40 ปี

ก๊าซ จะหมดจากโลก ภายในระยะเวลา
ประมาณ 60 ปี

ถ่านหิน จะหมดจากโลก ภายในระยะเวลา
ประมาณ 200 ปี

พลังงานชีวมวล

ชีวมวล (Biomass) คือ สารอินทรีย์ที่ได้มาจากพืชและสัตว์ ที่เป็นแหล่งกักเก็บพลังงานธรรมชาติและสามารถนำมาใช้ผลิตพลังงานได้

พลังงานชีวมวล (Bio-energy) จึงเป็นพลังงานที่ได้จากชีวมวลชนิดต่างๆ อาทิ พืชผลทางการเกษตร เศษวัสดุเหลือทิ้งจากการเกษตร ไม้และเศษไม้ หรือของเหลือจากอุตสาหกรรมและชุมชน โดยผ่านกระบวนการแปรรูปชีวมวลไปเป็นพลังงาน เช่น

- ☐ การเผาไหม้โดยตรง
- ☐ การผลิตก๊าซ เป็นกระบวนการเปลี่ยนเชื้อเพลิงแข็งหรือชีวมวลให้เป็นแก๊สเชื้อเพลิง เรียกว่าแก๊สชีวภาพ (Biogas)
- ☐ การหมัก เป็นการนำชีวมวลมาหมักด้วยแบคทีเรียในสภาวะไร้อากาศ ชีวมวลจะถูกย่อยสลายและแตกตัวเกิดแก๊สชีวภาพ
- ☐ การผลิตเชื้อเพลิงเหลวจากพืช

สำหรับกระบวนการผลิตเชื้อเพลิงเหลวในปัจจุบัน มีหลากหลายขั้น เช่น

- (1) กระบวนการทางชีวภาพในการย่อยสลายพืชทางการเกษตร ให้เป็นแอลกอฮอล์
- (2) กระบวนการทางฟิสิกส์และเคมี โดยสกัดน้ำมันออกจากพืชน้ำมัน จากนั้นนำน้ำมันที่ได้ไปผ่านกระบวนการเพื่อผลิตเป็นไบโอดีเซล
- (3) กระบวนการให้ความร้อนสูง เมื่อวัสดุทางการเกษตรได้รับความร้อนสูงในสภาพไร้ออกซิเจน จะเกิดการสลายตัว เกิดเป็นเชื้อเพลิงในรูปของ ของเหลว และแก๊สผสมกัน

GEF UNDP Thai Environmental Society

พลังงานน้ำ

โดยธรรมชาติของน้ำจะไหลจากที่สูงลงสู่ที่ต่ำ ซึ่งจะเกิดพลังงานอยู่เสมอ การจะนำพลังงานน้ำมาใช้จึงต้องพิจารณาความต่างระดับที่จะทำให้เกิดพลังงานมากพอ ในบางครั้งก็อาศัยแหล่งน้ำที่กักเก็บในบริเวณที่สูงตามธรรมชาติ แต่บางครั้งก็ต้องก่อสร้างแหล่งกักเก็บให้

การนำเอาพลังงานจากการไหลของน้ำมาใช้ จะอาศัยเครื่องมืออุปกรณ์เพื่อใช้ในการเปลี่ยนรูปพลังงานน้ำให้เป็นพลังงานอื่นๆ อาทิ การให้น้ำที่มีความเร็วสูงผ่านลงตามท่อเข้าสู่เครื่องกังหันน้ำ เพื่อผลักดันให้ใบพัดของกังหันน้ำไปหมุนเพลลาที่ต่อกับเครื่องท่นแรงต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการวิดน้ำที่มีมาตั้งแต่ในอดีต รวมทั้งการบดหรือไม่เมล็ดพืชต่างๆ การทอผ้า และการใช้ในโรงเลื่อย

ปัจจุบัน พลังงานน้ำได้ถูกใช้เพื่อการผลิตกระแสไฟฟ้า โดยมากแล้วจะได้พลังงานประเภทนี้จากเขื่อนและโรงไฟฟ้าที่มีขนาดแตกต่างกัน อย่างโรงไฟฟ้าพลังน้ำขนาดเล็ก จะมีกำลังการผลิตระหว่าง 200 กิโลวัตต์ ถึง 30 เมกกะวัตต์

ส่วนโรงไฟฟ้าพลังน้ำขนาดใหญ่ จะมีกำลังการผลิตไม่เกิน 200 กิโลวัตต์ ได้เป็นที่ยอมรับว่าสามารถลดผลกระทบต่อการย้ายถิ่นของประชากรและลดการสูญเสียป่าไม้ จึงได้รับความสำคัญและการยอมรับมากกว่าการสร้างโรงไฟฟ้าพลังน้ำขนาดใหญ่

พลังงานลม

พลังงานลม เป็นพลังงานทางเลือกหนึ่งที่ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ลมจะเกิดจากการเคลื่อนไหวของอากาศที่มีความกดอากาศสูงไปสู่อากาศที่มีความกดอากาศต่ำ ทำให้เกิดพลังงาน

มนุษย์ได้นำพลังงานจากลมมาใช้ประโยชน์มานานแล้ว อย่างการหมุนกังหันเพื่อสูบน้ำ ในปัจจุบันจึงมีการพัฒนากังหันลมเพื่อผลิตไฟฟ้า ซึ่งอาศัยการติดตั้งกังหันลมในพื้นที่ที่มีศักยภาพ มีความเร็วลมเหมาะสม เช่น การผลิตไฟฟ้าจากกังหันลมที่สถานีพลังงานทดแทนพรหมเทพ จังหวัดภูเก็ต มีความเร็วลมเฉลี่ยตลอดปีประมาณ 5 เมตรต่อวินาที

สูงกว่าความเร็วลมโดยเฉลี่ยของประเทศ คือที่ความเร็ว ประมาณ 4 เมตรต่อวินาที สามารถผลิตกระแสไฟฟ้าจากกังหันลมรวม 170 กิโลวัตต์

บริเวณพื้นที่ภาคเหนือตอนบนของประเทศ ซึ่งเป็นพื้นที่สูง มีภูเขาสูงสลับกับช่องเขาเป็นบริเวณหนึ่งที่มีศักยภาพในการผลิตกระแสไฟฟ้าจากพลังงานลม

พลังงานแสงอาทิตย์

พลังงานแสงอาทิตย์ เป็นพลังงานแผ่รังสีจากดวงอาทิตย์ ถือเป็นต้นกำเนิดของวัฏจักรของสิ่งมีชีวิต ทำให้เกิดการหมุนเวียนของน้ำและธาตุต่างๆ ปัจจุบัน มีการนำพลังงานแสงอาทิตย์ มาใช้ 2 รูปแบบ คือ การผลิตกระแสไฟฟ้า และการผลิตความร้อน

รูปแบบที่ 1

การใช้พลังงานแสงอาทิตย์ เพื่อผลิตกระแสไฟฟ้า

เป็นการแปลงพลังงานแสงอาทิตย์ให้เป็นพลังงานไฟฟ้า โดยเซลล์แสงอาทิตย์ (Solar cell หรือ Photovoltaic) การผลิตไฟฟ้าด้วยพลังงานแสงอาทิตย์ สามารถเป็นไปได้ทั้งระบบอิสระที่จะสะสมกระแสไฟฟ้าไว้ในแบตเตอรี่เหมาะสำหรับพื้นที่ที่ระบบสายส่งไฟฟ้ายังเข้าไม่ถึง หรือเป็นระบบจำหน่ายซึ่งใช้ผลิตไฟฟ้าในพื้นที่ที่ระบบจำหน่ายไฟฟ้าเข้าถึง

รูปแบบที่ 2

การใช้พลังงานแสงอาทิตย์เพื่อผลิตความร้อนโดยใช้ผลิตภัณฑ์พลังงานแสงอาทิตย์ต่างๆ เช่น เครื่องทำน้ำร้อน พลังงานแสงอาทิตย์ ตู้อบแห้งพลังงานแสงอาทิตย์ เครื่องกลั่นน้ำพลังงานแสงอาทิตย์ หรือ เครื่องสกัดสารป้องกันและกำจัดศัตรูพืชโดยใช้พลังงานแสงอาทิตย์

ยิ่งวิกฤตการณ์พลังงานน้ำมัน ได้ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจทั่วโลกต่อเนื่อง หากเรายังมีการบริโภคน้ำมันเพิ่มขึ้นแบบนี้ ก็จะส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศหรือวิกฤตภาวะโลกร้อน ที่ทั่วโลกกำลังประสบปัญหาอยู่

พลังงานทางเลือก เป็นการใช้ทรัพยากรที่สามารถสร้างขึ้นทดแทนได้อย่างสม่ำเสมอ ช่วยรักษาสິงแวดล้อมและลดมลพิษ อีกทั้งกระบวนการผลิตพลังงานยังส่งเสริมการใช้พลังงานที่สามารถนำกลับมาใช้ได้ใหม่และการอนุรักษ์พลังงาน เพิ่มการพึ่งตนเองของท้องถิ่นด้านพลังงาน ปลุกฝังให้ผู้บริโภครู้ค่าของพลังงาน และดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ

“การใช้ผลิตไฟฟ้าขนาดเล็ก

จากพลังงานน้ำ ทำให้เราเห็นคุณค่าของป่า คนที่นี่เขาพูดกันว่า ไม่มีป่า ไม่มีน้ำ ไม่มีไฟฟ้า จึงกระตุ้นให้ชุมชนได้ตระหนักถึงความสำคัญ ในการดูแลรักษาป่าด้วย”

ผู้นำชุมชนบ้านห้วยบุ่ง จ.แม่ฮ่องสอน

เส้นทางที่ประเทศต่างๆ เขาเลือกกัน

- **เดนมาร์ก** ใช้พลังงานลมผลิตกระแสไฟฟ้า ได้ราวร้อยละ 20 ของปริมาณกระแสไฟฟ้าทั้งประเทศ ปัจจุบันรัฐบาลไม่มีนโยบายสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหินและเพิ่มสัดส่วนการใช้พลังงานทางเลือกเป็น ร้อยละ 12-14
- **เยอรมัน** รัฐบาลจะเพิ่มการใช้พลังงานทางเลือกเป็นร้อยละ 20 ในปี พ.ศ 2563

- **เนเธอร์แลนด์** รัฐบาลให้ความสำคัญกับพลังงานลมในทะเลและพลังงานชีวมวลเป็นหลัก วางเป้าหมายว่าในปี พ.ศ. 2553 จะใช้พลังงานทางเลือกเป็นร้อยละ 9
- **นิวซีแลนด์** รัฐบาลได้ออกนโยบายเร่งรัดการพัฒนาเทคโนโลยีการพัฒนาพลังงาน โดยในปี พ.ศ. 2555 จะมีการใช้พลังงานทางเลือกเพิ่มขึ้น ร้อยละ 29
- **ออสเตรเลีย** รัฐบาลสนับสนุนให้โรงงานอุตสาหกรรมหันมาใช้พลังงานทางเลือกเพื่อเป็นการลดปริมาณก๊าซเรือนกระจกจากการใช้น้ำมัน โดยเพิ่มการใช้พลังงานทางเลือกเป็นร้อยละ 2 ภายใน 5 ปี
- **ฟิลิปปินส์** ใช้พลังงานความร้อนจากไต้ดินมาก รัฐบาลตั้งเป้าว่าจะใช้พลังงานทางเลือกให้ได้ร้อยละ 23.91 ในปี พ.ศ. 2568
- **จีน** รัฐบาลออกกฎหมายส่งเสริมการผลิตพลังงานทางเลือก ตั้งเป้าว่าภายในปี พ.ศ. 2563 จะผลิตได้เพิ่มขึ้น ร้อยละ 10 จากปัจจุบันที่ผลิตได้เพียงร้อยละ 1

ประเทศไทย มีสัดส่วนการใช้พลังงานทางเลือก ในปี พ.ศ.2551 ร้อยละ 6.4 หรือเท่ากับพลังงานไฟฟ้า 1,750 เมกะวัตต์ ส่วนใหญ่เป็นพลังงานจากชีวมวล รองลงมา ได้แก่ พลังงานน้ำ ก๊าซชีวภาพ และพลังงานแสงอาทิตย์ ตามลำดับ

รัฐบาลไทยได้ตั้งเป้าหมาย เพิ่มสัดส่วนการใช้พลังงานทดแทน ให้เป็นร้อยละ 20.3 หรือ เท่ากับ 5,608 เมกะวัตต์ ในปี พ.ศ.2565

กรณีพลังงานทางเลือกระดับชุมชน

- **กรณีบ้านแม่คำปอง จ.เชียงใหม่**

บ้านแม่คำปอง ตั้งอยู่ใน ต.ห้วยแก้ว อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่ มีการผลิตและใช้พลังงานขนาดเล็กมาก ซึ่งริเริ่มขึ้นโดยกรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน (พพ.) ร่วมกับชุมชน โดย พพ. ได้พัฒนาแบบก่อสร้างให้ต้นทุนถูกลง จัดหาเงินทุนและวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ พร้อมจัดเจ้าหน้าที่มาคอยให้คำแนะนำทางวิชาการ ส่วนชุมชนได้ร่วมสมทบในลักษณะแรงงาน

เมื่อติดตั้งเสร็จในปี 2526 ชาวบ้านจึงได้ร่วมกันจัดตั้งสหกรณ์ไฟฟ้าโครงการหลวงแม่คำปองอย่างเป็นทางการขึ้นในปี 2529 เพื่อดำเนินการผลิตกระแสไฟฟ้าให้สมาชิกในหมู่บ้านแม่คำปอง จัดเก็บค่าไฟฟ้าในอัตราหน่วยละ 2 บาท โดยชุมชนได้ร่วมกันดูแลเครื่องกำเนิดไฟฟ้า สายส่งไฟฟ้า และทรัพยากรป่าไม้

ปัจจุบัน มีเครื่องกำเนิดไฟฟ้าพลังน้ำทั้งหมด 3 เครื่อง กำลังการผลิตรวม 80 กิโลวัตต์ มีชาวบ้าน

ได้รับประโยชน์รวม 249 หลังคาเรือน บริหารจัดการ ในความดูแลของสหกรณ์ฯ แม้ว่าระบบสายส่งของการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคจะเข้าถึง แต่ชาวบ้านยังผลิต และใช้ไฟฟ้าพลังน้ำอยู่ โดยมีการเชื่อมต่อไฟฟ้าไว้ ทั้ง 2 ระบบ หากการส่งไฟฟ้าจากการไฟฟ้าส่วน ภูมิภาคมีปัญหา ก็จะใช้ไฟฟ้าจากไฟฟ้าพลังน้ำแทน

ด้วยความเข้มแข็งของชุมชนและสภาพพื้นที่ ซึ่งเป็นธรรมชาติ มีภูเขาและน้ำตกที่สวยงาม จึง เอื้ออำนวยให้สหกรณ์ฯ จัดบริการท่องเที่ยวเชิง อนุรักษ์ในรูปแบบโฮมสเตย์ ซึ่งเป็นการสร้าง งาน เพิ่มรายได้ให้กับชาวบ้าน เพื่อความอยู่ดีกินดี ของชุมชนด้วย

▪ กรณีบ้านดอนมูล จ.ลำพูน

บ้านดอนมูล อยู่ใน ต.บ้านปวง อ.ทุ่งหัวช้าง จ.ลำพูน มีกิจกรรมการผลิตแก๊สชีวภาพจากมูลสัตว์ เพื่อนำมาใช้ในครัวเรือน โดยเฉพาะการหุงต้ม นอกจากนี้ ยังมีการผลิตแก๊สชีวภาพเพื่อให้ใน การเกษตร อาทิ ฟาร์มเลี้ยงหมู ปัจจุบันได้มีการ ขยายผลไปสู่หมู่บ้านใกล้เคียงในตำบลเดียวกัน อีก หลายหมู่บ้าน นอกจากนี้ ยังได้มีการประสานงาน กับหน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้อง ให้เข้ามา

สนับสนุนความรู้การผลิตและใช้พลังงานทางเลือก ในรูปแบบอื่นๆ ที่เหมาะสมกับชุมชน ซึ่งชุมชนได้มี ความสนใจ และหารือเกี่ยวกับเรื่องนี้มานานแล้ว

ความก้าวหน้าของชุมชน มิได้เกิดขึ้นโดย ลำพัง ในอดีตเคยมีมูลนิธิรักษไทยเข้ามาดำเนินงาน โครงการด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกับ ชาวบ้าน ทำให้มีการพัฒนาทั้งทางด้านแนวคิดของ ผู้นำและกิจกรรม ที่เป็นรูปธรรม 2 ประการ คือ กลุ่ม ปาอนุรักษ์ และกลุ่มเกษตรผสมผสาน ที่เป็น จุดเริ่มต้นในการสร้างจิตสำนึกให้กับผู้นำและ สมาชิกในชุมชน ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและ พัฒนาชุมชนด้วยการพึ่งตนเองก่อน

▪ กรณีแผนพลังงาน ตำบลอุโลก จ.สุรินทร์

กล่าวกันว่า แผนพลังงานเกิดขึ้นครั้งแรกที่ จ.สุรินทร์ เมื่อสิบปีที่แล้ว เป็นความร่วมมือทั้ง หน่วยงานภาครัฐ มหาวิทยาลัยต่างประเทศ องค์กร พัฒนาเอกชนไทย และที่สำคัญคือ ชุมชน

การริเริ่มแผนพลังงานที่ตำบลอุโลก ซึ่งเป็น ชุมชนเล็กๆ ประมาณพันครัวเรือน อาชีพทำไร่ทำนา ที่ประสบปัญหาการขาดแคลนน้ำ และราคาผลผลิต

ต่ำ ชุมชนในบริเวณนี้ยังมีรายได้ไม่มาก แต่เมื่อเริ่มสำรวจข้อมูลกันอย่างถี่ถ้วน ก็ทำให้หลายฝ่ายต้องตกใจกับตัวเลขที่ว่า ชุมชนมีรายจ่ายด้านพลังงานถึงร้อยละ 56 ของรายได้ทั้งหมด และรายจ่ายด้านพลังงานเกือบทั้งหมดได้จ่ายออกไปนอกชุมชน

สิ่งที่ได้ทำให้ชุมชนได้คิด ทบทวน และปรึกษาหารือเพื่อหาทางออกร่วมกัน เพื่อหาทางเลือกใหม่ๆ จึงเลือกที่จะพัฒนาเทคโนโลยีด้านพลังงานที่เหมาะสมกับชุมชน อาทิ เตาเผาถ่าน เตาหุงต้มประสิทธิภาพสูง การใช้ไฟฟ้าอย่างประหยัด ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นวิถีชีวิตตามปกติอยู่แล้ว เพียงแต่ปรับเปลี่ยนให้การประหยัดพลังงานและประหยัดเงินมากขึ้น ชาวอุบลสามารถลดการใช้ไฟฟ้าในปีหนึ่งๆ ได้ร้อยละ 10 คิดเป็นเงิน 180,000 บาทต่อปี ลดการใช้ต้นไม้มาทำฟืนถ่านได้ 10,000 ต้นต่อปี คิดเป็นเงินเกือบ 1 ล้านบาท

สิ่งที่สำคัญกว่านั้น คือ การเลือกที่มาจาก การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

เทคโนโลยีการประหยัดพลังงาน

ทางเลือกในเรื่องพลังงาน มิได้มีเพียงพลังงานทางเลือกจากดิน น้ำ ลม ไฟ เท่านั้น แต่การประหยัดพลังงาน และการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม ก็ถือเป็นเรื่องสำคัญ

หน่วยงานต่างๆ ได้พัฒนาเทคโนโลยีประหยัดพลังงานสำหรับชุมชน สำหรับกระทรวงพลังงาน ได้มีสำนักถ่ายทอดและเผยแพร่เทคโนโลยี ทำหน้าที่ให้ข้อมูลใหม่ๆ ซึ่งสามารถติดต่อผ่านทางสำนักงานพลังงานจังหวัดที่ตั้งอยู่ในจังหวัดต่างๆ

ชีวิตประจำวันของเรา มีเทคโนโลยีพลังงานทางเลือก เพื่อการประหยัดพลังงานหลายรูปแบบ

- อุปกรณ์ประหยัดไฟฟ้า ใช้หลอดคอมแพ็คฟลูออโรเรสเซนต์ ประหยัดไฟกว่าหลอดไส้ 4-8 เท่า อายุใช้งานนานกว่า 8 เท่า
- เตาประหยัดพลังงาน หรือ เตาซูปเปอร์อั้งโล่ ที่ให้ความร้อนเฉลี่ยมากกว่าร้อยละ 30 ของเตาอั้งโล่แบบเดิม ประหยัดไม้ฟืนถ่านได้ 500-600 บาทต่อครัวเรือนต่อปี

**“ฟืนถ่าน ได้จากป่า
จะหุงหาต้องประหยัด
ให้เตาดีมีคุณสมบัติ
ช่วยประหยัดพลังงาน”**

...กระทรวงพลังงาน

- เตาเศรษฐกิจ พัฒนาขึ้นเพื่อให้ใช้ได้ทั้งฟืน ถ่าน และวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร มีการออกแบบให้มีปล่องไฟช่วยการเผาไหม้ต่อเนื่อง

เตาเผาถ่านขนาด 200 ลิตร ที่ได้รับความนิยมกันมาก ผลิตจากถังน้ำมันและวัสดุหาง่าย เตาถ่านได้คุณภาพดีและน้ำส้มควันไม้

การคิดค้นเทคโนโลยีประหยัดพลังงานมากมายเหล่านี้ หลายอย่างยังไม่ถูกนำมาใช้แพร่หลาย แต่สำหรับเตาเผาถ่านด้วยถัง 200 ลิตร การใช้เตาหุงต้มประสิทธิภาพสูง หรือทำไบโอดีเซลด้วยน้ำมันพืชใช้แล้ว ได้รับการตอบรับจากชุมชน ด้วยเหตุผลว่าเพราะสอดคล้องกับสิ่งที่ชุมชนต้องใช้ และไม่สร้างผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ บางคนก็บอกว่า เพราะราคาถูก ทำได้เองไม่ซับซ้อน สิ่งเหล่านี้คือสิ่งที่ต้องตระหนักในการจัดการพลังงาน นั่นก็คือ **เทคโนโลยีที่เหมาะสมต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิต**

เหตุผลที่ไม่เลือก พลังงานทางเลือก

การใช้พลังงานทางเลือก มีความเชื่อมโยงกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และช่วยบรรเทาภาวะโลกร้อนได้อย่างตรงไปตรงมา แต่ทำไมจึงไม่ตัดสินใจเลือก

สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย ได้เคยวิเคราะห์อุปสรรคที่กีดขวางการผลิตและใช้พลังงานทางเลือกในประเทศไทย (ปี 2550) พบว่ามีอยู่ 4 ด้าน ได้แก่

- 1) อุปสรรคด้านพฤติกรรมและทัศนคติ ที่ยังยึดติดกับการใช้พลังงานแบบเดิม รวมถึงขาดความรู้ความเข้าใจ

บรรณานุกรม

กรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน, กระทรวงพลังงาน. แผนพัฒนาพลังงานทดแทน 15 ปี

พ.ศ. 2551 – 2565.(ออนไลน์) เข้าถึงได้จาก www.dede.go.th/re . สืบค้นเมื่อ 2 พฤษภาคม 2552
เดชรัตน์ สุขกำเนิด. **พลังงาน งานที่มีพลัง**. บริษัท ออฟเซท ครีเอชั่น จำกัด, กรุงเทพฯ. 2551.

สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย. **การส่งเสริมพลังงานทางเลือก**. เอกสารประกอบการศึกษาดูงาน การพัฒนาโครงการส่งเสริมพลังงานทางเลือกในจังหวัดแม่ฮ่องสอน. 2550.

สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ กระทรวงพลังงาน. **โครงการวางแผนพลังงานชุมชน**. เอกสารสรุปโครงการฯ. 2552.

- 2) อุปสรรคด้านความแพร่หลายของเทคโนโลยี ทำให้ไม่สามารถนำมาใช้ได้อย่างกว้างขวางมากนัก นอกจากนี้ การบำรุงรักษา ยังต้องพึ่งพาเฉพาะกลุ่มผู้รู้
- 3) อุปสรรคด้านการเงินการลงทุน ที่ยังมีราคาสูงและแหล่งทุนยังไม่ให้ความสนใจมากนัก
- 4) อุปสรรคด้านนโยบาย ที่ยังขาดนโยบายเชิงรุก ขาดการสนับสนุนการผลิตของเอกชน ท้องถิ่น และชุมชน รวมถึงยังขาดการรณรงค์เสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ

การตัดสินใจส่งเสริมพลังงานทางเลือกมิใช่การปรับเปลี่ยนเพียงเทคนิคและแหล่งพลังงานเท่านั้น แต่ยังเป็นการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและวิถีคิดอย่างเป็นองค์รวมด้วย

ความกล้าที่จะเปลี่ยนอำนาจการผลิตพลังงานจากภาครัฐและกลุ่มทุนเพียงไม่กี่กลุ่ม มาสู่ระบบการผลิตขนาดเล็กกลาง ที่กระจายให้ชุมชนได้มีโอกาสเป็นเจ้าของและดำเนินการมากขึ้นนั้น จะเป็นเรื่องจริงได้ยาก หากยังไม่ยอมเลิกการบริหารจัดการแบบรวมศูนย์และการผลิตต้นทุนต่ำ ซึ่งจะเป็นอุปสรรคต่อพลังงานทางเลือกในประเทศไทย

เกษตรอินทรีย์ มีดีกว่าที่คิด

วิลาวรรณ น้อยภา
สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย

**“เกษตรอินทรีย์ มักจะมีต้นทุนสูงในช่วง
การเริ่มต้น แต่จะมีความคุ้มค่าได้ในไม่ช้า
แล้วยังคุ้มค่าทั้งในแง่สุขภาพ
สิ่งแวดล้อม ความเป็นธรรม
และการเอาใจใส่ด้วย”**

การผลิตในภาคการเกษตร มีความสำคัญ
ต่อการดำรงอยู่ของคนเรา แต่หากภาคการเกษตรได้
ก่อให้เกิดการสารพิษตกค้างทั้งในสภาพแวดล้อม
และในร่างกายของผู้บริโภค ก็ส่งผลกระทบต่อ
การดำรงอยู่คนเราเช่นกัน

การเกษตรในอดีต นับว่ามีความแตกต่าง
จากการเกษตรสมัยนี้ เพราะเมื่อก่อนในน้ำมีปลา ใน
นามีข้าว มีการปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ เพียงเอาไว้กินไว้ใช้

และถ้าเหลือก็ค่อยจำหน่าย พื้นที่ถือครองของ
เกษตรกรในสมัยก่อนต่อราย ก็มากกว่าในสมัยนี้
จำนวนเกษตรกรเองก็มีสัดส่วนมากกว่าปัจจุบัน นั้น
หมายความว่า การทำการเกษตรถือเป็นอาชีพหลัก
นั่นเอง เกษตรกรสมัยก่อนก็มีความรู้และใช้
เทคโนโลยีพื้นบ้าน โดยเฉพาะเรื่องของการกำจัด
ศัตรูพืช ก็เป็นการทำกันแบบพื้นบ้าน และแน่นอน
ที่สุดในสมัยก่อนไม่น่าจะมีการใช้สารเคมีกำจัด
ศัตรูพืชแบบเช่นทุกวันนี้

การเปลี่ยนรูปแบบการเกษตร เมื่อไม่กี่สิบปี
มานี้ ยุคแรกๆ ได้มีการนำเครื่องจักรเข้ามาใช้ในภาค
การเกษตร พร้อมๆ กับที่เราค้นพบน้ำมัน ยุคต่อมา
มีการนำสารเคมีที่สังเคราะห์ขึ้นในห้องปฏิบัติการ เข้า
มาสู่เทือกสวนไร่นาของเกษตรกร 3 กลุ่ม ก็คือ

ยาฆ่าแมลง สารกำจัดโรคพืช และยาฆ่าหญ้า ซึ่งมี การนำเข้ามูลค่าไม่ต่ำกว่า 15,000 ล้านบาท

การปรับเปลี่ยนเป็นเกษตรแบบพึ่งพา สารเคมีในปัจจุบัน ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ และสุขภาพของคนเท่านั้น แต่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับ กลไกการค้าระหว่างประเทศอีกด้วย ในประเทศเรา เองก็มีกระแสนิยมสุขภาพ อาหารปลอดสารพิษมาก ขึ้น การหันมาสู่เกษตรอินทรีย์จึงเริ่มเติบโตอย่างช้าๆ

“การปรับเปลี่ยนมาเป็นเกษตรเคมี ใช้เวลาไม่นาน แต่การเปลี่ยนจากเกษตรเคมี กลับไปเป็นเกษตรธรรมชาติ แส่นจะยากเย็น”

นโยบายส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ของ ประเทศไทยเรา ได้ถูกประกาศและวางเป็นนโยบาย ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) แต่ยังขาดข้อปฏิบัติและข้อห้ามที่ อย่างชัดเจน จึงยังมีสัดส่วนเกษตรกรที่ทำเกษตร อินทรีย์น้อยมาก

การนำเข้าสารเคมีก็ยิ่งเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะ สารป้องกันกำจัดศัตรูพืช จากปี 2547 มีการนำเข้า สารกำจัดศัตรูพืช 86,905 ตัน คิดเป็นมูลค่า 11,135 ล้านบาท เมื่อปี 2550 ที่ผ่านมา มีปริมาณการนำเข้า เพิ่มขึ้นเป็น 116,322 ตัน คิดเป็นมูลค่าสูงถึง 15,026 ล้านบาท ในบรรดาสารเคมีที่ถูกนำเข้านั้น สารกำจัด ศัตรูพืชหรือยาฆ่าหญ้า มีการนำเข้ามากที่สุด

เรื่องดีๆ ของเกษตรอินทรีย์

แนวคิดได้การเกษตรอินทรีย์ที่หลายๆ ฝ่าย ยอมรับนั้น กำหนดโดยสหพันธ์เกษตรอินทรีย์ นานาชาติ (International Organic Agriculture Movements – IFOAM) ประกอบด้วยหลักการ 4 ข้อ

- 1) สุขภาพ (health)
- 2) นิเวศวิทยา (ecology)
- 3) ความเป็นธรรม (fairness)
- 4) การดูแลเอาใจใส่ (care)

ความสำคัญและประโยชน์ของเกษตรอินทรีย์ เป็นเรื่องเกษตรกรเองก็รู้ดีไม่น้อย แต่บางครั้ง วิธีการส่งเสริมได้กลายเป็นอุปสรรค ไม่สามารถทำ ให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนทัศนคติให้ยอมรับและลงมือทำ เกษตรอินทรีย์ได้ เช่น การที่แจ้งระบบระเบียบที่ ซับซ้อนเกินไป ขาดทางเลือกที่ต้นทุนต่ำ ขาดการ นำเสนอภาพรวมทั้งระบบและประโยชน์ในระยะยาว

เกษตรกรส่วนใหญ่ จะเคยชินกับเกษตรเคมี และยังเห็นว่าเกษตรอินทรีย์ต้องต้นทุนสูง แม้จะ เพียงในช่วงการเริ่มต้นก็ตาม นี่ก็แสดงว่าขาดข้อมูล ทั้งระบบว่าจะสามารถคุ้มทุนได้ในอีกไม่นาน คุ้มทุน ในแง่สุขภาพ สิ่งแวดล้อม ความเป็นธรรมและการ เอาใจใส่

เกษตรอินทรีย์ เป็นระบบการผลิตที่คำนึงถึงสภาพแวดล้อม รักษาสมดุลของธรรมชาติ และความหลากหลายของ ทางชีวภาพโดยมีระบบการจัดที่คล้ายคลึงกับธรรมชาติ หลีกเลี่ยงการใช้สารสังเคราะห์ไม่ว่าจะเป็นปุ๋ยเคมี สารเคมี กำจัดศัตรูพืชและฮอร์โมนต่างๆ ตลอดจนไม่ใช้พืชหรือสัตว์จากการตัดต่อทางพันธุกรรมที่อาจเกิดมลพิษใน สภาพแวดล้อม รวมถึงการนำเอาภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ประโยชน์ ผลผลิตที่ได้จะปลอดภัยจากสารพิษตกค้างทำ ให้ปลอดภัยทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค และไม่ทำให้สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม (กรมวิชาการเกษตร)

มิติด้านสุขภาพ

สุขภาพของสิ่งมีชีวิตแต่ละคนและชุมชน เป็นหนึ่งเดียวกันกับสุขภาพของระบบนิเวศ

- การที่ผืนดินมีความอุดมสมบูรณ์จะทำให้พืชพรรณต่างๆ แข็งแรง มีสุขภาพที่ดี
- เป็นองค์รวมและเป็นปัจจัยที่สำคัญของสิ่งมีชีวิต การมีสุขภาพที่ดีไม่ใช่การปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ
- ภาวะแห่งความเป็นอยู่ที่ดีของกายภาพ จิตใจ สังคม และสภาพแวดล้อมโดยรวม
- มีความแข็งแรง ภูมิคุ้มกัน และความสามารถในการฟื้นตัวจากความเสื่อมถอย

มิติด้านนิเวศวิทยา

ต้องตั้งอยู่บนรากฐานของระบบนิเวศวิทยาและวัฏจักรแห่งธรรมชาติ

- การผลิตสอดคล้องกับวิถีแห่งธรรมชาติ และช่วยทำให้และยั่งยืนมากขึ้น
- มองเกษตรอินทรีย์เป็นหนึ่งในระบบนิเวศที่มีชีวิต ซึ่งต้องพึ่งพาอาศัยกระบวนการทางนิเวศวิทยาและวงจรของธรรมชาติ อย่างกรณีของการปลูกพืช ต้องปรับปรุงดินให้มีชีวิต เลี้ยงสัตว์ต้องใส่ใจกับระบบนิเวศโดยรวมของฟาร์ม การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ เกษตรกรต้องใส่ใจกับระบบนิเวศของบ่อเลี้ยง

มิติด้านความเป็นธรรม

ตั้งอยู่บนความสัมพันธ์ที่มีความเป็นธรรมระหว่างสิ่งแวดล้อมโดยรวมและสิ่งมีชีวิต

- ความเท่าเทียม การเคารพ ความยุติธรรม
- การมีส่วนร่วมในการปกป้องพิทักษ์โลกที่เราอาศัยอยู่ ระหว่างมนุษย์ด้วยกันเอง และระหว่างมนุษย์กับสิ่งมีชีวิตอื่นๆ
- ความสัมพันธ์ในทุกระดับควรมีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นธรรม
- ทั้งเกษตรกร คนงาน ผู้แปรรูป ผู้จัดจำหน่าย ผู้ค้าและผู้บริโภค
- ทุกคนควรได้รับโอกาสในการมีคุณภาพชีวิตที่ดี
- มีส่วนช่วยในการรักษาอธิปไตยทางอาหาร
- ช่วยแก้ไขปัญหาความยากจน
- มีเป้าหมายในการผลิตอาหารและผลผลิต การเกษตรอื่นๆ ที่เพียงพอ และมีคุณภาพที่ดี

มิติด้านการดูแลเอาใจใส่

การบริหารจัดการเกษตรอินทรีย์ ดำเนินการอย่างระมัดระวังและรับผิดชอบ เพื่อปกป้องสุขภาพและความเป็นอยู่ของคนทั้งในปัจจุบันและอนาคต

- พยายามปกป้องสภาพแวดล้อมโดยรวมด้วย
- ควรดำเนินกิจการต่างๆ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและเพิ่มผลผลิตในการผลิต
- ดำเนินการอย่างระมัดระวังอย่าให้เกิดความเสี่ยงต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม
- เทคโนโลยีการผลิตใหม่ๆ จะต้องมีการประเมินผลกระทบอย่างจริงจัง
- ความรับผิดชอบต่อหัวใจสำคัญของการบริหารจัดการ
- การพัฒนา และการคัดเลือกเทคโนโลยีที่จะนำมาใช้ด้วยความรู้ทางวิทยาศาสตร์หลักประกันความมั่นใจปลอดภัยและเหมาะสมกับสิ่งแวดล้อม
- ประสพการณ์จากการปฏิบัติ และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สะสมถ่ายทอดมา มีบทบาทในการแก้ปัญหาต่างๆ ได้

เกษตรอินทรีย์ วิถีแบบพอเพียง

เกษตรอินทรีย์ มีความสอดคล้องกับแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างชัดเจน มีเหตุมีผลพอประมาณ และมีภูมิคุ้มกัน เพราะเป็นการเกษตรตามครรลองของธรรมชาติ ไม่ใช่การเกษตรที่ฝืนวิถีธรรมชาติ

การทำเกษตรจึงไม่ใช่การพยายามเอาชนะธรรมชาติ หรือการพยายามดัดแปลงธรรมชาติเพื่อการเพาะปลูก แต่เป็นการเรียนรู้จากธรรมชาติและปรับระบบการทำเกษตร ให้เข้ากับวิถีแห่งธรรมชาติ ด้วยวงจรการหมุนเวียนธาตุอาหาร วงจรการหมุนเวียนของน้ำ รวมทั้งการพึ่งพากันของสิ่งมีชีวิตอย่างสมดุลในระบบนิเวศ ทั้งในเชิงของการเกื้อกูล การพึ่งพา และห่วงโซ่อาหาร

การเรียนรู้สภาพของท้องถิ่นตนเองทำ ด้วยการหมั่นสังเกต เรียนรู้ วิเคราะห์ และทำการทดลอง จึงพบเห็นได้ในเกษตรกร ทั้งรายบุคคลและกลุ่มเล็กๆ กระจายทั่วไป จึงเกิดเป็นกรณีตัวอย่างการเรียนรู้ของเกษตรกรเพื่อพัฒนาการผลิตให้สามารถยืนหยัดอยู่ได้ด้วยลำแข้งตนเอง ลดภาระค่าใช้จ่าย โดยอาศัยความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น นำมาถ่ายทอดใช้ให้เป็นประโยชน์และมีการลงมือทดลองจนเกิดผลสำเร็จแล้วไปสู่การปฏิบัติจริง

กรณีลดต้นทุนและกำหนดราคาของลุงจำรูญ เพิ่มบุญ จ.พัทลุง

ลุงจำรูญ เพิ่มบุญ วัย 62 ปี เกษตรกร ต.ลำสินธุ์ อ.ศรีนครินทร์ จ.พัทลุง เจอปัญหาถูกกดราคาผลผลิตภาคการเกษตรจากพ่อค้าคนกลางและความมุ่งมั่นที่ต้องการให้สวนผลไม้เป็นสวนอินทรีย์ ในพื้นที่ 7 ไร่ครึ่ง จึงปลูกผลไม้ เช่น มังคุด 160 ต้น ลองกอง 250 ต้น ทุเรียน 30 ต้น เป็น จนได้รับคัดเลือกเป็นเกษตรกรดีเด่นระดับประเทศ ปี 2550

พืชผลทุกต้นในสวน ใช้ปุ๋ยหมักแห้งจากขี้ไก่ และขี้วัวเป็นหลัก สับเปลี่ยนกับการใช้ปุ๋ยหมักเสริม ทำให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพ ผลไม้ที่ปลูกไว้ให้ผลผลิต 2 รุ่น รุ่นแรกเมื่อต้นปี อย่างมังคุดให้ผลผลิตกว่า 2 ตัน ขายได้กิโลกรัมละ 105 บาท ต่ำสุด 23 บาท ลองกอง ได้ผลผลิต 1.6 ตัน ขายกิโลกรัมละ 35 บาท ต่ำสุด 22 บาท และรุ่นสองกำลังออกดอก โดยเฉพาะลองกองคาดว่าจะให้ผลผลิตราว 30 ตัน ทุเรียน 20 ตัน เมื่อเปรียบเทียบต้นทุนการผลิตแล้วไม่ผลอินทรีย์มีถูกกว่าสวนเคมีกว่าครึ่ง

ลุงจำรูญ ยังพบว่านอกจากปลูกพืชที่ไม่ใช้สารเคมี เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้ผู้บริโภคและลดต้นทุนการผลิตได้แล้ว เกษตรกรจะต้องหาทางเข้าไปกำหนดราคาสินค้าเอง และต้องต่อรองราคากับพ่อค้าได้ เกษตรกรจึงจะอยู่รอด

กรณีลดสารเคมีในนาข้าว ในโครงการพัฒนาเกษตรยั่งยืน

เกษตรกรเครือข่ายการผลิตข้าว โครงการพัฒนาเกษตรยั่งยืน สำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 5 ในพื้นที่จังหวัดสิงห์บุรี สุพรรณบุรี และชัยนาท ใช้น้ำหมักชีวภาพในการผลิตข้าวพันธุ์สุพรรณบุรี 1 มีวิธีการปฏิบัติที่สามารถใช้ประโยชน์จากฟางข้าว ลดต้นทุนการผลิต ลดการใช้สารเคมี โดยพบว่าวิธีใช้น้ำหมักชีวภาพสูตรพืชผัก ผลไม้ และสมุนไพร มีรายได้สุทธิสูง คือ 1,541 บาท/ไร่ ส่วนวิธีใช้สารเคมีมีรายได้สุทธิเพียง 946 บาท/ไร่

นอกจากนี้ ยังมีการผลิตพืชผักอินทรีย์ ของเกษตรกรเครือข่ายการผลิตผัก โครงการพัฒนาเกษตรยั่งยืนในพื้นที่จังหวัดสิงห์บุรี ลพบุรี ใช้น้ำหมักชีวภาพสูตรผักสด ผลไม้ ถั่วเหลือง หรือนมสด และปุ๋ยหมักชีวภาพในการผลิตแตงกวา (ลดปุ๋ยเคมีและสารเคมี 100%) พบว่า รายได้สุทธิสูงประมาณ 3,201 บาท/ไร่ ส่วนวิธีใช้สารเคมีมีรายได้สุทธิสูงประมาณ 11,928 บาท/ไร่ คิดเป็นส่วนต่างรายได้สุทธิที่เพิ่มขึ้น 1,273 บาท/ไร่ (10.67%)

กรณีลดปุ๋ยเคมีและปลอดสารเคมีร้อยละ 50 เปอร์เซ็นต์ ใน จ.ชัยนาท

กรณีนี้เป็นของนายเฉลิม อ่วมดี เกษตรกร ต.ท่าฉนวน อ.มโนรมย์ จ.ชัยนาท ปลูกส้มโอพันธุ์ขาวแตงกวา จำนวน 260 ต้น พื้นที่ 16 ไร่ โดยใช้น้ำหมักชีวภาพสูตรหอยเชอรี่ ผลไม้และสมุนไพรกับส้มโอขาวแตงกวา อายุ 12 ปี พบว่า วิธีการใช้น้ำหมักชีวภาพมีรายได้สุทธิสูงคือ 50,867 บาท/ไร่ ส่วนวิธีใช้สารเคมี มีรายได้สุทธิเพียง 41,407 บาท/ไร่ คิดเป็นส่วนต่างรายได้สุทธิที่เพิ่มขึ้น 9,460 บาท/ไร่ (22.85%)

ส่วนแปลงเรียนรู้อ.ก.ส. ของนายเสรี กล้าน้อย เจ้าของสวนส้มพวงจันทร ใช้น้ำหมักชีวภาพและปุ๋ยหมักแห้งชีวภาพในส้มโอพันธุ์ขาวแตงกวา ในพื้นที่ 67 ไร่ มีส้มโอ 2,500 ต้น ในช่วง 2 ปีแรก ใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีเป็นจำนวนเงิน 200,000 กว่าบาทต่อปี ในปีที่ 3-4 เปลี่ยนมาใช้น้ำหมักชีวภาพสูตรฮอร์โมนไข่ และสมุนไพร (ลดสารเคมี 100%) ใช้น้ำหมักแห้งชีวภาพลดปุ๋ยเคมี 50% มีค่าใช้จ่ายเพียงปีละประมาณ 50,000 บาทต่อปี สามารถลดต้นทุนลงได้ 150,000 บาทต่อปี (75%)

จากบทเรียนของการพัฒนาระบบเกษตรเคมีที่ผ่านมา ที่ทำให้เกษตรกรต้องสูญเสียการเข้าถึง การควบคุมปัจจัยการผลิต และกระบวนการผลิตในเกือบทุกขั้นตอน จนเกษตรกรเองแทบไม่ต่างไปจากแรงงานรับจ้างในฟาร์มที่ทำงานในที่ดินของตนเอง ทำให้ระบบเกษตรอินทรีย์ ได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความเข้มแข็งและความเป็นอิสระของเกษตรกรในทุกวันนี้

บทบาทของเกษตรอินทรีย์ ไม่ว่าจะเป็นการผลิตในไร่นา การแปรรูป การกระจายผลผลิต หรือการบริโภค ต่างก็มีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะที่ดีของระบบนิเวศและสิ่งมีชีวิตทั้งปวง ตั้งแต่สิ่งมีชีวิตที่มีขนาดเล็กสุดในดินจนถึงตัวมนุษย์เราเอง

เกษตรอินทรีย์จึงมุ่งที่จะผลิตอาหารที่มีคุณภาพสูง และมีคุณค่าทางโภชนาการ เพื่อสนับสนุนให้มนุษย์ได้มีสุขภาวะที่ดีขึ้น ด้วยเหตุ การเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ หรือแม้แต่การเก็บเกี่ยวผลผลิตจากป่า จะต้องสอดคล้องกับวิถีจักรและสมดุลทางธรรมชาติ

แม้ว่าวิถีจักรธรรมชาติจะเป็นสากล แต่อาจจะมีลักษณะเฉพาะท้องถิ่นได้ ดังนั้น การจัดการเกษตรอินทรีย์จึงต้องสอดคล้องกับเงื่อนไขท้องถิ่น ภูมินิเวศ วัฒนธรรม และเหมาะสมกับขนาดของฟาร์ม เกษตรกรควรใช้ปัจจัยการผลิตและพลังงานอย่างมีประสิทธิภาพ เน้นการใช้ซ้ำ การหมุนเวียน เพื่อที่จะอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมให้มีความยั่งยืน

บรรณานุกรม

กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2548. **ปราชญ์ชุมชน สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นฟื้นฟู**

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน. โรงพิมพ์ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, กรุงเทพฯ.

เบญจมาศ ศิริภัทร, เนตร ปิ่นแก้วและคณะ. 2548. **เกษตรอินทรีย์ทำให้สุขภาพและสิ่งแวดล้อมดี ลดหนี้**

แก้จน. สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนและสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2548.

วิฑูรย์ ปัญญากุล. 2551. **เปิดโลกเกษตรกับ ดร.พรชัย**. ประพันธ์. กรุงเทพฯ.

อานัฐ ตันโช. 2547. **เกษตรกรรมธรรมชาติ.** สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.).

ก่อร่าง สร้างเครือข่าย

เครือข่ายเฝ้าระวังป่าไทย ...เครือข่ายที่ใครๆ ก็เป็นเจ้าของ

เบญจมาศ โชติทอง และวิลาวรรณ น้อยภา
สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย

นับตั้งแต่การก่อตั้งเครือข่ายเฝ้าระวังป่าไทย เมื่อปี 2542 เป็นต้นมา การหนุนเสริมชุมชนเพื่อการปกป้องป่า ได้ขยายจากชุมชนเล็กๆ เพียงไม่กี่แห่ง มาเป็นกว่าร้อยแห่ง ในปัจจุบัน ความเชื่อมโยงและผูกพันกับชุมชนที่เป็นสมาชิกเพิ่มขึ้นตามมา

สมาชิกเครือข่ายนี้ ส่วนใหญ่เป็นชุมชนที่อยู่ ในแนวกันชนรอบผืนป่าส่วนใหญ่ของประเทศ ต่างก็เคยร่วมทำงานในโครงการต่างๆ กับสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย เป็นระยะเวลา 1-6 ปี แล้วแต่ลักษณะงาน และเมื่อสิ้นสุดโครงการแล้ว ก็ยังคงเกาะเกี่ยวกัน เพื่อให้การเรียนรู้อย่างไม่สิ้นสุดได้เกิดขึ้น

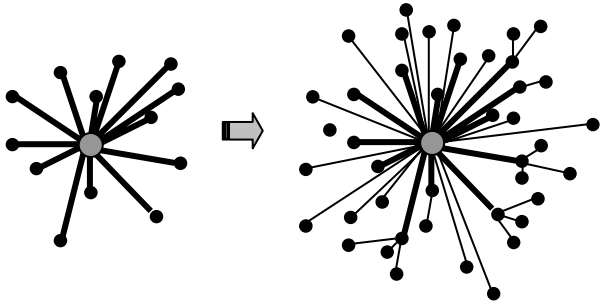
แต่เครือข่ายก็ไม่ปิดกั้นการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนอื่นหรือหน่วยงานต่างๆ เลยแม้แต่หน่อย

ในส่วนสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย ก็ยังคงทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานระหว่างสมาชิก จึงได้มีโอกาสเฝ้ามองความมั่งคั่งของชุมชน ที่เป็นผลสืบเนื่องมาจากการดำเนินโครงการและปัจจัยอื่นๆ ที่เรียกว่า “ผลลัพธ์” ซึ่งอาจไม่สามารถเกิดขึ้นในระยะดำเนินโครงการหรือระยะสั้นๆ

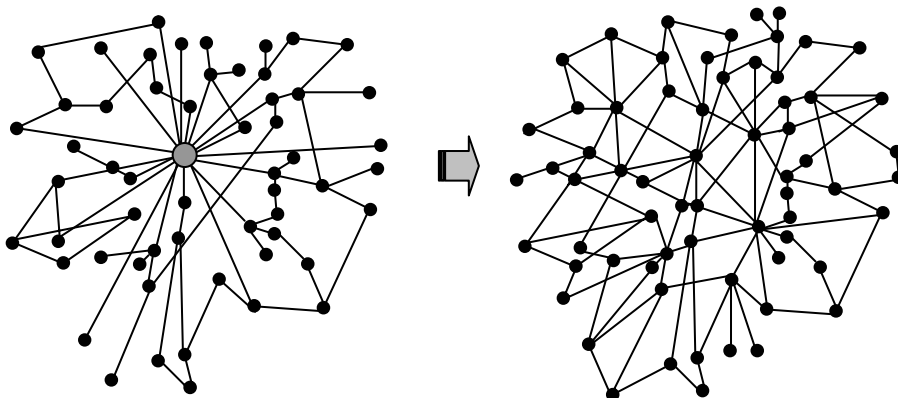
เมื่อถามถึง รูปแบบเครือข่าย

บอกได้เลยว่าเป็นเครือข่ายที่ **เชื่อมโยงกัน** **อย่างไร้ระเบียบ...แต่มีระบบ** นั่นก็คือ มีการประสานงานกันตามธรรมชาติ นัดพบปะเพื่อหารือ และเรียนรู้ในประเด็นที่สนใจกันทุกๆ ปี สมาชิกเครือข่ายมักจะติดต่อกัน หาโอกาสไปเยี่ยมเยือน ติดตามความก้าวหน้าซึ่งกันและกันอยู่เสมอ

ย้อนกลับไปมองการริเริ่มเครือข่ายเมื่อสิบปีที่แล้ว ระยะแรก ยังมีสมาชิกไม่มากนัก สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงาน ได้มีบทบาทหลักในการติดต่อกับสมาชิกในพื้นที่ต่างๆ ระยะต่อมา จำนวนสมาชิกก็เริ่มมากขึ้น ขยายทั้งทางผู้ประสานงานและสมาชิกต่อสมาชิกกันเอง

ปัจจุบันนี้ รูปแบบของเครือข่ายเริ่มไร้ระเบียบมากขึ้น บทบาทของผู้ประสานงานลดลง สมาชิกมีการติดต่อ ประสาน แลกเปลี่ยนข้อมูลกันเองมากขึ้น แต่กระนั้น ยังคงมีผู้ประสานงานทำหน้าที่อยู่ ส่วนในอนาคต มีความเป็นไปได้ว่าสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงาน จะปรับบทบาทมาเป็นเพียงสมาชิกเท่านั้น เครือข่ายนี้ จะยังคงอยู่ต่อไปได้ความเข้มแข็งที่สมาชิกแต่ละองค์กร แต่ละชุมชน ช่วยกันมีบทบาทตามความพร้อมของตนเองมากขึ้น

ป่าชุมชน ความภาคภูมิใจในพื้นที่

ทุกชุมชนที่เข้ามาร่วมเรียนรู้กับเครือข่ายล้วนมีวิถีชีวิตที่พึ่งพิงป่าทั้งป่าบกและป่าชายเลน จึงมีกิจกรรมสำคัญที่เกี่ยวข้องกับ **“การจัดการป่าชุมชน”** เกือบทุกชุมชน ไม่เพียงแต่จะจัดการป่าเพื่อให้เป็นแหล่งพึ่งพิงของชุมชนตนเองเท่านั้น แต่นับว่า มีส่วนช่วยในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติของประเทศด้วย

ชุมชนต่างๆ จะพิจารณาว่าการจัดการป่าชุมชนมีความสำเร็จหรือไม่ จาก 3 แก่มุม คือ

- 1) กระบวนการจัดการ: พิจารณาจากการมีคนทำงานหรือคณะกรรมการ มีกฎระเบียบ แนวเขต กิจกรรมการฟื้นฟู และเฝ้าระวังป่าสม่ำเสมอ เป็นต้น
- 2) ผลที่เกิดขึ้น: มักถูกนำมาใช้เป็นเป้าหมายในการจัดการด้วย คือ ไม่มีไฟป่าเกิดขึ้นในแต่ละปี ป่าเสื่อมโทรมได้รับการฟื้นฟูเพิ่มขึ้น พื้นที่ป่าเพิ่มขึ้น หรือจะต้องไม่ลดลง มีผู้เข้ามาร่วมกิจกรรมมากขึ้น เป็นต้น
- 3) ผลที่สืบเนื่องตามมา: ป่าสมบูรณ์มากขึ้น มีพืชและสัตว์ป่าหายาก เป็นแหล่งท่องเที่ยวหรือแหล่งศึกษาเรียนรู้ เป็น

แหล่งน้ำใช้ให้กับ

ชุมชน ชุมชนมี
รายได้จากป่า
เพิ่มขึ้น เป็นต้น

กระบวนการจัดการของชุมชนมักชัดเจนในช่วงริเริ่ม ซึ่งมีโครงการต่างๆ เข้ามาสนับสนุน หลังจากนั้นก็จะปรับลดรูปแบบลง มาเป็นการจัดการตามธรรมชาติ ไม่เน้นรูปแบบมากนัก แต่ยังคงฟื้นฟูและเฝ้าระวังอย่างสม่ำเสมอ จึงทำให้ผลที่เกิดขึ้น ยังคงเป็นไปตามเป้าหมายของแต่ละพื้นที่ บางพื้นที่ไม่เคยมีไฟป่าเกิดขึ้นอีกเลย ในบางพื้นที่ อาจมีไฟป่าเกิดขึ้นบ้าง แต่ชุมชนก็ร่วมแรงร่วมใจช่วยกันดับไฟป่า หรือแจ้งหน่วยงานป่าไม้ในพื้นที่ สาเหตุหนึ่งที่ไม่เกิดไฟป่าก็เพราะว่าป่ามีความสมบูรณ์ขึ้น และมีความชื้น จึงยากจะเกิดไฟป่า ส่วนผลสืบเนื่องจากการจัดการป่า จะแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่

ลักษณะของป่าชุมชนที่พบมี 2 แบบ คือ **ป่าของแต่ละชุมชน** และ**ป่าที่จัดการร่วมกันหลายๆ ชุมชน** ซึ่งพบป่าชุมชนในลักษณะแรกมากกว่า

รูปแบบการจัดการป่าร่วมกันหลายๆ ชุมชน รวมถึงเป็นป่าที่คาบเกี่ยวระหว่างเขตท้องถิ่น ก็มีอยู่ไม่น้อย อาทิ ป่าลุ่มน้ำป่าสักฝั่งซ้าย จ.เพชรบูรณ์ เขาแม่กระทุ้ง จ.นครสวรรค์ ภูกระแต จ.ชัยภูมิ และเขาคางคา จ.บุรีรัมย์ เป็นต้น โดยในหลายๆ พื้นที่ กำลังปรับเปลี่ยนรูปแบบการจัดการร่วมให้มีความชัดเจนมากขึ้น พร้อมเชื่อมโยงกับภารกิจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

มากกว่าจัดการป่า

หลายคนเห็นด้วยว่า ความสำเร็จของการจัดการป่า ต้องจัดการคนก่อน และการจัดการคนก็ไม่ใช่การให้ความรู้ จะมีวิธีการปลูกป่าอย่างไร แต่เป็นการจัดการกับความคิดของคน

“ไม่เคยคิดเลยว่า ป่าภูหลวงจะเหลือเพียงหย่อมเดียว เพราะเมื่อก่อนที่หักร้างถางพงเข้ามาตั้งรกราก คิดว่าป่าแห่งนี้ถางเท่าไร ก็ไม่มีวันหมด” ชาวบ้านหนองไผ่ จ.นครราชสีมา เคยเล่าให้ฟัง และสารภาพว่าหากใครมาชวนปลูกป่าในสมัยนั้น ก็คงเป็นเรื่องตลกมากกว่า แต่มาวันนี้ชาวบ้านต้องถูกมาทำอะไรสักอย่าง ไม่อย่างนั้นก็คงไม่มีที่หากิน

เป็นเรื่องจริงอยู่ ที่แรงจูงใจของชุมชนในการดูแลรักษาป่า มักเริ่มเห็นประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับตนเองก่อน แต่ก็ไม้อาจปฏิเสธได้ว่าผลสืบเนื่องได้ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศโดยรวม ทั้งในระดับประเทศและระดับโลกเลยทีเดียว

การสร้างแรงจูงใจและเปลี่ยนความคิดของคนในหลายพื้นที่ เริ่มจากเรื่องใกล้ตัวที่เป็นความจำเป็นของชุมชน คือ เรื่องปากท้อง และเป็นที่มาของการออมทรัพย์และกองทุนหมุนเวียน ก็เกิดขึ้นตามมา ซึ่งดำเนินการด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม และมีเป้าหมายเพื่อส่วนรวม จึงค่อยๆ หล่อหลอมและขยับสู่ประเด็นการจัดการป่าได้ไม่ยาก เพราะมีกระบวนการและเป้าหมายเช่นเดียวกัน

วันทำการออมทรัพย์และกองทุนของชุมชนในแต่ละเดือน จึงมีการพูดคุยเรื่องป่าและนำไปสู่กิจกรรมที่เป็นรูปธรรม ในที่สุดก็ได้มีการจัดสรรผลประโยชน์จากกองทุนนี้ ไปสนับสนุนการจัดการป่าของชุมชนอีกด้วย

การจัดการป่า ได้ก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่ไม่มีสิ้นสุด เชื่อมโยงไปสู่ประเด็นสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมอื่นๆ และเกิดนวัตกรรมต่างๆ

- อบต. 5 แห่ง รอบเขาค้อ จ.บุรีรัมย์ มีการลงนามความร่วมมือเพื่อร่วมกันจัดการป่า
- เขแม่กระหู่ จ.นครสวรรค์ ถูกพลิกฟื้นจากป่าหัวโล้นจนอุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งน้ำประปาภูเขาให้กับ 4 หมู่บ้านรอบป่า
- มีการแต่งงานให้ช้างแล้วปล่อยไปในเขตป่าชุมชนบ้านนาสมบูรณ์ จ.ชัยภูมิ เพื่ออนุรักษ์ช้าง และนำเงินที่ได้จากงานแต่งงานเป็นกองทุนดูแลป่าภูกระแต
- ผู้นำชุมชนบ้านเก่าน้อย จ.ชัยภูมิ รวบรวมและขยายพันธุ์พืชสมุนไพรจากป่า พัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้และรักษาโรคให้แก่คนทั่วไป
- ป่าชุมชนภูอะเลาะ บ้านหนองเรือ จ.อุบลราชธานี นำเตยป่าและไผ่ฟองที่เป็นพืชเศรษฐกิจและนับวันจะลดลง รวมถึงพืชหายากอื่นๆ มาปลูกในป่าชุมชนใกล้บ้าน
- ป่าชุมชนบ้านบุง จ.เพชรบูรณ์ มีการจัดการที่ดี จนได้รับรางวัลระดับประเทศประเภทป่าสาธารณะประโยชน์
- ชุมชนรอบป่ารอบเขาฟอด จ.นครราชสีมา ระดมทุน ระดมแรง ฝักระวังไฟป่า และทำฝายชะลอน้ำเพื่อฟื้นผืนป่า
- ชุมชนรอบป่าชายเลนอ่าวทุ่งมหา จ.ชุมพร จัดเวทีพูดคุยกับหน่วยงานภาครัฐและภาคีต่างๆ แก้ไขปัญหานากุ้งบุกรุกป่าชายเลน จนสำเร็จ
- ชุมชนบ้านปากคลองและบ้านเกาะเตียบ จ.ชุมพร ขยายผลการจัดการป่าชายเลนสู่การอนุรักษ์สัตว์น้ำชายฝั่ง ในรูปแบบ

ธนาคารปู จนเป็นแหล่งดูงานของผู้สนใจทั้งในและต่างประเทศ

- ชุมชนในพื้นที่ประสบภัยสึนามิ พื้นที่ป่าชายเลนที่เสียหายอย่างต่อเนื่อง และยกระดับเป็นแหล่งเรียนรู้ จนเริ่มเป็นที่ยอมรับของชุมชนใกล้เคียงและหน่วยงานในพื้นที่

ฯลฯ

สัญลักษณ์ที่ไม่ได้ตั้งใจ

แล้วใครๆ ก็เป็นเจ้าของ

เมื่อจะมีการสัมมนาครั้งแรกของเครือข่าย พวกเราก็คิดจะหาสัญลักษณ์

อะไรสักอย่าง เพื่อใช้สื่อสารสำหรับเครือข่าย ซึ่งโลโก้ที่มีลักษณะเสมือนสองมือช่วยกันโอบอุ้มกัลป์ไฉน ก็ถูกออกแบบขึ้นในพริบตาโดยผู้ประสงค์ดีไม่ได้พิถีพิถันอะไรมากนัก แต่ดูเหมือนว่าหลายๆ คนพอใจและเห็นว่าเข้าท่าดี ก็เลยใช้มาจนถึงปัจจุบัน

เครือข่ายยังได้ใช้โลโก้นี้ ไปปักบนเสื้อยืดแบบมีปก ซึ่งได้มอบให้แก่ผู้นำชุมชนและหน่วยงานต่างๆ ที่มีบทบาทในการดูแลรักษาป่าอยู่เป็นประจำ

โอกาสสำคัญหนึ่ง ที่ได้มีการจัดทำเสื้อยืดดังกล่าว ก็คือ การสัมมนาในแต่ละปี ซึ่งมักจะจัดกันโดยไม่ได้ตั้งใจ จึงทำให้มีการเร่งมือเตรียมการอยู่เป็นประจำ เนื้อผ้าที่จัดทำเสื้อยืด เอายี่ห้อราคา มิตรภาพไว้ก่อน ส่วนสีผ้านั้น ก็ขึ้นกับว่าที่ร้านนั้นมีสีอะไร ก็ต้องเอา เพราะกลัวว่าจะไม่ทันการ ทำให้ไม่สามารถเลือกสีได้เหมือนปีก่อนๆ จึงทำให้เสื้อยืดที่ใช้ในแต่ละปี มีสีแตกต่างกันอยู่เสมอ

สีเสื้อยืดที่แตกต่างกันนี้ กลับเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าผู้ที่ได้รับไปนั้น เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายเมื่อปีใด สมาชิกเก่าแก่ของเครือข่ายก็จะมีเสื้อยืดสีขาวและสีเทา ส่วนผู้ที่เพิ่งเข้ามามีส่วนร่วมก็จะมีสีใหม่ๆ เช่น สีเขียว สีส้ม และสีฟ้า เป็นต้น

แม้เครือข่ายจะไม่สามารถมอบเสื้อยืดนี้ ให้กับทุกคนที่ดูแลรักษาป่าได้ แต่ใครก็ตามที่ได้รับมอบเสื้อยืดโลโก้เครือข่ายไปแล้ว จะถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่าย และมีพันธะสัญญาที่จะต้องดูแลรักษาป่าร่วมกันต่อไป

เมื่อถามว่า มีเครือข่ายกันไปทำไมนะ

“มีเครือข่าย ได้เพื่อน ได้กำลังใจ และได้ความรู้และประสบการณ์ใหม่ๆ” นายมงคล ลุนโสภา ผู้นำชุมชนและสมาชิกองค์การบริหารส่วน-

ตำบลเกาะคอเขา จ.พังงา ได้กล่าวไว้เสมอ จึงมักร่วมเดินทางไปเยี่ยมเยียนพี่น้องสมาชิกเครือข่ายในภูมิภาคต่างๆ อยู่เสมอ เพราะเห็นว่าเครือข่ายยังจำเป็นสำหรับชุมชนใหม่ๆ ที่เพิ่งถูกเข้ามาจัดการทรัพยากรธรรมชาติของตนเอง

การเห็นแบบอย่างที่ดี และการพูดคุยกันอย่างตรงไปตรงมา เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างถูกต้องทาง การมีหลายๆ กรณี ได้ช่วยให้เกิดการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ แล้วนำมาปรับใช้มากกว่าการลอกเลียนแบบจากกรณีใดกรณีหนึ่ง

การมีเครือข่าย ทำให้มีเพื่อนใหม่ๆ อยู่เสมอ ช่วยสะท้อนให้เห็นภาพตนเองที่ชัดเจนขึ้น เห็นความบกพร่องที่ต้องปรับปรุง ในขณะเดียวกัน บางภาพที่สะท้อนกลับมา ก็ช่วยทำให้มั่นใจในแนวทางการจัดการทรัพยากรของชุมชนที่ดำเนินการอยู่ ได้เช่นกัน

เครือข่าย มีทั้งให้และรับด้วยความเกื้อกูลและปรารถนาดี อย่างเช่นจากการจัดงานสัมมนาในปี 2552 นี้ ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากชุมชนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานในพื้นที่ ทั้งในแง่ของกำลังกาย กำลังใจ และกำลังทรัพย์ ซึ่งได้มีการระดมทุนด้วยทอดผ้าป่าสามัคคี และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ ก็ได้มีการสมทบทุนกันถ้วนหน้าพร้อมๆ กับการร่วมเตรียมงานตั้งแต่ต้น

สิ่งเหล่านี้ น่าจะเป็นนิมิตหมายอันดี ที่จะก่อให้เกิดเครือข่ายย่อยๆ สนับสนุนซึ่งกันและกันในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในระดับพื้นที่ ในโอกาสต่อไป

ป่าชุมชน: ความมั่นคงท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง

ระวี ถาวร

ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิก

**“ป่าชุมชน เป็นแหล่งความมั่นคง
ทางอาหารของชาวชนบท ช่วยลดรายจ่าย
และมีอาหารปลอดภัยไว้บริโภค
สร้างสุขภาวะที่ดี โดยเฉพาะช่วง
วิกฤติอาหารและพลังงาน ”**

เมื่อปลายปี 2551 ได้มีการจัดการสัมมนา
ระดับชาติ “ป่าชุมชน: ความมั่นคงแห่งชีวิต
ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงและภาวะโลกร้อน”
โดยแผนงานสนับสนุนความร่วมมือในประเทศไทย
คณะทำงานพัฒนาสมัชชาป่าชุมชนแห่งประเทศไทย
ร่วมกับภาคีทั้งภาคการศึกษา ภาคประชาสังคม
ภาคราชการ และภาคเอกชน มีเป้าหมายเพื่อ
แลกเปลี่ยนสถานการณ์ บทเรียน องค์ความรู้การ

จัดการป่าไม้ในวิถีชีวิตไทยภายใต้สถานการณ์ความ
เปลี่ยนแปลงในโลกปัจจุบัน สร้างความร่วมมือ
ระหว่างภาคีต่างๆ ในการพัฒนาป่าชุมชน รวมทั้ง
เสนอข้อเสนอเชิงนโยบาย สรุปได้ดังนี้

จากเครือข่ายป่าชุมชน

สู่สมัชชาป่าชุมชนแห่งประเทศไทย

กว่าครึ่งศตวรรษของการขับเคลื่อนงานป่า
ชุมชน จากจุดเล็กๆ ขยายไปนับพันนับหมื่นชุมชน
มีการเกาะเกี่ยวกันเป็นเครือข่ายในแต่ละภูมิภาค
ของประเทศ ซึ่งดูเหมือนว่าเครือข่ายป่าชุมชนใน
ภาคเหนือมีรูปแบบการทำงานและกิจกรรมที่ชัดเจน
ในขณะที่บางภูมิภาคยังไม่มีกลไกการประสานงานที่
ชัดเจน

การพัฒนาเครือข่ายป่าชุมชนที่ผ่านมา เกิดจากกระบวนการภาคประชาชน ที่ตระหนักรู้ในปัญหาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิทธิในที่ทำกิน ผ่านกระบวนการต่อสู้และเรียกร้องกฎหมายป่าชุมชนมาอย่างยาวนาน

กระนั้นก็ตาม เครือข่ายป่าชุมชนก็ต้องปรับตัวในสถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลง จึงได้จัดเวทีปรึกษาหารือเพื่อค้นหาแนวทางที่เป็นไปได้ จนได้ข้อสรุปที่จะก่อตั้งเป็น **สมัชชาป่าชุมชนแห่งประเทศไทย** เพื่อทำหน้าที่ในฐานะองค์กรภาคประชาชน ที่เป็นกลไกเชื่อมโยงเรียนรู้ระดับสากล และท้องถิ่น มีบทบาทในการเสนอแนะเชิงนโยบาย รวมทั้งสร้างกระบวนการเรียนรู้และความเข้มแข็งในการจัดการป่าของชุมชนต่างๆ

กระบวนการทัศน์ป่าชุมชนท่ามกลาง

ความเปลี่ยนแปลงและภาวะโลกร้อน

กระบวนการทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับงานป่าชุมชน ในสภาวะปัจจุบัน ประเด็นแรก คือ การทำงานป่าชุมชนจำเป็นต้องบูรณาการศาสตร์สาขาต่างๆ ในการทำงาน ให้ครอบคลุมทุกมิติท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงที่รุนแรงรวดเร็ว ภายใต้สภาวะโลกร้อน และกระแสการพัฒนา การสื่อสารที่รวดเร็วในยุคโลกาภิวัตน์ มีความซับซ้อนของปัญหา สาเหตุและผลกระทบที่ส่งผลแบบลูกโซ่ และต้องมีการใช้ **ปัญญาที่ถูกต้องอย่างมีสติ และจริยธรรม** ประเด็นที่สอง ป่าชุมชนต้องยึดหลัก **พอเพียง** ในการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัด และ **หยุด** การบริโภค และใช้ทรัพยากรที่ฟุ่มเฟือยเกินความจำเป็นเพื่อช่วย

ลดปัญหาโลกร้อน คนทำงานป่าชุมชนต้องทำเป็นตัวอย่างแก่คนในสังคม (ศาสตราจารย์ ระพี สาคริก)

ในขณะที่ทิศทางการพัฒนาป่าชุมชนของสังคมไทย มีการพัฒนามากว่าสองทศวรรษได้นั้น นับว่าเป็นในทิศทางที่ถูกต้องแล้ว และยิ่งจะมีความสำคัญมากยิ่งขึ้นในภาวะโลกร้อน วิกฤติอาหารและพลังงาน ภายใต้บริบทสภาพความจริงว่าผืนป่าในภูมิภาคไทยนั้นแยกขาดออกจากกัน มีป่าที่เป็นผืนใหญ่ไม่มาก

ป่าชุมชนที่มีรูปแบบที่หลากหลายกว่าผืนหนึ่งแห่งยังมีความสำคัญในปัจจุบันและอนาคต ดังนั้นกระบวนการทัศน์ในการทำงานป่าชุมชนต้องขยาย และเชื่อมโยงสู่การจัดการระดับภูมิภาค เสริมสร้างให้ป่าชุมชนมีบทบาททางด้านนิเวศวิทยาภูมิทัศน์ ทั้งการเป็นพื้นที่เชื่อมต่อ เพื่อให้เป็นพื้นที่ที่พืชและสัตว์ต่างๆ สามารถเคลื่อนย้ายได้ ในสภาวะการเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศ ภายใต้หลักการอนุรักษ์ และเชื่อมต่อในการจัดการนิเวศภูมิทัศน์

การจัดการยังต้องสอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น หรือภูมิทัศน์วัฒนธรรม เชื่อมโยงกับการจัดการพื้นที่อื่นๆ ทั้งพื้นที่เกษตร ที่อยู่อาศัย ลำน้ำ ฯลฯ ควรจะต้องพิจารณาทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางธรรมชาติ และทุนทางเศรษฐกิจ โดยยึดหลักการบนฐานแนวคิดคำว่า “พอ” ซึ่งสอดคล้องกับกระบวนทัศน์ข้างต้น (ศ.ดร.สมศักดิ์ สุขวงศ์)

บทบาทป่าชุมชนกับความมั่นคงของชีวิตท้องถิ่น

ป่าชุมชนนั้นมีบทบาทต่อความมั่นคงของวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นตลอดมา และยังมีบทบาทมากยิ่งขึ้นท่ามกลางสภาวะโลกร้อน ความผันผวนของเศรษฐกิจโลก ที่มีความเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจไทย และเศรษฐกิจท้องถิ่น และพบว่าเศรษฐกิจโลกในอนาคตนั้น ไม่สามารถคาดคะเนได้เหมือนดังในอดีต ซึ่งส่งผลให้มีความเสี่ยงสูงต่อความมั่นคงของชีวิตและทรัพยากร การขยายตัวของพืชพลังงานที่ต้องการตอบสนองความต้องการการใช้ รวมทั้งการ

ผลิตพืชเพื่อการค้าทั้งยางพารา ปาล์มน้ำมัน ส่งผลต่อฐานทรัพยากรท้องถิ่นรวมทั้งป่าชุมชน แต่ท่ามกลางความเสี่ยงดังกล่าวป่าชุมชนไทยที่กระจายมากกว่า 1 หมื่นแห่ง ยังเป็นฐานปรกการความมั่นคงของวิถีชีวิตคนท้องถิ่นที่ยังต้องเสริมสร้างบทบาทต่อไปให้มีบทบาทมากยิ่งขึ้นอย่างน้อย 4 บทบาท

1. เป็นแหล่งอาหาร ฐานการผลิต
2. เป็นแหล่งสร้างรายได้ของคนท้องถิ่น
3. ส่งเสริมสภาพแวดล้อมท้องถิ่นทำให้เกิดสุขภาพกาย สบายใจ มีสุขภาวะที่ดี
4. เป็นเครื่องมือเสริมสร้างความเป็น “ชุมชน” ซึ่งเป็นหน่วยทางสังคมที่สำคัญของประเทศ

ที่ผ่านมาหน่วยทางสังคมนี้ถูกกระแสบบทุนนิยม การแก่งแย่ง แข่งขันของระบบตลาดแบ่งแยกความเป็นชุมชน ให้กลับมามีความเป็นกลุ่มเป็นก้อน เกิดกลไกทางสังคมที่สร้างสังคมเกื้อกูลและอยู่เย็นเป็นสุขในท้องถิ่น

จากกรณีบทเรียนป่าชุมชนต่อประเด็นต่างๆ ไม่ว่าประเด็นความมั่นคงทางอาหาร และสวัสดิการท้องถิ่น ป่าชุมชนต่อการแก้ไขปัญหาโลกร้อน ความหลากหลายทางชีวภาพและพลังงานทางเลือก การจัดการผลผลิตจากป่า กระบวนเรียนรู้และทิศทางคนรุ่นใหม่ในการจัดการทรัพยากร ก็ตาม พบว่าป่าชุมชนนอกจากมีบทบาทต่อความมั่นคงทางอาหารแล้วยังมีบทบาทต่อการเป็นแหล่งรักษาพันธุกรรมทั้งพืชและสัตว์ป่า รวมทั้งเป็นแหล่งเก็บกักคาร์บอนช่วยลดโลกร้อนได้ดี การสนับสนุนงานเยาวชนเป็น การสืบทอดส่งต่อและเป็นกลไกที่สำคัญในการรักษา

ฐานความมั่นคงทางอาหาร และความหลากหลายทางชีวภาพของท้องถิ่นในอนาคต

ดังนั้น ป่าชุมชนจึงเป็นฐานที่จะเสริมสร้างความมั่นคงในวิถีชีวิตท้องถิ่น หากป่าชุมชนทั้งประเทศสามารถที่จะสร้างความมั่นคงของตนเองก็จะเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันหรือที่มั่นปราการที่สำคัญของประเทศทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของชาติได้

นอกจากการเสริมสร้างความมั่นคงของวิถีชีวิตชุมชนจากฐานป่าชุมชนแล้ว ในภาวะโลกร้อนและเศรษฐกิจโลกผันผวน ชุมชนต้องทำการลด 4 เรื่อง เพื่อเสริมสร้างความมั่นคง คือ ลดต้นทุนด้านพลังงานในการผลิต บริโภค ขนส่ง ลดความเสี่ยงภัยจากระบบทุนนิยม โดยลดการพึ่งพิงตลาดจากภายนอก ให้ความสำคัญสร้างตลาดซื้อขายในท้องถิ่น ลดการใช้ทรัพยากรโดยไม่จำเป็น สุดท้ายเป็นการลดช่องว่างความไม่เข้าใจเรื่องป่าชุมชน ใน

สังคม ทั้งรัฐบาล นักการเมือง นักปกครอง และสาธารณชนทั่วไป

ถึงแม้ป่าชุมชนจะมีความสำคัญต่อความมั่นคงชีวิตคนท้องถิ่นมากมายอย่างไรก็ตาม พบว่าป่าชุมชนนี้ยังเป็นเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ที่เชื่อมโยงกับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการเมือง ดังจะเห็นได้จากเส้นทางกว่า 17 ปี ของร่าง พรบ.ป่าชุมชน ที่ยั่วนอนอยู่ในอ่าง

ความมั่นคงของชีวิตชุมชนท้องถิ่น ก็ยังมีความเสี่ยงบนผลประโยชน์และอำนาจที่เชื่อมโยงผูกติดกับกลุ่มทุนนิยมและเศรษฐกิจการเมือง รวมทั้งกลุ่มผลประโยชน์บางกลุ่มของภาครัฐ ซึ่งพบว่าถึงแม้บางส่วนมีความเข้าใจเรื่องป่าชุมชน แต่ไม่ต้องการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ในเชิงอำนาจ ไม่ต้องการกระจายอำนาจและผลประโยชน์ สู้ชุมชนท้องถิ่น ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เชิงอำนาจในการจัดการป่า เป็นโจทย์การเมืองใหม่ และเป็นทิศทางที่ถูกต้องของการพัฒนาป่าชุมชนต่อไป

สถานการณ์และทิศทางป่าชุมชน พิชพลังงาน ความมั่นคงทางอาหาร

เกี่ยวกับสถานการณ์พิชพลังงานระดับโลกนั้น Dr.Kinlay Dorjee ผู้แทนจากองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ สำนักงานภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิก นำเสนอว่า การใช้พลังงานจะมีความต้องการใช้มากตามการเติบโตทางเศรษฐกิจ ซึ่งภูมิภาคเอเชียเติบโตเร็วมาก ในช่วงการเติบโตของประเทศจีน อินเดีย มีการนำพืชอาหารจำพวกคาร์โบไฮเดรต ัญญาพืชไปใช้เป็นพลังงานทดแทน

ส่งผลต่อภาวะการขาดอาหาร และโภชนาการของบางประเทศ โดยพบว่าเด็กอายุต่ำกว่า 5 ขวบ มีน้ำหนักต่ำกว่าเกณฑ์ และขาดสารอาหาร นอกจากนี้ยังมีผลให้ราคาอาหารสูงขึ้น จากการลดลงของพื้นที่ และผลิตผลลดลง และต้องนำบางส่วนไปใช้ในการผลิตพลังงานเชื้อเพลิงชีวมวลซึ่งมีการใช้กว่า 100 ล้านตัน

ดังนั้นวิกฤติพลังงานมีผลต่อความมั่นคงทางอาหาร เนื่องจากพืชอาหารมีความสัมพันธ์กับพืชพลังงาน ส่งผลให้พืชเกษตรมีราคาไม่สูงไม่ต่ำเกินไป แต่ไม่ได้มีผลดีต่อประชาชนทั้งหมดในแง่อาหารโลก โดยเฉพาะคนยากจน อีกทั้งพืชพลังงานยังไม่แน่ว่าจะดีต่อสิ่งแวดล้อมอย่างแท้จริง และแม้ผู้ผลิตได้ประโยชน์แต่ไม่ได้ก่อให้เกิดการกระจายรายได้โดยเฉพาะกลุ่มประชากรยากจน

นอกจากนี้ ยังมีประเด็นอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์แนวโน้มที่เกี่ยวกับป่าชุมชน พืชพลังงาน และความมั่นคงทางอาหารที่สำคัญ สรุปได้ว่า

นโยบายประเทศที่ส่งเสริมการปลูกพืชพลังงาน เช่น ปาล์มน้ำมัน อ้อย มันสำปะหลัง สบู่ดำ ทำให้ฐานทรัพยากรป่าธรรมชาติได้รับผลกระทบถูกบุกรุก ส่งผลต่อฐานความมั่นคงทางอาหารของชุมชน ฐานความหลากหลายทางชีวภาพ

การนำพื้นที่และผลิตผลทางการเกษตรไปใช้ในการผลิตพลังงาน ส่งผลต่อราคาอาหารเลี้ยงสัตว์ อาหารของคนมีราคาสูงขึ้นเป็นภาระของผู้บริโภค โดยเฉพาะคนในเมือง

การที่ยังไม่มีการรับรองสิทธิของชุมชนในการจัดการป่าชุมชนตามกฎหมาย จึงส่งผลให้ชุมชนหลายแห่งไม่สามารถตัดทาน ยับยั้ง และปกป้องทรัพยากรจากอำนาจทุนได้

แต่ป่าชุมชนเป็นพื้นที่แห่งโอกาสที่เป็นธนาคารอาหารที่สำคัญของชุมชนในปัจจุบัน และยิ่งจะทวีความสำคัญมากขึ้นในอนาคต ท่ามกลางวิกฤติโลกร้อน และเศรษฐกิจโลก

ท่ามกลางสถานการณ์ที่ทรัพยากรมีจำกัด และยังเผชิญกับภัยคุกคามที่หลากหลาย ส่งผลต่อฐานความมั่นคงทางอาหาร ความหลากหลายทางชีวภาพ แต่ชุมชนยังขาดอำนาจ และสิทธิชอบธรรมตามกฎหมายในการยับยั้งการคุกคามฐานทรัพยากรท้องถิ่น จึงมีข้อเสนอว่ารัฐไม่ควรมีนโยบายการ

ส่งเสริมการผลิตพืชพลังงานทุกรูปแบบ ในพื้นที่ป่า ทั้งป่าธรรมชาติและป่าชุมชน ควรมีการวางแผน พัฒนาพืชพลังงานอย่างเป็นระบบ ที่สอดคล้องกับ สภาพนิเวศ เศรษฐสังคม และวัฒนธรรม บนฐาน ความยั่งยืนของระบบนิเวศในแต่ละภูมิภาค พร้อม ปรับโครงสร้างการใช้พลังงานมุ่งเน้นประสิทธิภาพ และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสู่การลดใช้พลังงาน นอกจากนี้ ควรส่งเสริมการกิน การใช้ในท้องถิ่น พัฒนาระบบตลาดท้องถิ่นเพื่อลดการใช้พลังงานใน การขนส่ง

ในขณะนี้ไม่มี พรบ. ป่าชุมชน ชุมชนต้องใช้ สิทธิตามรัฐธรรมนูญ และพัฒนาข้อตกลง กฎหมาย ท้องถิ่นทั้งในระดับตำบล อำเภอ จังหวัด และ เครือข่ายภูมิภาคในการปกป้องทรัพยากรท้องถิ่น

ความสำเร็จและประเด็นท้าทายของป่าชุมชน

กรณีป่าชุมชนมีความสำเร็จ พบ
ลักษณะร่วมเหล่านี้

- 1) ป่าชุมชนเป็นแหล่งความมั่นคงทางอาหาร ของชาวชนบท ช่วยลดรายจ่าย และมี อาหารปลอดภัยจากธรรมชาติบริโภค สร้าง สุขภาวะที่ดี โดยเฉพาะช่วงวิกฤติอาหาร และพลังงานเชื้อเพลิง
- 2) ป่าชุมชนหลายแห่งที่เข้มแข็งสามารถเป็น เกราะปราการป้องกันการถูกคุกคามทำลาย พื้นที่จากแรงผลักดันการส่งเสริมพืช พลังงาน
- 3) เกิดนวัตกรรมในการแปรรูป เพิ่มมูลค่า การ ถนอมอาหาร สร้างมาตรฐานผลิตภัณฑ์ที่ได้ ผลผลิตจากป่าที่ปลอดภัย

- 4) เกิดเครือข่ายกลุ่มเยาวชน คนรุ่นใหม่ในการ สานต่อการจัดการป่าชุมชนกระจายไปทั่ว ทุกภูมิภาค

ท่ามกลางความสำเร็จดังกล่าว ป่าชุมชนก็ ยังมีประเด็นปัญหาที่กำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบัน รวมทั้งประเด็นท้าทายในการพัฒนาป่าชุมชนใน อนาคตภายใต้สถานการณ์สากลที่เชื่อมโยงสู่ท้องถิ่น โดยเฉพาะการที่พื้นที่ป่าชุมชนหลายแห่งยังคงเสี่ยง ต่อภัยคุกคามจากประเด็นพัฒนาใหม่ทั้งการส่งเสริม ปลูกพืชเชิงเดี่ยวทั้งเพื่อพลังงาน และเพื่อการส่งออก

นอกจากนี้ ชุมชนยังขาดสิทธิตามกฎหมาย ที่จะเป็นกลไกเสริมสร้างประสิทธิภาพในการปกป้อง ดูแลทรัพยากรท้องถิ่นของตน ไม่สามารถใช้ กฎหมายกับผู้กระทำความผิดและคุกคามป่าได้ และยัง ขาดกฎหมายคุ้มครองสิทธิในกรณีที่ดินเสียหายและ สูญเสียอันเป็นผลจากการปกป้องทรัพยากรท้องถิ่น

ทิศทางการขับเคลื่อนงานป่าชุมชน

ก้าวต่อไปของสมัชชาฯ และรูปธรรมที่ชุมชน ได้ริเริ่มขึ้นนี้ ยังต้องขยายต่อไป ทั้งในทางกายภาพ และครอบคลุมมิติที่หลากหลาย จึงต้องสร้างความ เข้มแข็งให้แก่สมัชชาป่าชุมชนแห่งประเทศไทย ให้ เป็นกลไกเชื่อมโยงแลกเปลี่ยนเรียนรู้การจัดการป่า ชุมชนในระดับสากลสู่ท้องถิ่น และการสร้าง กระบวนการเรียนรู้ ผ่านกลไกแต่ละภูมิภาคของ สมัชชาฯ ให้เกิดการเรียนรู้แลกเปลี่ยนข้ามภูมิภาค วิถีวัฒนธรรม โดยสมัชชาฯ ต้องมีบทบาทในการ เสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน

ในขณะเดียวกัน ต้องเสริมสร้างกลุ่มเยาวชน
คนรุ่นใหม่สืบทอดการทำงาน โดยสร้างเครือข่าย
เยาวชน และร่วมเรียนรู้กับสมาชิกป่าชุมชนแห่ง
ประเทศไทย ไปพร้อมๆ กับสร้างผู้นำท้องถิ่นให้
เข้าใจเรื่องป่าชุมชน เพื่อหนุนเสริมกระบวนการ
จัดการป่าชุมชน และสร้างข้อตกลงและข้อบัญญัติ
ท้องถิ่นในการจัดการป่า

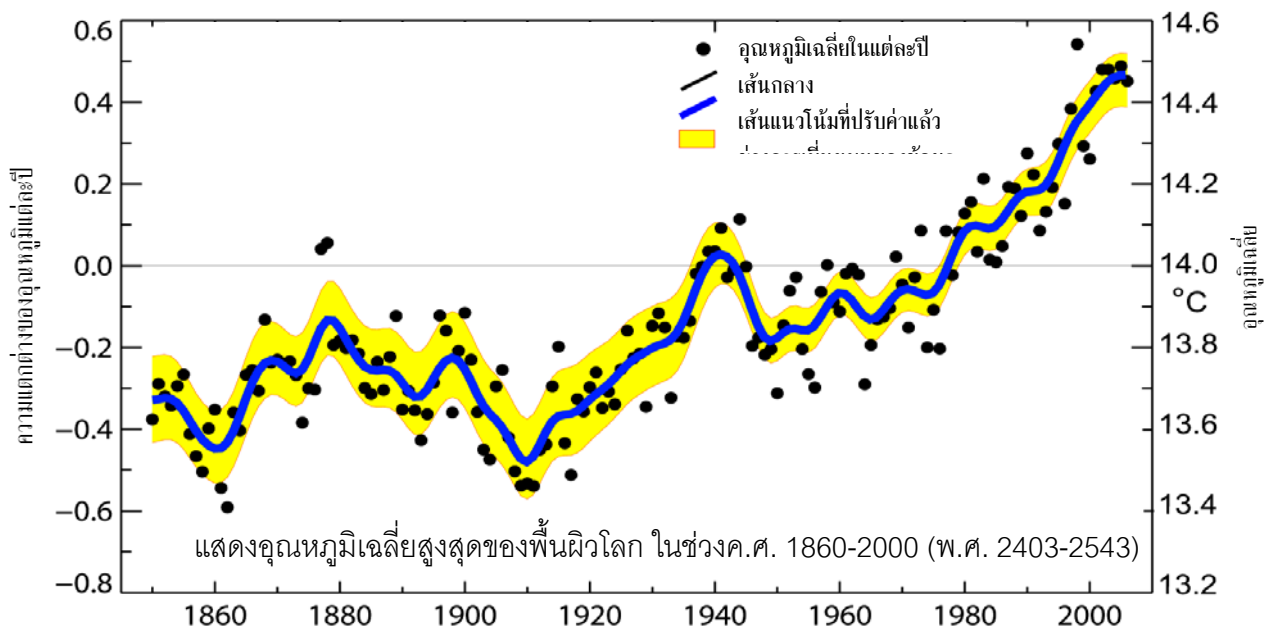

ส่วนประเด็นสิทธิตามรัฐธรรมนูญ ควรมีการ
พัฒนากฎหมาย ข้อตกลงท้องถิ่นเพื่อหนุนเสริมสิทธิ
ชุมชนท้องถิ่นในการจัดการ ปกป้องดูแลทรัพยากร
ท้องถิ่นให้มากขึ้นในภูมิภาคต่างๆ โดยใช้กลไก
ร่วมกันกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และสภา
องค์กรชุมชน โดยที่หน่วยงาน องค์กรสนับสนุนป่า
ชุมชนทั้งภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน ควรทำงาน
เสริมสร้างความเข้มแข็งของสมาชิกป่าชุมชนแห่ง
ประเทศไทย ควบคู่กับการพัฒนาป่าชุมชน โดย
ประสานงานกับสภาพัฒนาการเมือง และสภา
องค์กรชุมชน

กลไกสำคัญอีกประการหนึ่งในการขับเคลื่อน
งานป่าชุมชน คือ การพัฒนาระบบข้อมูลป่าชุมชนที่
มีรูปธรรมในประเทศให้ชัดเจน เพื่อใช้ในการจัด
กระบวนการเรียนรู้ระหว่างสมาชิกของสมาชิก การ
จัดการความรู้ การสร้างความเข้าใจกับสาธารณะ
รวมทั้งสนับสนุนการตัดสินใจระดับนโยบาย

รู้ทันโลก โลกร้อน

โลกร้อน... ร้อนๆ หนาวๆ

ธารี กามเมือง และ กมลรัตน์ โพธิ
สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย

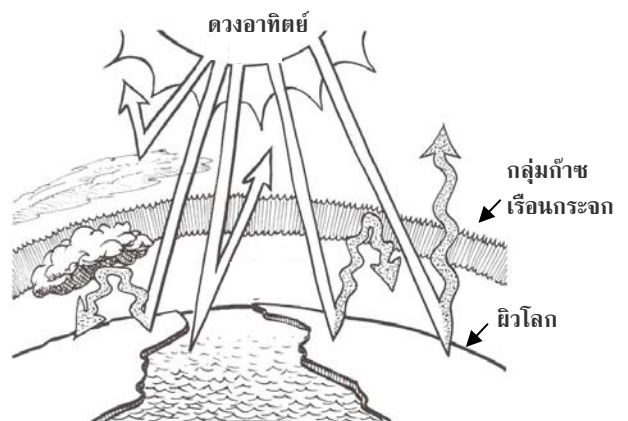
โลกร้อน ร้อนได้อย่างไร

เมื่อก่อน หากเริ่มคุยเรื่องโลกร้อน จะต้องเริ่มจากคำถามว่า คุณเชื่อไหมว่าโลกร้อน? แต่เดี๋ยวนี้ คงไม่ต้องถามคำถามนี้แล้ว เพราะทุกคนประจักษ์และได้รับผลกระทบต่อตัวเองแล้ว ซึ่งคณะกรรมการระหว่างรัฐบาลว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ หรือ IPCC ก็ได้แสดงข้อมูลยืนยันว่าโลกร้อนขึ้นจริง (ดังภาพด้านบน) ดังนั้น จึงต้องเปลี่ยนคำถามว่า แล้วโลกร้อนได้อย่างไร เพราะจะได้แก้ไขหรือหาหนทางป้องกันให้ตรงกับสาเหตุ

นักวิทยาศาสตร์กลุ่มหนึ่งสรุปว่า อุณหภูมิโลกเพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็วแบบผิดปกติ มีสาเหตุหลักจากการเพิ่มขึ้นของก๊าซเรือนกระจกในชั้นบรรยากาศ ซึ่งมีคุณสมบัติกักความร้อนที่แผ่มาจากดวงอาทิตย์ ทำให้

ความร้อนนี้ไม่สามารถระบายออกไปสู่ภายนอกชั้นบรรยากาศได้ตามปกติ จึงทำให้โลกร้อนขึ้น

แต่ในทางกลับกัน หากโลกเราปราศจากเรือนกระจก อุณหภูมิที่พื้นผิวโลกจะต่ำลงถึง -18 องศาเซลเซียส ซึ่งไม่มีสิ่งมีชีวิตชนิดใดที่จะสามารถอาศัยอยู่ได้

ก๊าซเรือนกระจกกับการแผ่รังสีของดวงอาทิตย์

ที่มา : Grant Tim and Littlejohn Gail, 2001

ก๊าซเรือนกระจก เกิดทั้งตามธรรมชาติและจากกิจกรรมของมนุษย์โดยเฉพาะการเผาไหม้ในภาคพลังงาน กลุ่มก๊าซเรือนกระจกที่สำคัญ ได้แก่ คาร์บอนไดออกไซด์ ไอน้ำ มีเทน โอโซน และไนตรัสออกไซด์ ซึ่งพบก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ (CO₂) มีสัดส่วนที่มากที่สุด ประมาณร้อยละ 77 รองลงมาคือ ก๊าซมีเทน ประมาณร้อยละ 14 ไนตรัสออกไซด์ร้อยละ 8 ที่เหลือเป็นไอน้ำและก๊าซอื่นๆ ร้อยละ 1 ตามลำดับ (<http://cait.wri.org>, 2007)

IPCC ได้เผยแพร่ล่าสุดว่าผลการวิจัยของคณะนักวิทยาศาสตร์กว่า 2,500 คนจากทั่วโลก ยืนยันแล้วว่า หลังยุคปฏิวัติอุตสาหกรรม (ประมาณ ปี พ.ศ.2300) มี **ก๊าซเรือนกระจกเพิ่มขึ้น โดยมีสาเหตุหลักมาจากกิจกรรมของมนุษย์** เนื่องจากการใช้พลังงานในสิ่งอำนวยความสะดวกมากขึ้น ความต้องการใช้พลังงานก็เพิ่มมากขึ้นตามจำนวนประชากรของโลก ทำให้ปริมาณก๊าซเรือนกระจกที่ปล่อยสู่ชั้นบรรยากาศเพิ่มมากขึ้นด้วย

ส่วนพื้นที่ป่าไม้ ซึ่งเป็นแหล่งดูดซับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์จากบรรยากาศ เพราะพืชใช้ก๊าซชนิดนี้ในกระบวนการสังเคราะห์แสง เมื่อป่าไม้ได้ถูกบุกรุกทำลายลงและเปลี่ยนพื้นที่ป่าเหล่านั้น ไปเป็นพื้นที่เกษตร ตั้งโรงงานอุตสาหกรรม และเป็นที่อยู่อาศัยของมนุษย์ ยิ่งทำให้ความเข้มข้นของ CO₂ ในชั้นบรรยากาศของโลกเพิ่มมากขึ้นไปอีก

โดยที่โรงงานอุตสาหกรรมและโรงงานผลิตกระแสไฟฟ้า ประเภทที่ใช้น้ำมันและถ่านหินเป็นเชื้อเพลิง ถือเป็นแหล่งปลดปล่อยก๊าซเรือนกระจกที่สำคัญ

การที่เราบริโภคสินค้าและใช้พลังงานไฟฟ้าในชีวิตประจำวัน จึงเป็นการปลดปล่อยก๊าซเรือนกระจกทางอ้อม เพราะเมื่อเรามีความต้องการในการบริโภคสูงขึ้น ทั้งโรงงานผลิตสินค้าและโรงไฟฟ้า จำเป็นต้องเพิ่มกำลังการผลิตให้เพียงพอและทันต่อความต้องการที่เพิ่มขึ้น

ในขณะที่นักวิทยาศาสตร์อีกกลุ่มหนึ่งเห็นว่า การที่โลกร้อนและโลกเข้าสู่ยุคน้ำแข็ง เป็นการเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติ เนื่องจากมีปัจจัยเหล่านี้ควบคุมกันอยู่

- (1) การเอียงของแกนโลกมีการเปลี่ยนแปลง
- (2) ระยะห่างระหว่างโลกกับดวงอาทิตย์มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา
- (3) ลักษณะวงโคจรระหว่างโลกกับดวงอาทิตย์ก็มีการเปลี่ยนแปลงเช่นกัน

โลกร้อน เปลี่ยนแปลงอะไรไปบ้าง

ทุกคนตระหนักแล้วว่า อุณหภูมิของโลกเพิ่มขึ้นจริง นักวิทยาศาสตร์ระบุว่า ยังมีแนวโน้มที่จะร้อนขึ้นถึง 1.8-4.0 องศาเซลเซียส ภายในปี พ.ศ. 2643 แต่อุณหภูมิของโลกที่เพิ่มขึ้นไม่ถึง 1 องศาเซลเซียสในขณะนี้ ได้ส่งผลกระทบอย่างมากมายื่นแล้วต่อโลกของเรา

มีการคาดการณ์ว่าวงจรของน้ำจะมีการเปลี่ยนแปลง เพราะวงจรการระเหยของน้ำจะเร็วขึ้น ทำให้สภาพฝนเปลี่ยนแปลง หมายความว่า จะมีฝนตกมากขึ้น แต่ฝนก็จะระเหยเร็วขึ้น ส่งผลทำให้ดินแห้งแล้งมากขึ้น ภาคเกษตรจะได้รับผลกระทบโดยตรง

เพียง 2 องศาเซลเซียสที่เพิ่มขึ้น
ก็เปลี่ยนแปลงชีวิตคุณได้

▪ พืชและสัตว์ที่เราเคยเห็นค่อยๆ หายไป

การที่โลกมีอุณหภูมิสูงขึ้น จึงส่งผลโดยตรงต่อการดำรงอยู่ของทั้งพืชและสัตว์ในระบบนิเวศ สัตว์บางสายพันธุ์ไม่สามารถปรับตัวได้ เช่น หมีขั้วโลก และแมวน้ำ ที่มีแหล่งอาศัยและเส้นทางหาอาหารอยู่บนพื้นน้ำแข็ง กำลังจะไร้ที่อยู่อาศัย มีการเปลี่ยนเส้นทางการอพยพของสัตว์หลายชนิด หรืออพยพไปไกลกว่าเดิม

เกิดปรากฏการณ์ปะการังฟอกขาว เนื่องจากการสูญเสียเมดสีหรือจำนวนสาหร่ายที่มีชีวิตอยู่แบบพึ่งพาอาศัยร่วมกับปะการัง สัตว์น้ำก็จะไร้ที่อยู่อาศัย จึงลดจำนวนลงตามลำดับ

ท้ายที่สุด มนุษย์ต้องได้รับผลกระทบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งในห่วงโซ่อาหารโดยที่พึ่งพาพืชและสัตว์

▪ แหล่งน้ำเหือดหาย ทะเลทรายกำลังจะมา

การที่โลกมีอุณหภูมิสูงขึ้น ยังส่งผลต่ออัตราการระเหยของน้ำจากแหล่งน้ำผิวดินเพิ่มมากขึ้นด้วย ทำให้น้ำในแหล่งน้ำจืดหลายแห่งมีปริมาณลดน้อยลง หรือแห้งหายไป ตัวอย่างเช่น ทะเลสาบชาด ในทวีปแอฟริกา ซึ่งเคยครองตำแหน่งทะเลสาบขนาดใหญ่อันดับ 6 ของโลก เมื่อ 40 ปีที่แล้ว ได้แห้งลง เนื่องจากไม่มีฝนตกในพื้นที่แล้ว ความร้อนในบรรยากาศยังทำให้น้ำระเหยขึ้นสู่บรรยากาศอย่างรวดเร็ว และยังคงเอาความชื้นออกไปจากดินด้วย จึงทำให้บริเวณที่เป็นทะเลทรายขยายพื้นที่มากขึ้นกว่าในอดีต

ประเทศไทยก็ประสบภัยแล้งรุนแรงและมีความถี่มากขึ้นเช่นกัน อย่างล่าสุดในปี พ.ศ. 2547 ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลางและตอนล่าง ได้เกิดปรากฏการณ์ฤดูแล้งสิ้นสุดเร็วกว่าปกติ เริ่มตั้งแต่เดือนกันยายน ข้าวจึงขาดน้ำในช่วงการสร้างเมล็ดส่งผลให้คุณภาพของข้าวสารลดลง

▪ น้ำทะเลสูงขึ้น ชายฝั่งจมหาย

ในช่วงระยะเวลาไม่กี่ปี น้ำแข็งและหิมะที่ปกคลุมอยู่บริเวณยอดเขาต่างๆ ได้ละลายจนเหลือน้อยลงอย่างเห็นได้ชัด น้ำที่ละลายจากธารน้ำแข็งและหิมะเหล่านี้จะไหลลงสู่มหาสมุทร จึงส่งผลให้น้ำในทะเลเพิ่มระดับสูงขึ้น ส่งผลกระทบโดยตรงต่อชุมชนบริเวณชายฝั่ง เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกาได้สูญเสียพื้นที่เกาะในบางแห่ง ชายฝั่งของประเทศอุรุกวัยจะหายไปร้อยละ 0.05

การสูญเสียพื้นที่ชายฝั่งทะเลก็เห็นได้ชัดเจนในประเทศไทย โดยเฉพาะชายฝั่งกรุงเทพฯ และบริเวณใกล้เคียงในพื้นที่อ่าวไทยตอนใน พบว่า การกัดเซาะบริเวณอ่าวไทย มีอัตรา 30 เมตรต่อปี โดยบางบริเวณได้ถูกกัดเซาะหายไปประมาณ 1 กิโลเมตร

การกัดเซาะไม่ได้เกิดขึ้นให้เห็นเฉพาะตลิ่งบริเวณชายฝั่งเท่านั้น แต่เกิดการกัดเซาะตั้งแต่บริเวณพื้นที่ท้องน้ำที่เรามองไม่เห็นด้วย บริเวณที่น้ำเป็นห่วงคือชายฝั่งมหาชัย หาดโคลนหายไปจากเดิม 2 กิโลเมตร เหลือเพียง 250 เมตร เท่านั้น

▪ ภัยธรรมชาติ เกิดบ่อยครั้งและรุนแรงขึ้น

ในระยะ 4-5 ปีที่ผ่านมา หากสังเกตดีๆ จะเห็นว่าประเทศทั่วโลกล้วนประสบกับเหตุการณ์ภัยธรรมชาติ ทั้งพายุ น้ำท่วม โคลนถล่ม ภัยธรรมชาติเหล่านี้ ส่งผลให้มนุษย์ต้องสูญเสียทั้งชีวิตและทรัพย์สินอย่างไม่สามารถประเมินค่าได้ ในประเทศไทยเอง ได้ประสบกับวาตภัย

และอุทกภัยที่ส่งผลเสียหายอย่างรุนแรงขึ้นทั้งต่อชีวิตและทรัพย์สินหลายครั้ง อย่างเช่นเหตุการณ์น้ำท่วมและโคลนถล่มที่บ้านน้ำก้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ และที่บ้านแม่ระมาด จังหวัดตาก หรือเหตุการณ์ฝนตกหนักติดต่อกันเป็นระยะเวลานาน จนทำให้เกิดภาวะน้ำท่วมหนักใน 47 จังหวัดของประเทศไทย ในช่วงปี พ.ศ. 2549 เป็นต้น

▪ อากาศร้อน ...เครียด

ภาวะโลกร้อน ซึ่งเป็นการเพิ่มขึ้นของอุณหภูมิโดยเฉลี่ยของโลก นั้นย่อมาหมายถึง การมีจำนวนวันที่ร้อนเพิ่มมากขึ้นต่อปีด้วย ภาวะเช่นนี้ ไม่เพียงแต่ส่งผลกระทบต่อสภาพทางกายภาพและระบบนิเวศดังที่ได้กล่าวไปข้างต้นแล้ว ยังส่งผลกระทบอย่างมากต่อสุขภาพกายและใจของมนุษย์อีกด้วย ตัวอย่างเช่น คนที่อาศัยอยู่ในประเทศเขตร้อนมักเกิด “ภาวะโรคเครียดจากความร้อน” หรือการเกิด “คลื่นความร้อนสูง” ขึ้น

ในปี พ.ศ.2546 มีอุณหภูมิสูงถึง 40 องศาเซลเซียสในประเทศแถบทวีปยุโรป ส่งผลให้คนชราและเด็กกว่า 35,000 คนเสียชีวิตจากการที่ไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับภาวะดังกล่าวได้ แม้แต่ในประเทศอินเดีย ซึ่งเป็นประเทศในเขตร้อน ได้มีประชาชนกว่าพันคนเสียชีวิต จากอุณหภูมิสูงถึง 47.5 องศาเซลเซียส

▪ เชื้อโรคร้าย ขยายและกลายพันธุ์

การเพิ่มขึ้นของอุณหภูมิ มีผลกระทบด้านสุขภาพอนามัยที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การแพร่ระบาดของโรคติดต่อ ทั้งโรคที่เคยสูญหายไปแล้วในอดีตและโรคที่อุบัติขึ้นใหม่ โดยแพร่ระบาดไปถึงพื้นที่ที่ไม่เคยพบการแพร่ระบาดมาก่อน ทั้งนี้ นักวิทยาศาสตร์ ได้อธิบายภาวะเช่นนี้ว่า การที่มีอุณหภูมิสูงขึ้น ทำให้เกิดภาวะเหมาะสมสำหรับการเพาะพันธุ์และเจริญเติบโตของเชื้อโรค และพาหะนำโรคติดต่อต่างๆ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจน คือ ในปี พ.ศ. 2547 ได้พบผู้ป่วยเป็นโรคไข้เลือดออกในประเทศอินโดนีเซีย จำนวนสูงถึง 59,000 คน โดยเพิ่มขึ้นจากสถิติของปีก่อนหน้านั้นถึงร้อยละ 18

ความหนาว ที่ไม่คาดคิด

หนาวที่ผ่านมานี้ ผิดไปจากครั้งก่อนๆ เราสัมผัสได้ว่าอากาศได้มีความหนาวเย็นกว่าปีก่อนๆ มาก หรือสิ่งที่ ดร.อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา เคยพูดไว้ว่าหิมะจะตกที่เมืองไทย จะเป็นจริงขึ้นแล้ว

สิ่งที่ไม่คาดคิดได้เริ่มส่อเค้าให้เห็นมาตั้งแต่ต้นปี 2551 ปรากฏเป็นข่าวเหตุการณ์หิมะตกที่ประเทศอิรัก ซึ่งเกิดขึ้นครั้งแรกในรอบศตวรรษ

จากข่าวคราวในหนังสือพิมพ์โพสท์ทูเดย์ เมื่อ 18 มกราคม 2552 ได้รวบรวมข้อมูลที่เกิดขึ้นนี้ไว้อีกว่า ประเทศเพื่อนบ้านอย่างอิหร่านก็เกิดปรากฏการณ์นี้ ในบริเวณทางตอนเหนือของประเทศ มีพายุหิมะถล่มอย่างรุนแรง ซึ่งความหนาวเหน็บในครั้งนี้ ส่งผลให้ชาวอิหร่านจำนวนมากเสียชีวิต เช่นเดียวกับที่ประเทศเคนยา ในทวีปแอฟริกาเมื่อวันที่ 5 ก.ย. ของปีเดียวกัน เกิดหิมะตกหนักนานกว่า 12 ชั่วโมง ในเมืองบูซารา ห่างจากกรุงไนโรบี ไปทางตะวันตกเฉียงเหนือ ราว 225 กิโลเมตร ซึ่งได้สร้างความงุนงงให้กับประชาชนภายในเมืองดังกล่าว

อย่างต่อเนื่อง ทำให้ทั่วทุกภาคของไทยมีอุณหภูมิลดต่ำลงจนมีอากาศหนาว โดยกรุงเทพฯ มีอุณหภูมิต่ำที่สุดในรอบ 10 ปี และเป็นไปได้ว่าการที่เราส่วนใหญ่คุ้นเคยกับอากาศร้อนต่อเนื่อง ไม่ได้สัมผัสอากาศหนาวเย็นมานาน ทำให้เกิดความรู้สึกหนาวกว่าปกติ

โลกร้อน ช่วยด้วย !!!

เราจะทำอย่างไรดี
เพื่อบรรเทาปัญหาโลกร้อน?

เข้ามาใกล้ๆ กับบ้านเรา อย่างที่ประเทศอินเดีย แม้จะไม่มีรายงานการเกิดหิมะ แต่ก็มีสภาพอากาศหนาวเย็นกว่าปกติ ไม่ว่าจะเป็นทางตอนเหนือของประเทศอินเดีย อุณหภูมิลดลงมาเหลือเพียง 4 องศาเซลเซียส เท่านั้น และที่กรุงปักกิ่ง เมืองหลวงของประเทศจีน อุณหภูมิได้ลดลงมาอยู่ที่ 10 องศาเซลเซียส นอกจากนี้ เหตุการณ์ที่ไม่คาดคิดเหล่านี้ยังเกิดขึ้นในประเทศต่างๆ ทั้งยุโรปและอเมริกาอีกหลายพื้นที่

สิ่งที่คนไทยจะได้เห็นต่อไป ตามที่ ดร.อาจง ชุมสาย ณ อยุธยา ได้เคยกล่าวไว้ คือ อุณหภูมิที่จะหนาวเย็นนานกว่าปกติ ซึ่งปกติแล้วเมืองไทยจะหนาวในช่วงคาบเกี่ยวเดือน ธ.ค.-ม.ค. ไม่เกิน 3 สัปดาห์ แต่ครั้งนี้มีแนวโน้มว่าจะหนาวเย็นยาวนานกว่าปกติ

“ผมพูดเล่นๆ ว่ามีโอกาสที่จะเกิดหิมะตกในเมืองไทยได้ ถ้ามีปัจจัยตัวแปรอื่นเสริม เช่น อุณหภูมิถึง 0 องศาเซลเซียส และต้องมีความชื้นกับเมฆเกิดขึ้นในปริมาณที่เหมาะสม อย่างที่เห็นหิมะตกในประเทศจีนและเวียดนามที่ผ่านมา ส่วนที่กรุงเทพฯ โอกาสที่จะมีหิมะตกคงเป็นไปได้ยาก” ดร.อาจง ได้เคยกล่าวไว้

ขณะที่กรมอุตุนิยมวิทยา ได้อธิบายเหตุการณ์ที่อุณหภูมิลดลง ว่ามีสาเหตุจากอิทธิพลความกดอากาศสูงจากประเทศจีนระลอกใหญ่ ที่พัดเข้าปกคลุมประเทศไทย

ในระดับนานาชาติ ได้มีการนำเอาเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศโลกและภาวะโลกร้อน” มาเป็นประเด็นในการเจรจาระหว่างประเทศอย่างจริงจัง พร้อมร่วมกันจัดตั้ง **คณะกรรมการระหว่างรัฐบาลว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ** หรือ IPCC ขึ้น

ต่อมา ได้ร่วมกันลงนามใน **อนุสัญญาว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ** เพื่อรักษาระดับความเข้มข้นของก๊าซเรือนกระจกในธรรมชาติให้อยู่ในระดับที่ปลอดภัย และ **พิธีสารเกียวโต** เพื่อกำหนดข้อผูกพันทางกฎหมาย พิธีสารนี้มีผลบังคับใช้ตั้งแต่ปี 2548 เป็นต้นมา ปัจจุบันมี 160 ประเทศเข้าร่วมลงนาม รวมทั้งประเทศไทย

จึงเป็นที่มาของการซื้อขายก๊าซเรือนกระจก ในตลาดคาร์บอนโลก และกลไกการพัฒนาที่สะอาดเกิดขึ้นเพื่อเป็นแรงจูงใจ ให้ประเทศกำลังพัฒนาหันมาใช้เทคโนโลยีสะอาด

หลังจากที่ประเทศไทยได้ลงนามในเอกสารสำคัญทั้งสองแล้ว ได้กำหนดให้สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นหน่วยงานรับผิดชอบหลักในการกิจที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ ยังมีหน่วยงานอื่นๆ ที่ร่วมมรณงค์เพื่อบรรเทาภาวะโลกร้อน

อาทิ กระทรวงพลังงาน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
หน่วยงานในกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
กระทรวงคมนาคม สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย กรีนพีซ
มูลนิธิโลกสีเขียว เป็นต้น

เราที่เป็นจุดเล็กๆ ในสังคมโลก ทำได้ใน
ชีวิตประจำวันก็คือ การบริโภค ทั้งการกินและการใช้ เป็น

วิธีที่ง่าย ๆ อย่างเช่น ใช้สินค้านานๆ เลือกซื้อผลิตภัณฑ์ใน
ท้องถิ่น ลดการกินเนื้อสัตว์ ลดการเดินทางด้วยรถยนต์
ประหยัดไฟในบ้าน เป็นต้น การทำสิ่งเหล่านี้พบว่า ยากที่
จะเริ่มต้น เพราะนั่นหมายถึงการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตไป
บางส่วน แต่โลกใบนี้ก็ขึ้นอยู่กับพวกเรา

บรรณานุกรม

สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย. เอกสารประกอบการฝึกอบรมโครงการท้องถิ่นไทยร่วมใจพิทักษ์ภูมิอากาศโลก. 2551.

ธนวัฒน์ จารุพงษ์สกุล. โลกร้อนสุดขีด วิกฤตอนาคตประเทศไทย. สำนักพิมพ์ Than Books, กรุงเทพฯ. 2550.

Al Gore. An Inconvenient Truth. 2006.

World Resource Institute (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก (<http://cait.wri.org>). ค้นข้อมูลเมื่อ พฤษภาคม 2552.

ไปดูเขาซื้อขายอากาศ ในตลาดคาร์บอน

เบญจมาศ ไซติทอง
สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย

“ตลาดคาร์บอน”

เป็นชื่อเรียก ตลาดที่มีการซื้อขายการอนุญาต
ปลดปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ (CO₂) และ
ก๊าซเรือนกระจกอื่นๆ ซึ่งดำเนินการด้วยหลักผู้
ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย เพื่อจูงใจให้ลดการปล่อย
CO₂ และก๊าซเรือนกระจก โดยจะคิดคำนวณ
ให้เทียบเท่ากับหน่วยของ CO₂
จึงมักจะเรียกกันว่าตลาดคาร์บอน
ทั้งๆ ที่มีการซื้อขายก๊าซเรือนกระจกอื่นๆ ด้วย”

แต่ก่อนเพียงแค่เห็นเขาต้องซื้อน้ำกินน้ำใช้
ก็งงมากแล้ว และเมื่อเราเริ่มต้องใช้น้ำประปา ซึ่งเขา
ฟอกให้สะอาด ส่งทางท่อ มาขายให้เราถึงบ้านทุกๆ
วัน ก็ทำให้เลิกสงสัยไปด้วยความเคยชิน **มายุคนี้**
เขาซื้อขายอากาศกันแล้ว เป็นความจริงหรือ?
อากาศเป็นสิ่งที่อยู่ทั่วไป แล้วทำไมต้องซื้อต้องขาย
กันด้วย แล้วเขาซื้อขายกันที่ไหน ซื้อขายกันอย่างไร
คำตอบก็คือ เขาซื้อขายกันโดยมีคาร์บอนเป็น

สินค้าตัวหลัก คาร์บอนซึ่งเป็นส่วนองค์ประกอบของ
ก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ (Carbon Dioxide: CO₂) ที่
มีอยู่ในอากาศนั่นเอง

ตลาดคาร์บอน อยู่ที่ไหน? คาร์บอน
แพงไหมล่ะ? หากใครได้ยินคำถามเหล่านั้น ก็คง
จะสงสัยอยู่ไม่น้อย คาร์บอน ถูกนักวิทยาศาสตร์
และสังคมระบุว่าป็นตัวการสำคัญที่ทำให้โลก
ร้อน ดังนั้น ตลาดคาร์บอนจึงถูกริเริ่มขึ้นเพื่อเป็น
กลไกในการช่วยบรรเทาและลดปัญหาดังกล่าว

ที่มาและรูปแบบของตลาดคาร์บอน

ทำไมอยู่ดีๆ คาร์บอนและ CO₂ จึงกลายเป็น
ผู้ร้ายไปได้ ทั้งที่ก๊าซในกลุ่มนี้ก็มีอยู่คู่กับโลกเรามา
แต่ไหนแต่ไรแล้ว?

เมื่อก่อน โลกเรามี CO₂ ในสัดส่วนที่สมดุล
กับก๊าซอื่นๆ แต่หลังยุคอุตสาหกรรมหรือตั้งแต่ปี

2443 เป็นต้นมา นักวิทยาศาสตร์พบว่าปริมาณ CO₂ เพิ่มขึ้นจน “เกินพอดี” และไปสะสมกับก๊าซอื่นๆ ในชั้นบรรยากาศที่ห่อหุ้มโลก กลายเป็นภาวะที่เก็บกักรังสีความร้อนจากแสงอาทิตย์ที่ส่องมายังโลก ทำให้การสะท้อนออกจากโลกลดลง จึงทำให้โลกร้อนขึ้น ซึ่งก็เป็นเหตุผลที่เรียกก๊าซ CO₂ และก๊าซเหล่านั้นว่า “ก๊าซเรือนกระจก” เพราะเป็นปรากฏการณ์คล้ายๆ เรือนกระจกที่เก็บกักความร้อนไว้

กลับมาที่ตลาดคาร์บอน ซึ่งภาษาอังกฤษใช้คำว่า Carbon Market ดำเนินการภายใต้หลักการผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย เพื่อจูงใจให้ผู้ก่อมลพิษ ไม่ว่าจะบุคคล ชุมชน โรงงาน เมือง หรือประเทศต่างๆ ลดการปล่อย CO₂ และก๊าซเรือนกระจกชนิดอื่นๆ ซึ่งตลาดนี้จะคิดคำนวณ CO₂ และก๊าซเรือนกระจกชนิดอื่นๆ ที่ลดลง ให้เทียบเท่ากับหน่วย CO₂ แล้วกำหนดราคาซื้อขายต่อหน่วย CO₂ กัน จึงมักจะเรียกกันว่าตลาดคาร์บอน ทั้งๆ ที่มีการซื้อขายก๊าซเรือนกระจกอื่นๆ ด้วย

หลักปฏิบัติทั่วไปของตลาดคาร์บอน ได้แก่

- 1) กำหนดประเภทอุตสาหกรรมและผู้ก่อมลพิษที่ต้องดำเนินการภายใต้เกณฑ์ที่กำหนด
- 2) จัดสรรปริมาณก๊าซเรือนกระจกให้แต่ละประเภทอุตสาหกรรมและผู้ก่อมลพิษ (emission quota หรือเครดิต)
- 3) จำกัดปริมาณก๊าซเรือนกระจกที่อนุญาตให้แต่ละอุตสาหกรรมและผู้ก่อมลพิษปล่อยสู่ชั้นบรรยากาศ (emission cap)

ตลาดคาร์บอน ในปัจจุบันมีอยู่ 2 แบบ คือแบบบังคับ (mandatory) และแบบสมัครใจ (voluntary)

ตลาดคาร์บอนแบบบังคับ บางครั้งก็มีการเรียกว่า ตลาดแบบทางการ เช่น ตลาดคาร์บอนของสหภาพยุโรป และตลาดภายใต้กลไกการพัฒนาที่สะอาด (CDM) ซึ่งดำเนินการภายใต้พิธีสารเกียวโต มีกฎหมายแต่ละประเทศกำกับดูแล เนื่องจากประเทศเหล่านั้นต้องลดการปล่อยก๊าซตามพันธกรณีที่ได้ลงนามไว้ ประเทศเหล่านั้นสามารถซื้อคาร์บอนเครดิตไปชดเชยกับการปล่อยก๊าซเรือนกระจกในประเทศตนได้

การซื้อขายคาร์บอนระหว่างประเทศจึงได้มีขึ้นอย่างต่อเนื่อง อาทิ ในปี พ.ศ. 2552 – 2555 รัฐบาลประเทศเดนมาร์ก จะซื้อ CERs จำนวน 245,000 ตันคาร์บอนไดออกไซด์เทียบเท่า โดยการทำปุ๋ยหมักในมาเลเซีย ซึ่งมีการปรับปรุงวิธีการบำบัดน้ำเสียจากโรงงานสกัดน้ำมันปาล์มจำนวน 3 โรง ซึ่งสามารถลดการปลดปล่อยก๊าซมีเทนได้ 457,000 ตันคาร์บอนไดออกไซด์เทียบเท่า ส่วนบริษัทผลิตไฟฟ้าของประเทศญี่ปุ่น ได้ทำข้อตกลงซื้อเครดิตที่ได้มาจากการลดการปลดปล่อยก๊าซเรือนกระจกจากการดำเนินงานภายใต้กลไกการพัฒนาที่สะอาด จำนวน 200,000 ตันคาร์บอนไดออกไซด์เทียบเท่า จากบริษัทเคมีของอินเดีย ที่พัฒนา

โครงการพลังไฟฟ้าชีวมวล ขนาด 9 เมกะวัตต์ ซึ่งใช้เศษไม้และกะลามะพร้าวเป็นเชื้อเพลิง เป็นต้น

ในปี 2551 ตลาดคาร์บอนของสหภาพยุโรปซึ่งเป็นตลาดคาร์บอนที่ใหญ่ที่สุดในโลก มีการซื้อขายกัน รวมมูลค่าเกือบ 100,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ หรือประมาณ 3.5 ล้านล้านบาท แต่เมื่อเดือนธันวาคม ปี 2551 ตลาดบลูเน็กซ์ กลับมียอดซื้อขายแซงตลาดคาร์บอนยุโรป

ราคาซื้อขายเฉลี่ยโควตาในการปลดปล่อยก๊าซเรือนกระจกของโรงงานไฟฟ้าหรือโรงงานแต่ละแห่งในที่อยู่ในสหภาพยุโรป(EUAs) อยู่ที่ 22.65 ยูโรหรือ 1,065 บาท และซื้อขายเครดิตที่มาจากการลดการปลดปล่อยก๊าซเรือนกระจกจากการดำเนินงานภายใต้กลไกการพัฒนาที่สะอาด (CERs) เฉลี่ยอยู่ที่ 17.30 ยูโร ประมาณ 813 บาท โดยมีมูลค่าตลาดรวมประมาณ 3,290,000 ล้านบาท คิดมูลค่าเฉลี่ยประมาณ 12,700 ล้านบาทต่อวัน

ตลาดคาร์บอนแบบสมัครใจ เช่น ตลาดกลางซื้อขายก๊าซเรือนกระจกชิคาโก สหรัฐอเมริกา ตลาดประเทศอังกฤษ เป็นต้น ซึ่งเกิดขึ้นโดยความร่วมมือระหว่างผู้ประกอบการ จึงมักดำเนินการกันภายในสมาชิกของตลาด และมีการซื้อขายกันโดยไม่มีการกำหนดข้อบังคับเกี่ยวกับปริมาณการปล่อยก๊าซเรือนกระจก ตลาดแบบนี้ยังอาจเป็นการตกลงซื้อขายแบบทวิภาคีระหว่างผู้ซื้อกับผู้ขาย อาจซื้อขายกันโดยตรงหรือผ่านระบบนายหน้า

แม้ตลาดคาร์บอนแบบสมัครใจ ยังมีสัดส่วนน้อยมาก เมื่อเปรียบเทียบกับตลาดคาร์บอนแบบบังคับตามพันธกรณีของพิธีสารเกียวโต แต่ความต้องการซื้อในตลาดคาร์บอนแบบสมัครใจก็มี

แนวโน้มเพิ่มขึ้น และกลายเป็นที่สนใจของบุคคลทั่วไป ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนมากขึ้น เนื่องจากมีระบบและกฎเกณฑ์ที่ซับซ้อนน้อยกว่า เปิดโอกาสให้กิจกรรมขนาดเล็กได้เข้าสู่กลไกนี้ได้ และให้ความสำคัญกับการจูงใจเพื่อลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกไปพร้อมๆ กัน

สำหรับราคาการซื้อขายคาร์บอน พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงบ่อย และมีความแตกต่างกันมาก ระหว่างตลาดแต่ละแห่ง แนนอนว่าราคาในตลาดแบบสมัครใจจะถูกประมาณ 2-4 เท่าของตลาดแบบบังคับ

ตลาดคาร์บอนในประเทศไทย

ตลาดคาร์บอนในประเทศไทย มีทั้งสองรูปแบบ โดยตลาดแบบบังคับ จะมีการซื้อขายผ่านกฎระเบียบที่ องค์การบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจก (องค์การมหาชน)" หรือ อบก. กำหนดไว้

อบก. ทำหน้าที่ในการวิเคราะห์ กลั่นกรอง และให้คำรับรอง โครงการที่ลดการปลดปล่อยก๊าซเรือนกระจกตามกลไกการพัฒนาที่สะอาด ติดตามประเมินผล จัดทำฐานข้อมูลโครงการที่ได้รับคำรับรอง ส่งเสริมการพัฒนาโครงการและการตลาดซื้อขายปริมาณก๊าซเรือนกระจกที่ได้รับการรับรอง

ปัจจุบัน อบก. ได้พิจารณาให้ความเห็นชอบ และออกหนังสือรับรองให้แก่โครงการ ที่ดำเนินการภายใต้กลไกการพัฒนาที่สะอาดไปแล้ว 60 โครงการ ส่วนใหญ่เป็นโครงการด้านการผลิตพลังงานทดแทน โดยคาดว่าจะสามารถลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก 3.98 ล้านตันคาร์บอนไดออกไซด์เทียบเท่าต่อปี และยังมีอีก 27 โครงการ รอการพิจารณา (พ.ค. 52)

ส่วนโครงการด้านป่าไม้ จะต้องมีลักษณะเป็นไปตามเงื่อนไขของกลไกการพัฒนาที่สะอาด กำหนดไว้ คือ

- พื้นที่ดินนั้นเป็นป่าไม้มาตั้งแต่ 31 ธ.ค.2532
- มีพื้นที่ไม่ต่ำกว่า 6.25 ไร่
- พื้นที่ปกคลุมด้วยต้นไม้ ไม่ต่ำกว่า 30%
- ต้นไม้ความสูงไม่ต่ำกว่า 3 เมตร

ได้มีการประเมินไว้ว่าสภาพป่าตามเงื่อนไขข้างต้น หากมี **การปลูกป่าไม้ 2.5 ไร่ จะสามารถกักเก็บคาร์บอนเครดิตได้ 2 ตัน**

ขณะนี้ ยังไม่มีโครงการใดๆ ด้านการป่าไม้ในประเทศไทย ที่ได้รับคำรับรองให้มีการซื้อขายคาร์บอน ในตลาดแบบบังคับ

กรณีโรงงานอุตสาหกรรมในตลาดแบบบังคับ

ในแต่ละปีโรงงานจะได้รับการจัดสรรปริมาณก๊าซเรือนกระจกหรือได้รับเครดิต เมื่อครบปีโรงงานจะรายงานปริมาณก๊าซเรือนกระจกที่ปล่อย หากพบว่าการปล่อยเกินเครดิตที่ได้รับและไม่สามารถหาเครดิตจากแหล่งอื่นมาหักลบได้ อาจได้รับการลงโทษหรือปรับเป็นเงิน ซึ่งการปรับนี้จะไม่สามารถไปหักลบปริมาณก๊าซเรือนกระจกที่ปล่อยเกินมาให้ลดลงไปได้ โรงงานนี้จึงต้องตัดสินใจว่าจะหาวิธีเพื่อลดการปล่อยก๊าซลง หรือต้องไปซื้อเครดิตจากโรงงานอื่น แบบใดจะมีต้นทุนน้อยกว่ากัน

หากโรงงานปล่อยปริมาณก๊าซเรือนกระจกน้อยกว่าปริมาณเครดิตที่ได้รับ จะสามารถเก็บส่วนต่างไว้ในอนาคต หรือจะตัดสินใจขายเครดิตที่เหลือให้กับโรงงานอื่นก็ได้

เชื่อกันว่า กลไกการตลาดคาร์บอนแบบนี้ นอกจากจะช่วยให้ผู้ประกอบการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกแล้ว ยังจะส่งเสริมให้เกิดการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมและลดการใช้พลังงานอีกด้วย

กรณีชุมชนปลูกป่าขายคาร์บอนในตลาดแบบสมัครใจ

กิจกรรมหรือโครงการด้านป่าไม้สามารถดำเนินการและเข้าตลาดแบบสมัครใจได้ อาทิ การปลูกป่า ป่าชุมชน การปลูกป่าร่วมกับภาคเอกชน การปลูกต้นไม้ในเมือง การปรับภูมิทัศน์ การจัดการป่าไม้ การลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกโดยป้องกันพื้นที่ป่าไม้ถูกทำลาย และการจัดการพื้นที่การเกษตร

ในบ้านเรา ได้มีการศึกษาเพื่อส่งเสริมการปลูกป่าเพื่อขายคาร์บอนในตลาดแบบสมัครใจ ได้

เกิดขึ้นภายใต้ความร่วมมือของสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ กับ มหาวิทยาลัยมิชิแกนสเตท ประเทศสหรัฐอเมริกา ในพื้นที่ 920 หมู่บ้าน 87 ตำบล 22 อำเภอ 5 จังหวัด ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รวม 4,000 ครัวเรือน เนื้อที่ประมาณ 20,000 ไร่ ซึ่งมีการฝึกอบรมผู้นำชุมชนและประชาชน การศึกษา ตรวจวัดและเก็บข้อมูลป่า รวมทั้งการส่งเสริมสร้างความเข้าใจ

สำหรับพื้นที่ตัวอย่างใน จ.สกลนคร ซึ่งอยู่ในโครงการปลูกป่าเพื่อขายคาร์บอน ส่วนใหญ่เป็นสวนป่าไม้สักตามโครงการส่งเสริมการปลูกสวนป่าของรัฐบาล ที่ปลูกมาแล้วประมาณ 15 ปี รวมพื้นที่ในโครงการ 625 ไร่ มีเกษตรกรเข้าร่วมกว่า 4,000 ครอบครัวย มีการซื้อขายคาร์บอนให้ตลาดคาร์บอนในสหรัฐอเมริกา ผ่านทางมหาวิทยาลัยมิชิแกน โดยมีเครือข่ายอินแปงซึ่งเป็นแกนหลักในการประสานดูแล โดยชุมชนนี้มองว่าเป้าหมายหลัก คือ ความยั่งยืนของระบบนิเวศและชุมชน มากกว่าการซื้อขายคาร์บอน

การปลูกป่าเพื่อขายคาร์บอน อาจเป็นการช่วยเพิ่มการลงทุนในชนบทได้ และอาจสามารถช่วยลดความยากจนได้ อีกทั้งหากมีการจัดการที่ดีก็จะสามารถสร้างการทำงานอย่างการมีส่วนร่วม ให้เกิดขึ้นในชุมชนได้ด้วย แต่ทั้งนี้ ในทางกลับกันหากมีการจัดการที่ไม่ดี ก็อาจเป็นเพียงกิจกรรมที่สร้างขึ้นเพื่อเอื้อผลประโยชน์ต่อกลุ่มธุรกิจ องค์กรต่างๆ ที่เข้ามาแสวงหาผลได้จากกลไกตลาดคาร์บอนนี้

ตลาดคาร์บอน อาจจะรออยู่ใกล้ๆ ตัว

ไปตลาดคาร์บอนคราวนี้ ต้องใช้ภาษาอังกฤษอยู่ไม่น้อย ก็ตลาดนี้เขามาจากเมืองนอกเมื่อนาน ส่วนที่ตั้งใจว่าจะอยู่อย่างสันโดษไม่ยุ่งเกี่ยวกับใครเขาให้วุ่นวาย ก็คงไม่ได้แล้ว เพราะทุกวันนี้ มีกฎเกณฑ์ที่ใครต่อใครก็ไม่กำหนดขึ้น เข้าใกล้ตัวเราทุกที

วันดีคืนดี หากมีคนมาบอกว่าเราเป็นผู้ขายปล่อยก๊าซเรือนกระจกหละ จะทำอย่างไร???

ไม่เชื่อก็ต้องเชื่อว่า ก๊าซมีเทน (CH_4) ซึ่งเป็นก๊าซเรือนกระจกที่สำคัญอีกตัวหนึ่ง ถูกระบุว่าปล่อยมาจากภาคการเกษตร จึงกำลังมีการถกเถียงกันว่า จะมีวิธีการจัดการกับเกษตรกรผู้ปล่อยก๊าซมีเทนอย่างไรดี

เวทีโลกร้อนขององค์การสหประชาชาติ ก็เริ่มมีหัวข้อ "เกษตร" เข้ามาถกและพิจารณา โดยชี้ว่าภาคการเกษตรมีส่วนปล่อยก๊าซเรือนกระจก 10-12% จึงต้องมีส่วนร่วมลดการปล่อย ในขณะที่นักวิจัยไทยแจ้งพบว่าปล่อยจริง น้อยกว่าผลวิจัยต่างชาติครึ่งหนึ่ง

ดังนั้น ก่อนถึงการระดับเจรจาตกลง เราคงต้องติดตามและค้นหาข้อมูลมายืนยัน ก่อนที่จะมัดตัวให้เกษตรกรต้องเข้าสู่ระบบตลาดคาร์บอน ไม่ว่าจะแบบบังคับหรือสมัครใจก็ตาม

บรรณานุกรม

นวมินทร์ ฉัตรอารยมนตรี. **ลดปัญหาโลกร้อนโดยกลไกการตลาด** ในวารสารธรรมชาตและสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย ปีที่ 4 ฉบับที่ 4 ตุลาคม-ธันวาคม 2551. สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. พิมพ์ที่บริษัทสินธุศรีเอช จำกัด.

นิรมล สุธรรมกิจ. **แนวทางการจัดการก๊าซเรือนกระจกในตลาดแบบสมัครใจ: การซื้อขายคาร์บอนเครดิต**. รายงานผลการศึกษา ภายใต้โครงการวิจัยเรื่อง กลไกที่ยืดหยุ่นของพิธีสารเกียวโต หลัง ค.ศ. 2012 ที่มีต่อนโยบายมาตรการด้านเศรษฐศาสตร์ของประเทศไทย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. ธันวาคม 2551.

บัณฑูร เศรษฐศิโรตม์. **ตลาดซื้อขายคาร์บอนภาคสมัครใจในภาคป่าไม้...เริ่มขึ้นแล้วในไทย**. บทความในชุดโครงการ MEAs Watch (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก <http://www.measwatch.org> (วันที่ค้นข้อมูล: 1 พฤษภาคม 2552).

ศิริวิญญู โพธิ์จันท์. **Status of CDM in Thailand**. (ออนไลน์). เอกสารประกอบการบรรยายในการประชุมสัมมนา ADB's Carbon Market Initiative and Private Sector Financing for Clean Energy Projects 22 เมษายน 2552. เข้าถึงได้จาก <http://www.tgo.or.th> (วันที่ค้นข้อมูล: 1 พฤษภาคม 2552).

ASTV ผู้จัดการออนไลน์. **ชาวนาเตรียมตัวไว้ในไม่ช้าอาจมีพันธะร่วม "ลดก๊าซเรือนกระจก"**. 5 พฤษภาคม 2552.

Point Carbon Published. (ออนไลน์) เข้าถึงได้จาก <http://www.manager.co.th> (วันที่ค้นข้อมูล: 25 เมษายน 2552).

เราทุกคน ทุกชุมชน จึงต้องติดตามข้อมูล และเข้าไปมีส่วนร่วมในโอกาสต่างๆ เราไม่อาจปฏิเสธได้ว่า กลไกเหล่านี้เข้ามาสู่ประเทศเรา ผ่านทางข้อตกลงและพันธกรณีระหว่างประเทศ ที่ประเทศเราไปลงนามเป็นสมาชิก ดังนั้น เราจึงต้องใส่ใจกับสิ่งต่างๆ เหล่านี้ด้วย เพื่อให้รู้เท่าทันและได้รับประโยชน์อย่างเป็นธรรม

รู้จัก REDD

และจุดยืนของประเทศไทย

ระวี ถาวร

ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิก

“การปล่อยก๊าซเรือนกระจก
อันเนื่องมาจากการทำลายป่าและ
ความเสื่อมโทรมของป่าเขตร้อน
ที่เกิดจากการกิจกรรมของมนุษย์
คิดเป็นสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 20
ของปริมาณการปล่อย
ก๊าซเรือนกระจกทั้งหมด”

จากรายงานล่าสุดของคณะกรรมการ
ระหว่างรัฐบาลว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพ
ภูมิอากาศ หรือ IPCC ในปี 2551 ระบุว่า การปล่อย
ก๊าซเรือนกระจกอันเนื่องมาจากการทำลายป่าและ
ความเสื่อมโทรมของป่าในเขตร้อนที่เกิดจากการ
กิจกรรมของมนุษย์ คิดเป็นสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 20
ของปริมาณการปล่อยก๊าซเรือนกระจกทั้งหมด โดย

ก๊าซที่มีผลกระทบต่อโลกร้อนมากที่สุดคือ
คาร์บอนไดออกไซด์ (CO₂)

โดยทั่วไปแล้ว เรามักจะคิดว่าภาวะโลกร้อน
เป็น การละลายของน้ำแข็งขั้วโลก การเพิ่มสูงขึ้นของ
อุณหภูมิและระดับน้ำทะเล แต่ที่จริงแล้วผลกระทบที่
เกิดขึ้นจากภาวะโลกร้อน มีกว้างขวางกว่านั้นมาก
โดยเฉพาะผลกระทบที่มีต่อผืนป่า และการดำรงชีวิต
ของผู้คนมากมายที่พึ่งพิงป่า ดังนั้นการจัดการป่าจึง
มีส่วนเกี่ยวข้อง และมีความสำคัญต่อการแก้ไข
ปัญหาโลกร้อน

เพราะป่าเป็นทั้งเหตุและเป็นเหยื่อของผล-
กระทบจากโลกร้อน

- การป้องกันการทำลายป่าและฟื้นฟูให้ป่าเสื่อมโทรมลง จะช่วยลดการปล่อยก๊าซ CO₂ ออกสู่ชั้นบรรยากาศ
- การคงอยู่ของผืนป่า เป็นการรักษาแหล่งให้บริการของระบบนิเวศ อาทิ แหล่งอาหาร แหล่งน้ำสะอาด และช่วยให้คนเราสามารถปรับตัวต่อผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้น
- ในขณะที่ภาวะโลกร้อนก็สามารถทำลายความอุดมสมบูรณ์ของป่าได้ หากฝนตกน้อยลงในขณะที่อุณหภูมิเพิ่มสูงขึ้น ก็เป็นสาเหตุของภาวะภัยแล้ง และจะส่งผลต่อเนื่องให้เกิดไฟป่าบ่อยครั้งขึ้น ทำให้ทรัพยากรป่าไม้ลดลง
- หากไม่มีการจัดการป่าอย่างยั่งยืน ผืนป่าจะเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เพราะว่า การตัดไม้ทำลายป่าเป็นการทำลายแหล่งเก็บกักคาร์บอน (Carbon Sink) ที่กำลังเพิ่มมากขึ้นในชั้นบรรยากาศ
- พื้นที่ป่าที่ถูกทำลาย ยังเป็นแหล่งกำเนิดของก๊าซเรือนกระจก เพราะต้นไม้หรือเนื้อไม้ซึ่งเป็นแหล่งกักเก็บคาร์บอนเมื่อถูกเผาไหม้ จะปลดปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ออกมา

เมื่อประชาคมโลกต่างก็เห็นว่า หากเอาผืนป่าเข้ามาเกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศโลกแล้ว ประเทศที่ลดการทำลายป่าจะต้องได้รับผลตอบแทน เพื่อเป็นหลักประกันความยั่งยืนของผืนป่า จึงได้มีการริเริ่มและพัฒนากลไก REDD (Reducing Emission from Deforestation and Degradation in

Developing Countries) หรือ การลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก จากการทำลายป่าและความเสื่อมโทรมของป่า ขึ้น

REDD ถือเป็นกลไกการมอบผลตอบแทนแก่ประเทศต่างๆ ที่มีความสามารถในการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกจากการทำลายป่าและความเสื่อมโทรมของป่า โดยแต่ละประเทศจะทำการตรวจวัดและติดตามการปล่อยก๊าซเรือนกระจก ภายในอาณาเขตของประเทศตนเอง หลังจากนั้นจะคำนวณปริมาณของก๊าซอีกครั้งเพื่อเปรียบเทียบ และจะได้รับผลตอบแทนในรูปของคาร์บอนเครดิต ตามปริมาณก๊าซที่ลดลง ซึ่งเครดิตนี้จะสามารถซื้อขายได้ในตลาดคาร์บอนโลกได้ต่อไป

อย่างไรก็ตาม การวิจัยเรื่องการศึกษาติดตามการเจรจาเรื่อง REDD ในเวทีเจรจาเรื่องโลกร้อนและนัยสำคัญต่อประเทศไทย ได้ระบุว่า

REDD จะมีผลต่อประเทศไทยมีทั้งผลกระทบเชิงบวก คือ การได้รับงบประมาณในการดูแลรักษาป่ามากขึ้น ส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลรักษาป่า เป็นโอกาสที่จะพัฒนากลไกการบริหาร

บริหารจัดการป่าที่โปร่งใส และระบบการตรวจสอบการบริหารจัดการป่า เนื่องจากต้องมีการจัดทำรายงานที่เข้มงวดและโปร่งใส

อย่างไรก็ตาม REDD อาจส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต และสิทธิการเข้าถึงทรัพยากรของชุมชนท้องถิ่น เนื่องจากการรักษาป่าที่เน้นการเข้มงวดในการใช้ประโยชน์จากป่า ซึ่งนำไปสู่การใช้กฎหมายที่เข้มงวดมากขึ้นของภาครัฐซึ่งอาจนำไปสู่ความขัดแย้งได้ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับรายละเอียดการออกแบบและสนับสนุน REDD ที่เหมาะสมต่อไป

ยังมีการถกเถียงในหลากหลายประเด็น ตั้งแต่นิยามของคำว่า “ป่า” ซึ่งจะมีความสำคัญต่อ

การระบุว่าเกิดการทำลายป่าหรือไม่ และเกี่ยวข้องกับผู้ที่ได้รับผลประโยชน์ ซึ่งแนวโน้มและทิศทางพื้นที่ป่าส่วนใหญ่ที่จะสามารถทำ REDD ได้ คือ ป่าในเขตอนุรักษ์ ไม่ครอบคลุมพื้นที่ป่าผืนเล็ก ป่าหัวไร่ปลายนา ป่าครอบครัว รวมทั้งวนเกษตร เกษตรผสมผสาน ซึ่งเป็นการปิดกั้นการมีส่วนร่วมของชุมชน

นอกจากนี้ ยังมีข้อเสนอว่า REDD ไม่ควรจำกัดอยู่เพียงการลดการทำลายและความเสื่อมโทรมของป่า เพราะหลายแห่งชุมชนได้รวมตัวกันพลิกฟื้นผืนป่า ให้กลับมาสู่ความสมบูรณ์อีกครั้ง จึงควรมีการเพิ่มประเด็นการฟื้นฟูป่า ซึ่งเป็นการกักเก็บคาร์บอน และเป็นรูปแบบหนึ่งของ REDD ที่เรียกว่า REDD+ นอกจากช่วยลดโลกร้อนแล้ว ยังเป็นการสร้างความมั่นคงทางอาหาร อนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพและวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งจะทำให้ REDD กลายเป็นกลไกสิ่งจูงใจที่สำคัญในการฟื้นฟูป่าอีกกลไกหนึ่ง

ปัจจุบัน **กลไก REDD ยังอยู่ในกระบวนการถกเถียงเพื่อพัฒนารูปแบบที่เหมาะสม** จึงเป็นโอกาสที่เราจะค้นหาและร่วมกำหนดรูปแบบที่มีความชัดเจนให้มากกว่านี้ ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก จึงร่วมกับตัวแทนเครือข่ายป่าชุมชน ตัวแทนชุมชนวนเกษตร เกษตรยั่งยืน กลุ่มธนาคารต้นไม้ นักวิชาการ เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชน จากภูมิภาคและส่วนกลาง พร้อมกับองค์กรที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เครือข่ายเฝ้าระวังโลกร้อน สมาคมสนับสนุนป่าชุมชนไทย และ MAEs Watch จะจัดให้มีการแลกเปลี่ยนมุมมอง สร้างความเข้าใจ และร่วม

กำหนดทิศทางต่อ REDD โดยการทบทวน
สถานการณ์และติดตามความก้าวหน้าเรื่อง REDD
ในระดับสากล ผลกระทบและนัยต่อประเทศไทย
และร่วมหาแนวทางในการสร้างความร่วมมือและ
เตรียมความพร้อมต่อเรื่อง REDD ระหว่างผู้ที่
เกี่ยวข้องในประเทศไทย ซึ่งคาดว่าจะมีความชัดเจน
มากขึ้นในเร็ว ๆ นี้

การปรึกษาหารือและวิพากษ์ของสังคมจะ
ช่วยให้ประเทศไทยเรากำหนดทิศทางของเราเอง
หากเราจะเข้าสู่กลไกระหว่างประเทศก็จะต้องไม่
เสียเปรียบ และยังคงรักษาสีทิตขงชุมชนในการ
เข้าถึงและจัดการทรัพยากรได้อย่างยั่งยืนต่อไป